

***З. І. Нагачевська
О. В. Джус***

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ “ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА”
ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ІМЕНІ БОГДАНА СТУПАРИКА

З.І.Нагачевська, О.В.Джус

Історія педагогіки

**Методичне забезпечення самостійної роботи
студентів ОКР «бакалавр»**

Івано-Франківськ
«НАІР»
2014

УДК 37(091)

ББК 74(03)

Н 16

Друкується за рішенням вченої ради Педагогічного інституту
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника” (протокол № 7 від 3 квітня 2014 року).

Рецензенти:

Зайченко І.В. – доктор педагогічних наук, професор

Березюк О.С. – кандидат педагогічних наук, професор

Нагачевська З.І., Джус О.В.

Н 16

Історія педагогіки. Методичне забезпечення самостійної роботи студентів ОКР “бакалавр”: навчально-методичний посібник / З.І.Нагачевська, О.В.Джус. – Івано-Франківськ: «НАІР», 2014. – 188 с.

УДК 37 (091)

ББК 74 (03)

© Нагачевська З.І., Джус О.В., 2014

© ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”, 2014

Вступ

У системі підготовки фахівців дошкільної та початкової освіти важливе місце посідає навчальна дисципліна «Історія педагогіки». Вона дає змогу з'ясувати логіку розвитку основних ідей світової й української педагогічної думки, особливості еволюції різних типів навчально-виховних закладів в Україні та за її межами, сутність новітніх історико-педагогічних процесів з метою формування у студентів цілісного уявлення про свою майбутню професію. Засвоєння положень творчої спадщини визначних мислителів різних епох, як відомих, так і впродовж багатьох десятиліть замовчуваних представників національної освіти і педагогіки, уможливорює опанування студентами не лише прогресивних надбань у сфері навчання та виховання дітей, а й формування умінь і практичних навичок самостійної педагогічної діяльності.

Пропоновані студентам ОКР «бакалавр» напряму підготовки «Початкова освіта» методичні матеріали з історії педагогіки містять програму навчальної дисципліни, тематику і зміст семінарських занять, групових, індивідуально-групових та індивідуальних самостійних завдань і методичні рекомендації щодо їхнього виконання, а також зразки різних форм контролю знань.

При підготовці методичних матеріалів використані підручники та навчальні посібники з історії педагогіки О.Антонової, Л.Артемової, Л.Березівської, З.Борисової, І.Зайченка, О.Демченко, М.Євтуха, О.Джуринського, Є.Коваленко, В.Кравця, В.Кременя, З.Курлянд, М.Левківського, О.Любара, В.Мосіяшенка, Д.Скільського, О.Сухомлинської, М.Стельмаховича, Б.Ступарика, Д.Федоренка й ін., а також історико-педагогічний доробок їхніх укладачів.

Методичні матеріали адресовані студентам денної, заочної, дистанційної форм навчання, які здобувають професію вчителя початкової школи та вихователя дошкільних закладів.

1. Загальна характеристика навчального курсу “Історія педагогіки”

1.1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 2	Галузь знань 0101 педагогічна освіта	Нормативна	
Змістових модулів – 2	Напрямок підготовки 6.010102 початкова освіта	Рік підготовки:	
		2-й	2-й
Загальна кількість годин – 81		Семестр	
		4-й	4-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи студента – 4	Освітньо-кваліфікаційний рівень: <u>бакалавр</u>	24 год.	16 год.
		Практичні, семінарські	
		16 год.	8 год.
		Самостійна робота	
		41 год.	57 год.
		Вид контролю: екзамен	

1.2. Мета і завдання навчальної дисципліни

Мета: забезпечити засвоєння студентами ОКР «бакалавр» наукових уявлень про основні закономірності, періоди і тенденції у розвитку світової й української педагогічної теорії та практики виховання, навчання й освіти; виробити позитивне ставлення до педагогічної спадщини і досвіду навчально-виховної діяльності минулого; сформувати навички творчої реалізації надбань зарубіжної та вітчизняної педагогічної думки у майбутній самостійній професійній діяльності.

Завдання:

- сформувати у студентів цілісну систему знань про історико-педагогічні процеси, явища і факти;
- з'ясувати закономірності становлення і розвитку навчання, виховання й освіти, обґрунтувати їх детермінованість соціально-економічними, політичними та культурними факторами;
- забезпечити оволодіння положеннями творчої спадщини та практичним освітньо-виховним досвідом видатних зарубіжних і українських педагогів у галузі початкової та дошкільної освіти;
- виявити умови і шляхи розбудови національної системи освіти в Українській державі та її проблеми і на цій основі сприяти виробленню власної професійно-педагогічної позиції майбутнього вчителя початкової та вихователя дошкільної ланок освіти.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати:

- історію зародження, розвитку і сучасний стан зарубіжної й української навчально-виховних систем;
- педагогічні концепції минулого і сучасності;
- положення творчої спадщини найвидатніших зарубіжних і вітчизняних педагогів та донедавна замовчуваних теоретиків і практиків національного початкового шкільництва і дошкільного виховання;
- особливості педагогічного процесу в умовах відродження та розбудови національної системи освіти в Україні, тенденції розвитку сучасної початкової та дошкільної освіти;

уміти:

- конкретно-історично підходити до аналізу педагогічних явищ і фактів, критично їх переосмислювати, визначати можливості творчого використання в сучасній освіті;
- самостійно оволодівати історико-педагогічними знаннями у галузі початкової і дошкільної освіти на основі аналізу базової та додаткової літератури;
- визначати положення педагогічної теорії та практики навчання і виховання дітей молодшого шкільного та дошкільного віку, які сприяють розвитку педагогічного мислення, підвищенню педагогічної культури, зростанню фахової майстерності майбутнього вчителя-вихователя;
- здійснювати науково-пошукову педагогічну діяльність.

1.3. Структура навчального курсу

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	денна форма			
	усьо- го	л.	п.	с.р.
Модуль 1				
Змістовий модуль 1. Становлення та розвиток зарубіжної школи і педагогіки				
<i>Тема 1.</i> Виникнення виховання й освіти у світовій суспільній цивілізації	4	2		2
<i>Тема 2.</i> Зарубіжні виховні системи і педагогічні ідеї епох Середньовіччя, Відродження та Реформації	6	2	2	2
<i>Тема 3.</i> Західноєвропейська школа і педагогіка Нового часу та доби Просвітництва	8	2	2	4
<i>Тема 4.</i> Розвиток зарубіжної школи і педагогіки наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.	8	2	2	4
<i>Тема 5.</i> Еволюція зарубіжних національних систем освіти і педагогічних концепцій наприкінці XIX – у першій половині XX ст.	6	2		4
<i>Тема 6.</i> Загальні тенденції у розвитку світової освіти і педагогіки у другій половині XX – на початку XXI ст.	6	2		4
Разом за змістовим модулем 1	38	12	6	20
Змістовий модуль 2. Теорія та практика виховання, навчання й освіти на українських землях				
<i>Тема 7.</i> Виховання, навчання і педагогічна думка на українських землях у дохристиянський період і в княжу добу	4	2		2

<i>Тема 8.</i> Розвиток освіти і педагогічної думки в період українського Відродження	8	2	2	4
<i>Тема 9.</i> Школа і педагогіка в Україні наприкінці XVIII – на початку XX ст. (східно- та західноукраїнський контексти)	10	2	4	4
<i>Тема 10.</i> Освітній рух періоду Першої світової війни та визвольних змагань за українську державність	6	2	2	2
<i>Тема 11.</i> Українська школа і педагогіка у 1920-х – 1980-х рр.	6	2		4
<i>Тема 12.</i> Відродження національної освіти і педагогічної думки в умовах незалежної України	9	2	2	5
Разом за змістовим модулем 2	43	12	10	21
Усього годин	81	24	16	41

1.4. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

Становлення та розвиток зарубіжної школи і педагогіки

Тема 1. Виникнення виховання й освіти у світовій суспільній цивілізації

Предмет і завдання навчального курсу «Історія педагогіки». Провідні концепції зародження виховання. Особливості виховання на різних етапах первісного суспільства.

Виховні традиції давніх цивілізацій Сходу (східний тип виховання). Перші навчальні заклади Древнього Сходу (Ассирія, Вавилон, Шумер, Стародавній Єгипет, Індія Китай). Сутність педагогічних ідей Конфуція.

Спартанська й афінська виховно-освітні системи як першоджерела розвитку *західної* освітньо-виховної практики. Школа у Стародавньому Римі. Педагогічні ідеї у філософських системах Демокріта, Сократа, Платона, Аристотеля, Квінтіліана. Проблема дошкільного виховання й елементарної початкової освіти дітей в античному світі.

Вплив Візантійської цивілізації на розвиток освіти і педагогічної думки на європейському континенті.

Тема 2. Зарубіжні виховні системи і педагогічні ідеї епох Середньовіччя, Відродження та Реформації

Релігійна традиція виховання у європейських католицьких державах VI – XV ст. Середньовічні освітньо-виховні системи та їх

найхарактерніші ознаки. Освіта дівчат. Мета, завдання, зміст середньовічного лицарського виховання.

Виникнення університетської освіти (Болонья, Кембридж, Оксфорд, Париж, Прага та ін.). Поняття про схоластику.

Гуманістична педагогічна думка епохи Відродження (Вікторіно да Фельтре, М.Монтень, Ф.Рабле, Е.Роттердамський, Т.Мор, Т.Кампанелла).

Сутність педагогічних ідей визначних представників Реформації (М.Лютер, Ж.Кальвін).

Тема 3. Західноєвропейська школа і педагогіка Нового часу та доби Просвітництва

Стан початкового шкільництва у провідних державах Західної Європи у XVII – першій половині XVIII ст. Виникнення закладів освіти підвищеного типу в Англії, Італії, Німеччині, Франції. Сутність єзуїтської системи виховання і навчання. Провідні тенденції у розвитку зарубіжної університетської освіти.

Педагогічна думка Нового часу та доби Просвітництва (Я.А.Коменський, Дж.Локк, Ж.Ж.Руссо) як основа формування наукової педагогіки та відображення в ній проблем виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку.

Тема 4. Розвиток зарубіжної школи і педагогіки наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.

Соціально-економічні та політичні основи педагогічних ідей і нових типів навчальних закладів у Західній Європі. Зміст шкільних реформ у провідних державах Заходу цього періоду.

Сутність теорії елементарної освіти та методики початкового навчання Й.Г.Песталоцці.

Розробка проблем мети і засобів навчання та виховання у педагогічній спадщині Й.Гербарта, його внесок у розвиток теорії і методики початкової освіти.

Освітня діяльність і педагогічні погляди А.Дістервега, Р.Оуена, Ф.Фребеля. Виникнення перших дошкільних закладів на західноєвропейських теренах.

Тема 5. Еволюція зарубіжних національних систем освіти і педагогічних концепцій наприкінці XIX – у першій половині XXст.

Особливості розвитку школи у державах Заходу в період бурхливого розвитку ринкових відносин. Головні пріоритети освітніх реформ кінця XIX – початку XX ст. у Англії, Німеччині, Франції, США. Інноваційний характер зарубіжних освітніх систем 1920-х – 1930-х рр.

Основні течії в зарубіжній педагогіці кінця XIX – першої третини XX ст. Найвидатніші персоналії та ідеї творчої спадщини представників традиціоналістської і реформаторської педагогіки (Е.Демолен, О.Декролі, Д.Дьюї, Е.Кей, Г.Кершенштейнер, В.Лай, М.Монтессорі, Р.Штайнер та ін).

Тема 6. Загальні тенденції у розвитку світової освіти і педагогіки у другій половині XX – на початку XXI ст.

Зміст і результати зарубіжних освітніх реформ кінця XX ст.

Сучасна система освіти у провідних державах Заходу (Великобританія, Німеччина, США, Франція). Система освіти в Японії.

Основні положення новітніх зарубіжних педагогічних концепцій.

Провідні чинники європейської інтеграції у галузі вищої освіти. Болонський процес і формування європейського простору вищої освіти.

Змістовий модуль 2

Теорія та практика виховання, навчання й освіти на українських землях

Тема 7. Виховання, навчання і педагогічна думка на українських землях у дохристиянський період і в княжу добу

Загальні відомості про етногенез українського народу і формування держави Київська Русь. Виховання у східних слов'ян у дохристиянську добу. Виникнення і впровадження слов'янської азбуки як важливий чинник започаткування освіти на Русі. Християнство і його роль у розвитку освіти.

Становлення шкільництва, зміст навчання у перших організованих формах освіти русичів.

Збереження і примноження освітніх традицій Київської Русі у Галицько-Волинській державі.

Найважливіші педагогічні пам'ятки періоду руської державності.

Тема 8. Розвиток освіти і педагогічної думки в період українського Відродження

Сутність, мета і завдання освітнього руху на українських землях у XV – першій половині XVIII ст. Вплив західноєвропейських освітніх традицій на розвиток шкільництва на українських землях. Стан тогочасної початкової школи та виховання дітей дошкільного віку.

Острозька школа як перша висока школа в Україні.

Виникнення і розвиток братських шкіл.

Заснування та діяльність Києво-Могилянської Академії; організація, методика навчання, видатні діячі та випускники КМА, її роль у формуванні національної свідомості та культури. Педагогічні погляди Ф.Прокоповича, С.Полоцького, Є.Славинецького, К.Ставровецького, М.Смотрицького.

Українське шкільництво на теренах Запорізької Січі. Козацька педагогіка як унікальне явище світової культури.

Тема 9. Школа і педагогіка в Україні наприкінці XVIII – на початку XX ст. (східно- та західноукраїнський контексти)

Причини та зміст реформ освіти в Російській і Австрійській імперіях наприкінці XVIII – на початку XIX ст., їх вплив на розвиток школи і педагогічної думки на українських землях. Стан тогочасної школи. Формування державної системи початкової освіти на підросійських і підавстрійських українських територіях.

Виникнення перших університетів (Львів, Харків).

Просвітницька діяльність і педагогічні погляди Г.Сковороди.

Педагогічна складова програм Кирило-Мефодіївського братства (Київ) і «Руської трійці» (Львів).

Тенденції розвитку освіти на українських землях у другій половині XIX – на початку XX ст. Функціонування різних типів закладів дошкільної та початкової освіти.

Громадські культурно-освітні та педагогічні інституції, їх роль у розвитку шкільництва і педагогічної думки (громади, «Просвіта», педагогічні товариства, учительські організації).

Становлення вітчизняної педагогіки як науки, її найвизначніші представники. К.Ушинський, О.Духнович про дошкільне виховання і початкову освіту.

Освітня діяльність і педагогічні погляди Х.Алчевської, Б.Грінченка, М.Драгоманова, М.Корфа, М.Пирогова, І.Франка, Т.Шевченка та ін.

Тема 10. Освітній рух періоду Першої світової війни та визвольних змагань за українську державність

Школа й освіта на українських землях у роки Першої світової війни.

Освітня політика українських урядів 1917 – 1919 рр.; роль учительської громадськості у її реалізації. Діяльність Товариства шкільної освіти, Всеукраїнської спілки учителів. Роль педагогічного журналу «Вільна українська школа» у розвитку національної освіти і педагогічної думки.

Зміст проекту єдиної школи в Україні.

Освітні процеси на західноукраїнських землях у добу ЗУНР.

Напрями освітньої діяльності та основні положення творчої спадщини визначних громадських діячів і педагогів доби культурно-освітнього ренесансу 1917 – 1919 рр. (М.Грушевський, І.Огієнко, С.Русова, С.Сірополко, І.Стешенко, С.Черкасенко та ін.).

Тема 11. Українська школа і педагогіка у 1920-х – 1980-х рр.

Причини суттєвих змін в освітній політиці урядів держав, до складу яких увійшли українські землі після поразки національних визвольних змагань.

Зміст освітніх процесів 1920-х – 1930-х рр. в Україні в умовах радянської влади та їх особливості на західноукраїнських землях.

Педагогічна діяльність і головні положення творчої спадщини А.Макаренка.

Провідні ідеї педагогічної спадщини Г.Ващенка.

Тенденції розвитку школи і педагогіки в Україні у 1940-х – 1980-х рр. Мета, завдання, зміст і результати для системи освіти України державних освітніх реформ цього періоду.

Науково-педагогічна діяльність В.Сухомлинського як основа відродження гуманістичних засад у теорії та практиці української школи післявоєнного періоду. Навчання і виховання дітей шестирічного віку та ідея становлення вчителя-вихователя у творчій спадщині В.Сухомлинського.

Тема 12. Відродження національної освіти і педагогічної думки в умовах незалежної України

Необхідність докорінної перебудови системи освіти в Україні з проголошенням її незалежності. Основні напрями та зміст реформ

освіти 1990-х – початку 2000-х рр. і їх відображення у законодавчих освітніх документах.

Стан і проблеми сучасної школи.

Державний стандарт початкової загальної освіти і його впровадження у навчально-виховний процес сучасної школи.
Державний стандарт дошкільної освіти і шляхи його реалізації.

Розвиток української педагогічної науки за роки незалежності України та її найвидатніші представники. Напрями і зміст історико-педагогічних досліджень у сфері початкової та дошкільної освіти в Україні на межі ХХ – ХХІ ст.

2. Самостійна робота студентів як важливий засіб оволодіння навчальним матеріалом з історії педагогіки та її методичне забезпечення

Однією з найхарактерніших особливостей навчання в сучасній вищій школі є великий обсяг самостійної роботи студентів (СРС). Відповідно до “Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України” самостійна робота є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов’язкових навчальних занять. Навчальний час, відведений на СРС, регламентується робочими планами вищого навчального закладу і становить не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу, відведеного для опанування студентом кожної конкретної дисципліни. **Самостійна навчальна робота студентів** – це різноманітні види індивідуальної та колективної навчально-пізнавальної діяльності, яка здійснюється на навчальних заняттях або у позааудиторний час за завданнями викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі. Основний акцент у процесі організації СРС нова освітня парадигма робить на тому, щоб “навчитись учитися”, розвинути потребу студента у навчанні впродовж усього життя.

Сучасна педагогіка вищої школи (Т.Туркот) класифікує самостійну роботу за низкою *критеріїв*:

1. З урахуванням місця і часу проведення, характеру керівництва і способу здійснення контролю за якістю СРС з боку викладача виокремлюють:

а) самостійну роботу студентів на **аудиторних заняттях**;

б) **позааудиторну** самостійну роботу (3-4 години на день, зокрема й у вихідні);

в) самостійну роботу під контролем викладача – **індивідуальні заняття** з викладачем.

2. За рівнем обов'язковості:

а) **обов'язкову**, окреслену навчальними планами і робочими програмами (виконання домашніх завдань, підготовка до лекцій, семінарських і практичних занять та різновиди завдань, які виконуються під час ознайомлювальної, навчальної, виробничої, переддипломної практики; підготовка та захист дипломних і курсових робіт);

б) **бажану** (участь у наукових гуртках, конференціях, підготовка наукових тез, статей, доповідей, рецензування робіт інших студентів тощо);

в) **добровільну** (участь у різноманітних конкурсах, олімпіадах, вікторинах, виготовлення наочності, підготовка технічних засобів навчання).

3. За рівнем прояву творчості студентів:

а) **репродуктивну** самостійну роботу, що здійснюється за певним зразком (розв'язування типових задач, заповнення схем, таблиць, виконання тренувальних завдань, що вимагають осмислення, запам'ятовування і простого відтворення раніше отриманих знань);

б) **реконструктивну** самостійну роботу, яка передбачає слухання і доповнення лекцій викладача, складання планів, конспектів, тез та ін.;

в) **евристичну** самостійну роботу, спрямовану на вирішення проблемних завдань, отримання нової інформації, її структурування і використання в нових ситуаціях (складання опорних конспектів, схем-конспектів, анотацій, побудова технологічних карт; розв'язання творчих завдань);

г) **дослідницьку** самостійну роботу, яка орієнтована на проведення наукових досліджень (експериментування, проектування приладів, макетів, теоретичні дослідження та ін.).

Серед основних *видів і методів* самостійного оволодіння студентами навчальним матеріалом із курсу «Історія педагогіки» пропонуємо такі:

1. **Анотація** (лат. *annotatio* – зауваження, примітка) – коротка (10–20 рядків) узагальнююча характеристика книги або статті, що окреслює її зміст та містить оцінку і слугує для орієнтування в пошуках потрібного матеріалу.

Для підготовки *анотації наукової (навчальної) літератури* слід уважно прочитати першоджерело із рекомендованого для анотування переліку (див. с. 100-103), з'ясувати, кому адресована книга, ким і з якою метою може бути використана.

Анотації складаються за такою формою:

- 1) прізвище й ініціали автора;
- 2) назва книги;
- 3) вид (підручник, навчально-методичний посібник, монографія);
- 4) місто, назва видавництва, рік видання, загальна кількість сторінок;

5) основні ідеї, результати та висновки анотованої праці.

Максимальна кількість балів за анотацію – 5

2. **Складання плану прочитаного.** План – короткий, логічно побудований перелік запитань, який розкриває зміст прочитаного. Щоб скласти план прочитаного, студент повинен виділити головні думки, встановити зв'язки, співвідношення між ними, чітко і коротко сформулювати висновки.

3. **Складання тез.** Тези (гр. thesis – положення, твердження): а) положення, висловлені в книзі, доповіді, статті, виписані своїми словами і розміщені в логічній послідовності; б) коротко сформульовані положення (ідеї) доповіді, статті, лекції, реферату тощо.

Тези виражають сутність, але не наводять фактів і прикладів. Окремі тези можуть бути виписані у вигляді цитат. Вміло складені тези впливають одна з одною. Щоб не ускладнювати в майбутньому пошук за своїми записами потрібних місць у першоджерелі, корисно при складанні плану тез покликатися на сторінки оригіналу. Бажаним завершенням тез є власні висновки студента.

4. **Конспектування** (лат. conspectus – огляд) – це стислий письмовий виклад прочитаного матеріалу, лекції, статті. Конспект містить приклади, доведення, аргументи, власні думки тощо. Наразі студенти звикають використовувати як конспект *ксерокопії* сторінок першоджерел. Такий підхід не сприяє глибокому засвоєнню навчального матеріалу, розвитку критичного мислення, формуванню власної точки зору. Тому при використанні ксерокопій студентам слід відводити широкі поля, на яких висловлювати своє ставлення до опрацьованих матеріалів за допомогою коротких коментарів, знаків “?”, “!”, підкреслень різним кольором тощо.

Під час самостійної роботи з підручниками, навчальним посібниками, науковою літературою, працями класиків педагогіки можна скласти різні *види конспектів*.

План-конспект готується за допомогою попередньо зробленого плану всієї наукової праці, окремого розділу чи статті, що розробляється спеціально для написання конспекту. Кожному питанню плану в такому записі відповідає певна частина конспекту. Однак якщо пункт плану не вимагає доповнень і роз'яснень, він не супроводжується текстом. (*Орієнтовний перелік статей для складання плану-конспекту вміщений на с. 108-112*).

Тезовий конспект – це стислий (у формі коротких тез) переказ прочитаного або почутого. Такий конспект швидко складається і запам'ятовується. Студенти вчаться вибирати головне, чітко і логічно викладати думки, що дає можливість засвоїти матеріал ще в процесі його вивчення. Цей вид конспекту можна використовувати під час підготовки доповіді, виступу. Проте працювати з тезовим конспектом через певний час важко, тому що зміст матеріалу погано відновлюється в пам'яті.

Цитатний конспект створюється з уривків оригіналу-цитат, які повинні бути зв'язані один із одним ланцюгом логічних переходів. Цей вид конспекту є найбільш ефективним у процесі вивчення й аналізу праць класиків педагогічної думки. (*Орієнтовний перелік першоджерел для цитатного конспекту вміщений на с. 103-107*).

Вільний конспект – це поєднання виписок, цитат, тез тексту, частина якого може бути викладена у вигляді плану. Вільний конспект вважається найповноціннішим видом конспектування.

Загальні вказівки до складання конспекту

1. Прочитати текст джерела.
2. Визначити головні положення, формулювання, встановити логічні, причинно-наслідкові та інші зв'язки між частинами тексту.
3. Записати тему конспекту, вихідні дані джерела (автор, назва, рік, місце видання, кількість сторінок – для книги; автор, назва статті, періодичного чи наукового видання, рік, номер, сторінки – для часопису чи збірника).
4. Занотувати основний зміст тексту у вигляді кодової інформації.
5. Прочитати текст ще раз, перевірити повноту виписаних із нього ідей, положень, думок.

Максимальна кількість балів за різні види конспектів – 5.

5. **Реферування** (від лат. *refero* – повідомляю) – це письмовий огляд наукових та інших джерел з обраної теми або стислий виклад у письмовому вигляді змісту наукових праць. У рефераті необхідно не лише висвітлити необхідну наукову інформацію, а й продемонструвати своє ставлення до неї. Реферат має засвідчити ерудицію дослідника, його вміння самостійно аналізувати, класифікувати й узагальнювати. Реферат може містити аналіз і критику відповідних теорій, тобто реферат – це самостійна творча робота студента, що засвідчує його знання з певної теми, розуміння основних підходів до вирішення конкретної проблеми, а також відображає власні погляди майбутнього фахівця та демонструє його вміння аналізувати й осмислювати явища і процеси на основі теоретичних знань.

Реферат вимагає:

- розкриття теоретичного і практичного значення досліджуваної теми;
- використання декількох джерел (не менше 4-6);
- аналізу наявних публікацій з цієї теми, оцінки і формулювання висновків щодо проаналізованого матеріалу;
- зведення роботи різних авторів на одну тему (проблему) в єдине русло;
- виклад суті власними словами, формулювання свого ставлення до викладеного;
- відображення ерудиції автора, вміння самостійно проаналізувати, систематизувати й узагальнити існуючу наукову інформацію.

Реквізити реферату:

1. Титульна сторінка.
2. План (зміст) реферату (2-а сторінка).
3. Текст, який складається зі вступу, основної частини, висновків.
4. Список використаних першоджерел.

У сучасній педагогіці утвердилися такі *етапи підготовки* реферату:

1. Вибір теми.
2. Вивчення спеціальної літератури за обраною темою.
3. Складання плану (3-5 пунктів).
4. Добір і вивчення додаткових джерел та інформації з обраної теми.
5. Добір практичного і статистичного матеріалу.
6. Опрацювання зібраного матеріалу.

7. Безпосереднє написання тексту реферату.
8. Формулювання висновків.
9. Оформлення реферату і списку джерел інформації.
10. Підготовка тез до захисту реферату (згідно з чинними вимогами – див. с. 95-99 навчально-методичного посібника).

Реферат виконується на листках формату А4. Оптимальний обсяг реферату – 10-15 друкованих сторінок. Текстовий редактор MicrosoftWORD, шрифт 14 через 1,5 інтервала, з дотриманням чинних технічних вимог до оформлення друкованого тексту (абзаци, поля: ліве – 2,5 см, праве – 1 см, верхнє і нижнє – по 2 см).

Здійснюючи самоаналіз підготовленого реферату, слід перевірити:

- а) правильність оформлення титульної сторінки;
- б) пронумерування сторінок;
- в) наявність плану реферату, кожен із пунктів якого має розкриватися на однаковій кількості сторінок;
- г) дотримання структури реферату, яка передбачає такі компоненти: *вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел, додатки* (за потреби).

У вступі (1,5–2 стор.):

- обґрунтовується актуальність теми;
- подається огляд, стисла оцінка робіт, що реферуються (із позатекстовими зносками);
- визначаються мета і завдання реферату.

Основна частина (8–10 стор.) містить вичерпний виклад суті наукової інформації відповідно до пунктів плану з використанням

позатекстових посилань на літературу, вказану у списку використаних джерел.

У висновках (1 стор.):

- у формі тез підсумовуються результати виконаної роботи відповідно до конкретних завдань реферату;
- зазначається ставлення автора реферату до викладеного матеріалу (“На нашу думку...”, “Ми вважаємо...”, “Ми переконані...” та ін.).

Список використаних джерел:

- подається в алфавітному порядку;
- оформляється згідно з єдиними бібліографічними вимогами (див. зразки у переліках літератури, рекомендованої для анотування та рецензування);
- використовуються найновіші дослідження (спочатку українські, далі – зарубіжні й інтернет-джерела).

Номери додатків (за потреби) позначаються літерами українського алфавіту (А, Б, В...), крім літер Г, Ґ, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ь, із зазначенням назви кожного з додатків.

Максимальна кількість балів за реферат – 10.

6. **Есе** (фр. *essai* – спроба, намір, начерк) – невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію, висвітлює індивідуальні думки та висловлювання щодо конкретного наукового питання і не претендує на вичерпне тлумачення теми.

Характерними ознаками есе є логічний виклад, що наближає його певною мірою до наукової публікації. Найчастіше висвітлює нову, суб’єктивну думку про проблему, що вивчається, і носить філософський або науково-популярний характер. Есе формує у

студентів досвід наукової постановки проблеми та збирання експериментального матеріалу. Водночас накопичується вміння критично аналізувати дібраний матеріал, наукову літературу, насамперед ту, яка стосується методологічних питань і методів наукового дослідження.

В останні роки у структурі СРС важливе місце посідає **портфоліо**. Портфоліо – це метод, призначений для систематизації результатів самостійної роботи студентів, узагальнення, поглиблення і розширення знань, отриманих на аудиторних заняттях.

У матеріалізованому вигляді портфоліо – це тека (папка), в якій у систематизованому вигляді студент накопичує матеріали, що є результатом його самоосвітньої діяльності з конкретної навчальної дисципліни, зокрема:

- дипломи, сертифікати, грамоти за участь в олімпіадах, наукових і науково-практичних конференціях, семінарах;
- конспекти додаткових джерел інформації;
- реферати, тези доповідей на семінарах, есе й інші творчі роботи;
- ксерокопії нормативних документів, законодавчих актів, які стосуються професійної діяльності;
- результати індивідуальної роботи з куратором, викладачем, науковим керівником: плани, програми, проекти наукових статей і т.п.;
- анкети, результати опитування, інтерв'ю з професіоналами-практиками за фахом студента та ін.

Портфоліо може бути *тематичним* (залежно від змісту) або *портфоліо-звітом* (залежно від цільового призначення).

Портфоліо заповнюється студентом самостійно, виконується в окремій папці з титульним листом і змістом.

Орієнтовно складовими портфоліо з історії педагогіки можуть бути:

1. *Портрет-презентація педагога*, обраного для поглибленого вивчення. Студент представляє структурований аналіз педагогічної діяльності та поглядів одного з видатних педагогів (за вибором), використовуючи для цього різні джерела (статті, монографії, підручники, навчальні посібники, Інтернет-ресурси тощо).

Портрет-презентація повинен містити:

- а) коротку характеристику епохи, в якій жив педагог;
- б) біографію педагога (можна у вигляді хронологічної таблиці) (зразки – у додатку А);
- в) внесок у розвиток освіти і педагогічні погляди;
- г) структурований аналіз однієї педагогічної праці вченого (за вибором);
- д) особисте ставлення (позитивне чи негативне) щодо виокремлених ідей творчої спадщини педагогічної персоналії;
- е) актуальність ідей педагога на сучасному етапі розвитку освіти в Україні.

2. *Письмові роботи* тематичного та підсумкового контролю знань.

2.1. Реферати, наукові повідомлення згідно із запропонованою тематикою.

2.2. Таблиці, кросворди, виконані на основі опрацювання історико-педагогічного матеріалу в межах семінарських занять (зразки – у додатку Б);

2.3. Тести, які можуть бути закритими й відкритими, з одним чи кількома правильними варіантами відповідей. (Взірці тестів вміщені у додатках В, Е).

2.4. Контрольні роботи відповідно до визначених завдань, варіанти яких студенти можуть обирати за прикінцевою цифрою залікової книжки або за порядковим номером у журналі. (Варіанти завдань контрольних робіт вміщені у додатку Д).

2.5. Стаття, тобто науковий чи публіцистичний твір невеликого розміру, який узагальнює результати проведеного дослідження історико-педагогічної проблеми.

Максимальна кількість балів за портфоліо – 15 (для студентів заочної форми навчання – 20).

3. Тематика і зміст семінарських занять з історії педагогіки

Тема 1. Освіта і виховання у дохристиянську добу та в епоху західноєвропейського Середньовіччя

1. Питання для фронтальної бесіди

1.1. Історія педагогіки як наука: предмет, завдання, основні джерела.

1.2. Провідні зарубіжні концепції зародження виховання.

2. Питання для поглибленого опрацювання й обговорення

2.1. Особливості виховання на різних етапах первісного суспільства.

2.2. Спартанська й афінська виховні системи: мета, специфіка, зміст (спільні й відмінні риси).

2.3. Навчання, виховання і педагогічна думка у Візантії.

2.4. Школа у Стародавньому Римі.

2.5. Педагогічні ідеї у філософських системах мислителів Древньої Греції та Стародавнього Риму.

2.6. Освіта і виховання в епоху європейського Середньовіччя. Виникнення університетів.

2.7. Педагогічна думка доби Відродження та Реформації.

3. Завдання для індивідуальної самостійної роботи

3.1. Укласти цитатний конспект за одним із першоджерел: п. п. 1, 4, 14, 15 підрозділу 5.3 навчально-методичного посібника.

3.2. Підготувати реферат (письмове повідомлення) на одну із тем: модуль 1, п. п. 2, 3, 4, 5 підрозділу 5.1 навчально-методичного посібника.

3.3. Тестові завдання: модуль 1, п. п. 1-20 (див. додаток Е до навчально-методичного посібника).

3.4. Доповнити таблицю «Середньовічні університети Західної та Центральної Європи».

Століття	Держава			
	Італія	Франція	Англія	Інші держави
XII	Болонья	Париж	Оксфорд	–
XIII	Падуя, Неаполь	Тулуза	Кембридж	Саламанка (Іспаня), Лісабон (Португалія)
XIV	Рим	Гренобль	–	Відень (Австрія), Гейдельберг (Німеччина), Краків (Польща), Прага (Чехія)
XV	...?	...?	...?	...?
XVI	...?	...?	...?	...?

4. Питання і завдання для контролю (самоконтролю)

4.1. Які чинники визначали громадський характер виховання дітей у первіснообщинному суспільстві?

4.2. Що було метою і змістом виховання дітей у цей період?

4.3. Хто виступав вихователями дітей на різних етапах розвитку первісного суспільства?

4.4. Яким був зміст навчання і виховання хлопчиків-спартанців у агелах?

4.5. Розкрийте сутність навчання та виховання у школах граматистів, кіфаристів, у палестрі та в гімназіях (Древня Греція).

- 4.6. Назвіть спільні й відмінні риси у системах виховання й навчання міст-держав Спарти й Афін.
- 4.7. Охарактеризуйте зміст навчання і виховання у граматичних школах і школах риторів (Стародавній Рим).
- 4.8. Охарактеризуйте ступені навчання дітей і молоді у Візантії.
- 4.9. Охарактеризуйте вікову періодизацію, встановлену Аристотелем, та зміст навчання в кожному з виділених ним періодів.
- 4.10. У чому сутність евристичного методу навчання Сократа?
- 4.11. Розкрийте зміст проекту системи виховання дітей і молоді, накреслений Платоном.
- 4.12. Проаналізуйте провідні педагогічні ідеї М. Квінтіліана.
- 4.13. У чому полягає сутність схоластичного навчання?
- 4.14. Охарактеризуйте церковно-монастирську систему освіти середньовічної Європи.
- 4.15. Розкрийте сутність середньовічного лицарського виховання.
- 4.16. Якими були структура і зміст навчання у середньовічних західноєвропейських університетах?
- 4.17. У чому полягає обмеженість усіх виховних систем епохи західноєвропейського Середньовіччя?

Література

1. Зайченко І.В. Історія педагогіки: у двох кн. – Кн. 1.: Історія зарубіжної педагогіки / І.В.Зайченко. – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – С. 13-63; 108-192; 213-242.
2. Історія зарубіжної педагогіки: хрестоматія / укл. і автори

вступних статей Є.І.Коваленко, Н. І Белкіна; заг. ред. Є.І.Коваленко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 7-98.

3. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки і шкільництва: навчальний посібник / В.Кравець. – Тернопіль, 1996. – С. 5-121.

4. Левківський М.В. Історія педагогіки: підручник / М.В.Левківський. – Вид. 2-е, доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 26-35.

5. Скільський Д. Історія зарубіжної педагогіки: посібник / Д.Скільський. – К.: Смолоскип, 2011. – С. 5-89.

6. Сухомлинська О.В. Історія педагогіки як наука і як навчальний предмет: актуальні проблеми / О.В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2003. – № 1. – С. 39-73.

Тема 2. Розвиток зарубіжної школи і педагогіки у XVII – на початку XIX ст.

1. Питання для фронтальної бесіди

1.1. Соціально-економічні та політичні основи педагогічних ідей і нових типів навчальних закладів у Західній Європі у XVII – першій половині XVIII ст.

1.2. Особливості розвитку школи і педагогіки у державах Заходу наприкінці XVIII – на початку XIX ст.

1.3. Зміст проектів освітньої реформи кінця XVIII ст. у Франції.

2. Презентація найвидатніших постатей західноєвропейської педагогіки

2.1. *Ян Амос Коменський.*

2.1.1. Життєвий шлях, світогляд і педагогічна діяльність Я.А.Коменського.

2.1.2. Сутність педагогічної теорії Я.А.Коменського (вікова періодизація розвитку дітей; система шкіл і зміст освіти; організація процесу навчання; дидактичні погляди, внесок у розробку проблем теорії виховання; вимоги до діяльності вчителя).

2.2. *Дж.Локк* (основні віхи життєпису, особливості світогляду; сутність педагогічної концепції; внесок у теорію і практику виховання [праця «Думки про виховання»]).

2.3. *Ж.-Ж.Руссо* (найважливіші біографічні відомості, педагогічне вчення; періодизація життя дитини [праця «Еміль, або Про виховання»]).

2.4. *Й.Г.Песталоцці* (життєвий шлях, світогляд, соціально-педагогічна діяльність; сутність теорії елементарної освіти; ідея розвивального і виховного навчання [праці «Ліндгард і Гертруда», «Як Гертруда вчить своїх дітей», «Книга для матерів»]).

2.5. *Й.Ф.Герbart* (основні біографічні відомості; вчення про виховання; теорія навчання [праця «Загальна педагогіка, виведена з мети виховання»]).

2.6. *Ф.А.Дістервег* (біографічні відомості; практична педагогічна діяльність, педагогічне вчення [праця «Посібник для освіти німецьких учителів»]).

3. Завдання для індивідуальної самостійної роботи

3.1. Підготувати реферат на одну із тем: модуль 1, п. п. 6-8, 10-17 (підрозділ 5.1 навчально-методичного посібника).

3.2. Укласти цитатний конспект за одним із першоджерел: модуль 1, п. п. 3, 6, 7, 9, 13, 16 (підрозділ 5.3 навчально-методичного посібника).

3.3. Укласти план-конспект однієї зі статей: п. п. 4; 9-10; 12; 35; 40; 43 (підрозділ 5.4 навчально-методичного посібника).

3.4. Узагальнити науково-педагогічну спадщину Я.А.Коменського, укласти хронологічну *таблицю 1 (перша підгрупа)*.

Таблиця 1

Науково-педагогічний доробок Я.А.Коменського

<i>Назва праці</i>	<i>Рік написання (видання)</i>	<i>Головні ідеї</i>	<i>Примітки й коментарі</i>

3.5. Доповнити *таблицю 2* пропущеними елементами (*друга підгрупа*) [див. *Додаток В* до навчально-методичного посібника].

3.6. На основі вивчення педагогічної діяльності Й.Г.Песталоцці заповнити *таблицю 3*.

Таблиця 3

Навчально-виховні заклади Й.Г.Песталоцці

<i>Назва навчально-виховного закладу</i>	<i>Роки функціонування</i>	<i>Мета, напрями діяльності</i>	<i>Проблеми діяльності, їхні причини</i>

«Установа для бідних у Нойгофі»	1774 – 1780	– елементарна підготовка до праці дітей селян, їхнє належне виховання; – поєднання навчання з продуктивною працею; – ...	– відсутність у Й.Г.Песталоцці досвіду організації діяльності закладу; – негативне ставлення батьків; – економічна нерентабельність; – ...
...	...	...	...

4. Питання і завдання для контролю (самоконтролю)

4.1. У якому стані перебувало шкільництво провідних західноєвропейських держав у XVII – XVIII ст.?

4.2. Які проблеми народної освіти намагалися розв’язати діячі французької революції кінця XVIII ст.? Чий проект освітньої реформи у тогочасній Франції виявився найвагомим?

4.3. Чому Я.А.Коменського називають “Коперником у педагогіці”, “батьком дидактики”?

4.4. Чи відповідає розроблена Я.А.Коменським вікова періодизація розвитку дітей сучасним підходам до цієї проблеми?

4.5. Які шкільні підручники написав Я.А.Коменський та якими, на його думку, вони мають бути?

4.6. У чому полягає сутність учення Дж.Локка про виховання джентльмена?

4.7. Яким чином трактував сенс природного та вільного виховання Ж.-Ж.Руссо у своєму головному творі?

4.8. Які цінні педагогічні ідеї уперше розробив Й.Г.Песталоцці та у яких працях?

4.9. Яким чином трактував мету виховання Й.Ф.Герbart?

4.10. Які дидактичні принципи, правила і методи навчання розробив Ф.А.Дістервег?

Література

1. Гербарт Й.Ф. Загальна педагогіка, виведена з мети виховання // Історія зарубіжної педагогіки: хрестоматія / укл. і автори вступних статей Є.І. Коваленко, Н.І.Белкіна; заг. ред. Є.І.Коваленко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 336-359.
2. Дістервег А. Посібник для освіти німецьких учителів // Там само. – С. 360-423.
3. Коменський Я.А. Велика дидактика // Там само. – С. 100-155.
4. Коменський Я.А. Закони добре організованої школи // Там само. – С. 155-185.
5. Локк Дж. Думки про виховання // Там само. – С. 186-201.
6. Песталоцці Й.Г. Ліндгарт і Гертруда // Там само. – С. 290-301.
7. Зайченко І.В. Історія педагогіки: у двох кн. – Кн. 1. Історія зарубіжної педагогіки / І.В.Зайченко. – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2010. – С. 242-377; 391-421; 430-456.
8. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки і шкільництва: навчальний посібник / В.Кравець. – Тернопіль, 1996. – С. 275-378.
9. Скільський Д. Історія зарубіжної педагогіки: посібник / Д.Скільський. – К.: Смолоскип, 2011. – С. 90-238.

**Тема 3. Особливості розвитку освіти і педагогічних теорій
у розвинених країнах Заходу
у другій половині XIX – на початку XXI ст.**

1. Питання для фронтальної бесіди

1.1. Причини та зміст реформ освіти у провідних державах Заходу у другій половині XIX – на початку XX ст.

1.2. Соціально-педагогічні передумови виникнення реформаторської педагогіки як альтернативи традиційній педагогіці.

2. Питання для поглибленого опрацювання й обговорення

2.1. Структура та зміст освіти, особливості виховання і навчання дітей у розвинених країнах Заходу у другій половині XIX – на початку XX ст.

2.2. Сутність зарубіжних педагогічних теорій кінця XIX – першої половини XX ст. та їх найвизначніші представники (Дж.Дьюї, Г.Кершенштейнер, А.Лай, Е.Мейман, Г.Спенсер).

2.3. Провідні тенденції у розвитку зарубіжної школи у другій половині XX ст.

2.4. Сучасний стан і тенденції розвитку освіти і педагогічної науки у високорозвинених країнах світу.

3. Завдання для індивідуальної самостійної роботи

3.1. Підготувати реферат на одну із тем: модуль 1, п. п. 20, 21, 24, 28, 29, 30, 31 (підрозділ 5.1 навчально-методичного посібника).

3.2. На основі здійсненого аналізу й особливостей організації навчального процесу у школах високорозвинених держав світу (див.

завдання 2 підрозділу 6.3 (розділ 4) навчально-методичного посібника) зробіть висновок про можливість і доцільність запровадження позитивного зарубіжного досвіду дошкільного виховання та початкового навчання у практику сучасної української освіти.

4. Питання і завдання для контролю (самоконтролю)

4.1. Чим викликане запровадження обов'язкового початкового навчання та проведення освітніх реформ у розвинених державах Заходу наприкінці ХІХ ст.?

4.2. Чому, на Вашу думку, офіційна радянська педагогіка не визнавала ідей Дж.Дьюї, Г.Кершенштайнера, а в добу УНР вони активно використовувалися?

4.3. Які причини освітніх реформ другої половини ХХ ст. у більшості зарубіжних країн?

4.4. Що спонукає держави Заходу до інтеграції у сфері освіти та якими є шляхи такої інтеграції?

4.5. Що таке Болонський процес?

4.6. Американську школу часто називають найдемократичнішою у світі. Чи погоджуєтеся Ви із такою точкою зору? Аргументуйте свою відповідь.

4.7. Назвіть найвидатніших представників сучасної західноєвропейської педагогічної науки.

4.8. У початкових школах ряду зарубіжних країн учитель працює зі своїми учнями лише впродовж одного року; в українській – протягом усього терміну початкового навчання. Який варіант, на Вашу думку, ефективніший для учня і вчителя? Аргументуйте свою відповідь.

Література

1. Зайченко І.В. Історія педагогіки: у двох кн. – Кн. 1. Історія зарубіжної педагогіки / І.В.Зайченко. – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2010. – С. 486-524; 543-602.
2. Історія зарубіжної педагогіки: хрестоматія / укл. і автори вступних статей Є.І. Коваленко, Н.І.Белкіна; заг. ред. Є.І.Коваленко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 40-463; 484-498, 515-537, 561-594, 614-621.
3. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки і шкільництва: навчальний посібник / В.Кравець. – Тернопіль, 1996. – С. 7-78; 149-279.
4. Кравець В. Зарубіжна школа і педагогіка ХХ століття: навчальний посібник / В.Кравець. – Тернопіль, 1996. – 290 с.
5. Левківський М.В. Історія педагогіки: підручник / М.В.Левківський. – Видання 2-е, доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 79-97.
6. Скільський Д. Історія зарубіжної педагогіки: посібник / Д.Скільський. – К.: Смолоскип, 2011. – С. 290-320.

Тема 4. Виховання, школа і педагогічна думка на українських землях у період києво-руської державності

1. Питання для фронтальної бесіди
  - 1.1 Загальні відомості про етногенез українського народу та формування держави Київська Русь.
  - 1.2. Вплив християнства на розвиток освіти в Київській Русі.

2. Питання для поглибленого опрацювання й обговорення

2.1. Система виховання й освіти у Київській Русі.

2.2. Методи навчання читання і письма в києво-руському шкільництві.

2.3. Особливості навчання арифметики у школах Київської Русі.

2.4. Літературно-педагогічні пам'ятки Київської Русі та їх вплив на розвиток національної школи і педагогіки.

3. Завдання для індивідуальної самостійної роботи

3.1. Зробити порівняльний аналіз систем виховання й освіти у Київській Русі та в країнах середньовічної Західної Європи, заповнити таблицю 1 (перша підгрупа).

Таблиця 1

Освіта в Київській Русі та в Західній Європі в добу Середньовіччя

<i>Держава</i>	<i>Навчально-виховні системи</i>	<i>Зміст навчання</i>
Київська Русь		
Країни Західної Європи		

3.2. Узагальнити відомості про педагогічні твори Київської Русі, доповнити таблицю 2 (друга підгрупа).

Таблиця 2

Найважливіші літературно-педагогічні пам'ятки
Київської Русі

<i>Дата написання</i>	<i>Назва</i>	<i>Автор (замовник)</i>	<i>Характеристика</i>
Між 1037 – 1050 рр.	«Слово про закон і благодать»	Митрополит Іларіон	– найдавніша вітчизняна пам'ятка, філософсько-педагогічний трактат; – виступ митрополита перед Ярославом

			Мудрим і прочанами київського храму св. Софії; – обгрутування права Русі на самостійний державний розвиток; – висока оцінка освітньої політики князів Володимира і Ярослава; – морально-патріотичне спрямування виховання; – підготовка молодого покоління до захисту рідної землі як виховний ідеал; – виховання молоді на героїчних традиціях; – протиставлення принципу активної діяльності у формуванні особистості візантійській ідеї виховання в душі аскетизму;
Кінець XI ст.	«Пчела»	???	– складено у Візантії й перекладено на Русі; – збірник цитат із святого письма, афоризмів, висловлювань отців церкви, античних філософів Демокріта, Сократа, Платона, Аристотеля, Плутарха та ін.; – містив 71 розділ, кожен із яких присвячений різним темама; – мета збірника – настановлення «як жити християнинові»; – вміщено думки щодо навчання й виховання;
1073 р.	«Ізборник»	Святослав Ярославович	– копія з болгарського оригіналу, переклади з грецької мови, зроблені для болгарського царя Симеона (кінець IX – початок X ст.); ім'я Симеона в післямові збірника просто замінено на «Святослав»; – енциклопедичний характер збірника, який містить тексти античної літератури пізнавального характеру з різних галузей знань (усього 383 статті) і написаний у формі запитань і відповідей; – рукопис прикрашений мініатюрами, на першій з яких князь Святослав із родиною
.....	.....	.....	.....

3.3. Підготувати реферат (письмове повідомлення) на одну із

тем: модуль 2, п. п. 1, 4, 7 підрозділу 5.1 навчально-методичного посібника.

3.4. Укласти цитатний конспект однієї зі статей:

– Коба Л.А. Розвиток освіти в Київській Русі (IX – XI ст.) / Л.А.Коба // Початкова школа. – 1994. – № 2. – С. 51-54.

– Коба Л.А. Педагогічні пам'ятки Київської Русі / Л.А.Коба // Початкова школа. – 1994. – № 3. – С. 46-48.

3.5. Тестові завдання: модуль 2, варіант 1, п. п. 1-4; варіант 2, п. п. 5-9 (додаток Е до навчально-методичного посібника).

4. Питання і завдання для контролю (самоконтролю)

4.1. Які чинники зумовили розвиток освіти у Київській Русі у IX – XII ст.?

4.2. Які типи навчальних закладів (виховні системи) існували в Київській Русі?

4.3. Як у києво-руській державі ставилися до освіти жінок?

4.4. Якою була роль рукописних книг (оригінальних і перекладних) у виховному та навчальному процесах?

4.5. Які традиції києво-руського шкільництва зберегла і примножила Галицько-Волинська Русь?

Література

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України: підручник / Л.В. Артемова // К.: Либідь, 2006. – С. 31-78.

2. Бабишин С. Д. Школа та освіта Давньої Русі (IX – I пол. XII ст.) / С.Д.Бабишин. – К., 1973. – 88 с.

3. Кравець В. П. Історія української школи і педагогіки: курс

лекцій / В.П.Кравець. – Тернопіль, 1994. – С. 9-31.

4. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки / О.О.Любар, М.Г.Стельмахович, Д.Т.Федоренко; за ред. О.О.Любара. – К.: Знання, 2003. – С. 21-41; 68-109.

5. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С.Сірополко. – К.: Наукова думка, 2001. – С. 25-48.

Тема 5. Розвиток школи і педагогічної думки в Україні у XIV – першій половині XVIII ст.

1. Питання для фронтальної бесіди

1.1. Соціально-економічні та політичні основи функціонування шкільництва на українських землях у XV – XVI ст.

1.2. Причини формування нових типів навчально-виховних закладів в Україні наприкінці XVI – в середині XVIII ст.

2. Питання для поглибленого опрацювання й обговорення

2.1. Початкова школа на українських землях у XIV – першій половині XVI ст.

2.2. Острозька школа-академія: минуле і сучасність.

2.3. Виникнення і розвиток братських шкіл та їх роль у формуванні національної самосвідомості й культури.

2.4. Києво-Могилянська академія як всеукраїнський культурно-освітній центр.

2.5. Козацька педагогіка – унікальне явище світової педагогічної думки.

2.6. Освітня діяльність і філософсько-педагогічні погляди Г.Сковороди.

3. Завдання для самостійної індивідуально-групової та індивідуальної роботи.

3.1. Доповніть хронологічну *таблицю 1 (перша підгрупа)*

Таблиця 1

Життєвий шлях і світницько-педагогічна діяльність
Г.С.Сковороди

Дата	Головні етапи життя й діяльності
3 грудня 1722 р.	Народився в с. Чорнухах на Полтавщині, у сім'ї малоземельного незаможного козака
1734 – 1742 рр.	Після закінчення сільської школи навчався в Києво-Могилянській академії
1742 – 1744 рр.	Майже трирічна перерва у проходженні навчального курсу в академії викликана тим, що Сковороду включили до складу придворної капели імператриці Єлизавети
1744 – 1745 рр.	
1745 – 1750 рр. (1750 – 1753)	
1750 – 1751 рр. (1753 – 1754)	
1751 р. (1753 р.)	
1753 (1754 р.) – 1759 р.	
Початок 1755 рр.	
1753 – 1785 рр.	
1757 – 1758 рр.	
3 1759 р.	
1762 р.	
1769 р.	
1794 р.	
9 листопада 1794 р.	

3.2. Проаналізуйте сутність козацького виховання і заповніть таблицю 2 (друга підгрупа).

Таблиця 2

Система козацького виховання

Ступінь	Мета виховання й освіти	Зміст виховання
.....	.....	.....

4. Питання і завдання для контролю (самоконтролю)

4.1. У чому полягають відмінності українського національного та західноєвропейського Відродження?

4.2. Які елементи класно-урочної системи започаткували братські школи?

4.3. У чому полягає історичне значення шкіл високого типу доби українського національного Відродження?

4.4. Як Г.Сковорода трактував ідеї народності та природовідповідності у вихованні?

Література

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України: підручник / Л.В. Артемова // К.: Либідь, 2006. – С. 87-126; 131-149.
2. Бабишин С. Початкова школа на Україні з давніх часів докінця XVIII ст. / С.Бабишин // Початкова школа. – 1991. – № 10.
3. Біднов В. Школа й освіта на Україні / В.Біднов / У кн.: Українська культура: лекції за ред. Д. Антоновича. – К., 1993. – С. 40-72.
4. Кравець В.П. Історія української школи і педагогіки: курс лекцій / В.П.Кравець. – Тернопіль, 1996. – С. 32-73.

5. Левківський М.В. Історія педагогіки: підручник / М.В.Левківський. – Видання 2-е, доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 149-177.
6. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки: навчальний посібник // О.О.Любар, М.Г.Стельмахович, Д.Т.Федоренко: за ред. О.О.Любара. – К.: Знання, 2003. – С. 122-158.
7. Медвідь Л.А. Українська козацька педагогіка / Л.А.Медвідь // Початкова школа. – 1996. – № 8. – С. 58-60.
8. Мосіяшенко В.А. Історія педагогіки України в особах / В.А.Мосіяшенко, В.В.Задорожна, О.І.Курок. – Суми: ВДТ «Університетська книга», 2005. – С. 16-51.
9. Руденко Ю.Д. Українська козацька педагогіка: витоки, духовні цінності, сучасність: навч. посібник / Ю.Руденко, О.Губко. – К.: МАУП, 2007. – 384 с.
10. Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн.: навч. посібник / за ред. О.В.Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – Кн. 1. – С. 44-97.
11. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С.Сірополко. – К.: Наукова думка, 2001. – С. 49-226.

Тема 6 . Освітня діяльність і педагогічні погляди

К.Д.Ушинського та О.В.Духновича

1. Питання для фронтальної бесіди

1.1. Провідні чинники, які спонукали К.Ушинського й О.Духновича зосередити свою увагу на проблемах тогочасної освіти

і педагогіки.

1.2. Родовід К.Ушинського, його українське походження.

1.3. Основні етапи педагогічної діяльності К.Ушинського.

1.4. Життєвий шлях і педагогічна діяльність О.Духновича.

2. Питання для поглибленого опрацювання й обговорення

2.1. К. Ушинський про людину як предмет виховання та про педагогіку як суспільну науку і мистецтво виховання.

2.2. Ідея народності виховання в педагогічній спадщині К.Ушинського та О.Духновича.

2.3. К.Ушинський і О.Духнович про рідну мову як основу формування життя людини.

2.4. Дидактичні погляди і вказівки К.Ушинського та принципи навчання О.Духновича.

2.5. К.Ушинський і О.Духнович про вчителя та його підготовку до навчально-виховної діяльності.

3. Завдання для індивідуальної самостійної роботи

3.1. Укласти цитатний конспект за працею О.Духновича «Народна педагогія» або К.Ушинського «Про народність у громадському вихованні» чи «Рідне слово» (див.: Історія української школи і педагогіки: хрестоматія / упоряд. О.О.Любар; за заг. ред. В.Г.Кременя. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. – С. 200-205; 329-340; 264-270).

3.2. Підготувати реферат (письмове повідомлення) на одну із тем: п. п. 14, 15, 17, 18, 19 підрозділу 5.1 навчально-методичного посібника.

3.3. Проаналізуйте визначені «особливі якості», якими, на думку, О.Духновича, повинен бути обдарований наставник. Порівняйте його позицію із сучасним розумінням вимог до вчителя.

«Той, хто бажає вчити, повинен мати справжнє покликання до цієї служби.

Повинен мати добрі і правильні знання, і відомості з того предмета, який хоче викладати іншим.

Повинен мати чистий і непорочний норов і процвітати доброчесностями.

Повинен бути вже від природи лагідним, поважним, з повним характером муж.

Повинен учнів своїх любити і їхню любов також для себе заслужити.

Від природи треба йому володіти легким, зрозумілим способом викладання.

Повинен мати потрібні засоби для навчання і наставляння.

Повинен добрий порядок поважати» (див.: Духнович О.В. Народна педагогія / О.В.Духнович // Історія української педагогіки: хрестоматія / упоряд. О.О.Любар; за заг. ред. В.Г.Кременя. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. – С. 200-205).

3.4. Напишіть твір-роздум на одну з тем: «Якщо педагогіка хоче виховувати людину в усіх відношеннях, то вона повинна попередньо пізнати її також у всіх відношеннях...»; «Педагогіка – наука і мистецтво виховання людини»; «Сама педагогічна практика без теорії – те саме, що знахарство в медицині...»; «Народ без народності – тіло без душі...» (К.Ушинський).

4. Питання і завдання для контролю (самоконтролю)

4.1. Як К.Ушинський визначав сутність педагогічної науки?

Чому називав педагогіку мистецтвом виховання?

4.2. Яким чином К.Ушинський трактував поняття «народність» у вихованні?

4.3. Що становить суть поняття „народна педагогіка” у спадщині О.Духновича?

4.4. Які елементи народної педагогіки використовували у своїй діяльності К.Ушинський і О.Духнович?

4.5. Як К.Ушинський і О.Духнович ставилися до вивчення іноземних мов та досвіду виховання в інших країнах?

4.6. У чому прослідковується подальший розвиток К.Ушинським принципу наочності у вихованні порівняно з попередниками: Я.А.Коменським, Ж.-Ж.Руссо, Й.Г.Песталоцці?

4.7. Який внесок зробив К.Ушинський у розробку класно-урочної системи?

4.8. Чи згодні Ви зі словами К.Ушинського: "Коли зникає мова народна, народу більше немає"?

Література

1. Духнович О. Народна педагогія / О.В.Духнович // Історія української педагогіки: хрестоматія / упоряд. О.О.Любар; за заг. ред. В.Г.Кременя. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. – С. 200-205.

2. Жупанин С. Народознавча педагогіка Олександра Духновича / С.Жупанин // Рідна школа. – 1992. – № 9-10. – С. 89-91.

3. Замашкіна О. К.Д.Ушинський про взаємозв'язок навчання й розвитку молодших школярів / О.Замашкіна // Початкова школа. –

2004. – № 4. – С. 41-44.

4. Кравець В. Історія української школи і педагогіки: курс лекцій / В.Кравець. – Тернопіль, 1994. – С. 115-117; 120-173.

5. Левківський М.В. Історія педагогіки: підручник / М.В.Левківський. – Видання 2-е, доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 214-224.

6. Машталер О.В. Педагогічна і освітня діяльність О.В.Духновича / О.В.Машталер / за ред. О.Р.Мазуркевича. – К.: Рад. школа, 1966. – 106 с.

7. Мосіяшенко В. Рідна мова в педагогічній системі К.Д.Ушинського / В.Мосіяшенко // Початкова школа. – 2002. – № 4. – С. 69-71.

8. Науменко Ф.І. Основи педагогіки О.В.Духновича (лекції з історії педагогіки). – Львів, 1964. – 215 с.

9. Педагогічні ідеї К.Д. Ушинського / відп. ред. І.В.Войтко. – К.,1974. – 340 с.

10. Романовский А.К. Жизнь во имя будущего/ А.К.Романовский, И.Я.Барсук. – К.: Рад. школа, 1974. – 120 с.

11. Ушинський К.Д. Праця в її психічному і виховному значенні. Про народність у громадському вихованні. Про користь педагогічної літератури. Рідне слово / Історія української педагогіки: хрестоматія / упоряд. О.О.Любар; за заг. ред. В.Г.Кременя. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. – С. 209-251.

*Тема 7 . Просвітницька діяльність і педагогічні погляди
видатних громадських діячів, письменників і педагогів другої
половини ХІХ-початку ХХ ст. (теоретична конференція)*

1. Питання для фронтальної бесіди

1.1. Сутність освітньої політики урядів Російської та Австро-Угорської імперій щодо українського шкільництва на східно- і західноукраїнських землях у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

1.2. Громадсько-педагогічний рух в останній третині ХІХ – на початку ХХ ст. і його вплив на розвиток шкільно-освітньої справи на українських землях у складі царської Росії та цісарської Австро-Угорщини.

2. Питання для поглибленого опрацювання й обговорення

2.1. Педагогічні ідеї Т.Шевченка і П.Куліша.

2.2. Педагогічна діяльність М.Пирогова.

2.3. Педагогічні ідеї й освітня діяльність Б.Грінченка.

2.4. Просвітницько-педагогічна праця Х.Алчевської.

2.5. Просвітницька діяльність і педагогічні погляди І.Франка.

2.6. Педагогічні ідеї у творчій спадщині М.Драгоманова.

2.7. Громадсько-просвітницька діяльність і освітні ідеї західноукраїнських педагогів другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (О.Барвінський, А.Вахнянин, К.Малицька, О.Партицький, І.Ющишин).

3. Завдання для індивідуальної самостійної роботи

Підготувати реферат (письмове повідомлення) на одну із тем:

модуль 2, п. п. 20, 21, 22, 23 підрозділу 5.1 навчально-методичного посібника.

3.1. Зробити анотацію одного із навчальних посібників: п. п. 4, 15, 25, 32, 34 підрозділу 5.2 навчально-методичного посібника.

3.2. Укласти цитатний конспект за однією із праць: модуль 2, п. п. 2, 7, 22 підрозділу 5.3 навчально-методичного посібника.

4. Питання і завдання для контролю (самоконтролю)

4.1. Які найхарактерніші ознаки суспільно-педагогічного руху 1860-1880 х рр. на східно- і західноукраїнських землях Ви можете назвати? Чим вони зумовлені?

4.2. Які реформи освіти були проведені в другій половині XIX ст. в Російській та Австро-Угорській імперіях? Яким чином вони вплинули на розвиток українського шкільництва?

4.3. У чому виявилася дискримінаційна освітня політика царизму на східноукраїнських землях і польської більшості в органах шкільної влади Галичини у другій половині XIX ст.?

4.4. Яку роль у розвитку мережі різних типів шкіл відіграли в Наддніпрянській Україні земства?

4.5. Які чинники зумовили активізацію шкільно-освітнього життя на західноукраїнських землях наприкінці XIX – на початку XX ст.?

4.6. Які культурно-освітні та педагогічні організації займалися вирішенням проблем рідномовного шкільництва на українських землях на межі XIX – XX ст.?

Література

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України / Л.В. Артемова // К.: Либідь, 2006. – С. 182-222.
2. Веркалець М.М. Педагогічні ідеї Б.Д.Грінченка. – К.: Знання, 1990. – 48 с.
3. Березовська Л. Шкільна реформа 60-х років XIX ст.: причини, хід і напрями / Л.Березовська // Шлях світи. – 2004. – № 4. – С.38-42.
4. Бойко А.М. та ін. Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українські педагоги / А.М.Бойко та ін. – К.: Професіонал, 2004. – 576 с.
5. Гречин Б. Громадсько-просвітницька та педагогічна діяльність Олександра Барвінського / Б.Гречин. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 232 с.
6. Кравець В.П. Історія української школи і педагогіки: курс лекцій / В.П.Кравець. – Тернопіль, 1994. – С. 174-199.
7. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX-XX ст.): хрестоматія / упор.: Березовська Л.Д. та ін. – К.: Науковий світ, 2003. – 418 с.
8. Муравицька М. Апостол правди і науки: концепція національної освіти М.П.Драгоманова / М. Муравицька // Рідна школа. – 1996. – № 4. – С. 5-8.
9. Мухін М.І. Педагогічні погляди і освітня діяльність Х.Д.Алчевської / М.І. Мухін. – К., 1979.
10. Нагачевська З. Костянтина Малицька: жінка в педагогіці, педагог у жіночому русі / З.Нагачевська // Обрії. – 2002. – № 1. – С. 18-28.

11. Скільський Д. Освітньо-виховний ідеал Т.Г.Шевченка / Д.Скільський // Рідна школа. – 1997. – № 3-4.
12. Смаль В.З. Педагогічні ідеї І.Франка / В.З.Смаль. – К., 1966. – 187 с.
13. Ступарик Б. Педагогічна концепція Івана Юцишина / Б.Ступарик, Р.Михайлишин. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. – 88 с.
14. Ступарик Б.М. Шкільництво Галичини (1772-1939 рр.) / Б.М.Ступарик. – Івано-Франківськ, 1994. – 144 с.
15. Українська педагогічна думка в іменах (Східна Галичина – українське зарубіжжя): навчальний посібник / за ред. Т.К.Завгородньої. – Івано-Франківськ: Прикарпатській національний університет імені Василя Стефаника, 2009. – 480 с.

Тема 8. Освітня діяльність і педагогічні ідеї визначних українських педагогів ХХ ст. у контексті сучасності

1. Питання для фронтальної бесіди

1.1. Сутність політики українізації та її вплив на розвиток школи в радянській Україні у 1920-х – 1930-х рр.

1.2. Становлення педагогічної науки в УРСР у 20-х – 30-х рр. ХХ ст.

1.3. Характерні риси радянської школи і системи виховання та їх відображення у державних освітніх документах 1930-х – початку 1980-х рр.

1.4. Демократизація суспільного життя в середині 1980-х рр. і

початок відродження національного шкільництва в Україні.

1.5. Закон України «Про освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Концепція національного виховання, Національна доктрина розвитку освіти в Україні як методологічна основа розбудови національної школи і педагогічної науки в незалежній Україні.

2. Питання для поглибленого опрацювання й обговорення

2.1. Педагогічно-просвітницька діяльність і творча спадщина Софії Русової та її значення для розвитку національного дошкільного виховання, української школи і педагогічної думки.

2.2. Григорій Ващенко і розвиток української освітньо-виховної системи.

2.3. Педагогічна система Антона Макаренка: сутність, головні ідеї, можливість використання в сучасних умовах.

2.4. Педагогічна діяльність і літературно-педагогічна спадщина Василя Сухомлинського як важливе підґрунтя гуманізації освіти в сучасній Україні.

3. Завдання для індивідуальної самостійної роботи

3.1. Підготувати реферат на одну із тем: модуль 2, п. п. 24-27, 31-35 підрозділу 5.1 навчально-методичного посібника.

3.2. Анотувати одну із праць: п. п. 24, 28, 31, 35 підрозділу 5.2 навчально-методичного посібника.

3.3. Укласти цитатний конспект за одним із першоджерел: модуль 2, п. п. 1, 5, 11, 12, 15, 17, 18, 19 підрозділу 5.3 навчально-методичного посібника.

3.4. Укласти план-конспект однієї зі статей: п. п. 11, 13, 14, 15, 23,24, 36, 37, 39 підрозділу 5.4 навчально-методичного посібника.

3.5. Узагальнити науково-педагогічну спадщину С.Русової 1920-х – 1930-х рр., укласти хронологічну *таблицю 1 (перша підгрупа)*.

Таблиця 1

Найвизначніші педагогічні праці С.Русової міжвоєнного періоду

<i>Назва праці</i>	<i>Рік написання (видання)</i>	<i>Головні положення</i>
...?	...?	...?

3.6. Детально проаналізуйте суть українського виховного ідеалу за працею Г.Ващенка «Виховний ідеал» і заповніть *таблицю 2 (друга підгрупа)*.

Таблиця 2

Український виховний ідеал (за Г.Г.Ващенком)

<i>Український виховний ідеал</i>	<i>Головні риси</i>	<i>Характеристика на основі усної народної творчості, пісень, уривків із художніх творів, думок науковців</i>
Український ідеал людини перед хрещенням України-Русі		
Ідеал людини у творах письменників княжих часів		
Ідеал людини в українській народній пісні		
Ідеал людини у творах письменників нового часу		

3.6. На основі аналізу нижченаведених фактів прокоментуйте ставлення радянської влади до педагогічної системи А.Макаренка.

– 1928 р. – VIII з'їзд комсомолу критикує систему А.Макаренка. Н.Крупська у виступі на з'їзді називає її не буржуазною, не феодальною, а рабовласницькою.

– 1928 р. – Центральне бюро дитячого комуністичного руху визнало систему виховання в колонії ім. М.Горького ідеологічно шкідливою і постановило її зламати (що і було зроблено після переходу А.С.Макаренка в комуну імені Ф.Е.Дзержинського).

– 1929 р. – Наркомос України визнає макаренківську систему виховання нерадянською;

– 1933 р. – Нарком освіти М.Скрипник критикує окремі статті А.Макаренка.

– 1936, 1938 рр. – негативні рецензії на «Педагогічну поему» та «Книгу для батьків».

3.8. Прочитайте працю В.Сухомлинського «Серце віддаю дітям», дайте відповіді на запитання:

– Яким було педагогічне кредо видатного педагога?

– Як В.Сухомлинський трактує суть виховання?

– Як характеризує педагог дитинство та якого значення він надає цьому періоду в житті людини?

– Що таке «школа під блакитним небом» і «уроки мислення в природі» за В.Сухомлинським?

– Якого значення педагог надавав подорожам у природу?

– Як В.Сухомлинський розумів виховний вплив оцінки на молодшого школяра?

– Яке місце відводив В.Сухомлинський казці, книжці, рідному слову в житті дитини?

4. Запитання і завдання для контролю (самоконтролю)

4.1. Які завдання в галузі народної освіти поставили більшовики в 1918 – 1920 рр.? У яких документах вони знайшли своє законодавче закріплення?

4.2. Які зміни в структурі освіти передбачав проект радянської освітньої системи в Україні, запропонований Г.Гриньком?

4.3. Що зумовило політику "українізації" в культурно-освітньому житті України 1920-х – поч. 1930-х рр.?

4.4. Що конкретно, на Вашу думку, дало підставу українському педагогові з діаспори Г.Васьковичу зробити такий висновок: "Щойно під примусовим тиском централістичної політики російських більшовиків прийшло 1930 р. до повної уніфікації обидвох систем народної освіти" (тобто рос. та укр. радянських)" та до узалежнення українського шкільництва від російсько-більшовицьких чинників?

4.5. Які основні освітні завдання вирішувала радянська влада в 1940-х – 1960-х і в 1970-х – 1980-х рр. та в чому виявилася русифікаторська політика Москви щодо освіти в Україні?

4.6. Як трактували мету виховання С.Русова, Г.Ващенко, А.Макаренко і В.Сухомлинський?

4.7. Чому, на Вашу думку, Г.Ващенко іменував А.Макаренка «яничаром», водночас західнонімецький педагог О.Анвайлер вважав його найбільш читабельним у світі?

4.8. Як розуміти положення В.О.Сухомлинського: „Школа – це колиска народу”?

4.9. Чи поділяєте Ви думку про те, що «макернківщина вчерпала себе», що це педагогіка муштри, примусу, придушення особистості?

Обґрунтуйте свою позицію.

Література

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України: підручник / Л.В. Артемова // К.: Либідь, 2006. – С. 245-251; 312-317; 327-343.
2. Бондар Л.С. Гуманістичне виховання школярів у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського / Л.С.Бондар // Педагогіка і психологія. – 2004. – №2. – С. 5-10.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г.Ващенко // Історія української педагогіки: хрестоматія / упоряд. О.О.Любар; за заг. ред. В.Г.Кременя. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. – С. 489-493.
4. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) // Освіта. – 1993. – № 44-46.
5. Дзевєрін О. Видатний радянський педагог: передмова до збір. творів В.О. Сухомлинського / В.О.Сухомлинський. – Вибрані твори в 5-ти томах. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.1. – С. 7-52.
6. Джус О.В. Творча спадщина Софії Русової періоду еміграції: монографія / О.Джус. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – 260 с.
7. Закон України «Про освіту» // Освіта. – 1991. – 25 червня.
8. Кравець В.П. Історія української школи і педагогіки / В.П.Кравець. – Тернопіль, 1994. – С. 241-358.
9. Левківський М.В. Історія педагогіки: підручник / М.В.Левківський. – Видання 2-е, доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 296-314.
10. Макаренко А. Методика організації виховного процесу. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду. Педагогічна поема.

Педагогіка індивідуальної дії. Лекції про виховання дітей. / Пед. твори. – К., 1984. – Т. 4; 5.

11. Мосіяшенко В.А. Історія педагогіки України в особах / В.А.Мосіяшенко, В.В.Задорожна, О.І.Курок. – Суми: ВДТ «Університетська книга», 2005. – С. 174-179; 220-230; 249-262.

12. Руденко Ю. Національне виховання. Відродження, перспективи / Ю.Руденко // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 1.

13. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С.Русова. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.

14. Софія Русова: З маловідомого і невідомого. – Ч. 1. "Несторка української педагогічної літератури ..." / Упоряд. О.Джус, З.Нагачевська. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2006. – 456 с.

15. Стельмахович М. Школа і педагогіка в умовах становлення Української держави / М.Стельмахович // Рідна школа. – 1996. – № 5-6.

16. Струманський В. Антон Макаренко і сучасна українська дійсність / В.Струманський // Початкова школа. – 1999. – № 7. – С. 58-60.

17. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Духовний світ школяра. Народження громадянина. Сто порад вчителю / В.Сухомлинський. – Вибр. твори в 5-ти т. – К., 1976-1977.

18. Хілінг Г. «Мазепинець» Ващенко про «яничара» Макаренка: взаємини відомих українських педагогів / Г. Хілінг // Рідна школа. – 1993. – № 6. – С. 68-74.

4. Завдання для самостійного опрацювання програмових тем із курсу “Історія педагогіки”

Тема 1. Виникнення виховання й освіти у світовій цивілізації

1.1. Питання для самостійного вивчення

1. Специфіка навчання писарів у “будинках табличок” у Давній Месопотамії.
2. Зародження філософсько-педагогічної думки в Стародавньому Китаї: Конфуцій і його послідовники.
3. Особливості шкільного навчання у Стародавньому Єгипті.
4. Навчання та виховання дітей і молоді в Стародавній Індії.

1.2. Питання для самоконтролю, аналізу й осмислення

1. Які чинники впливали на створення перших навчальних закладів у древніх цивілізаціях Сходу, визначали мету, зміст, засоби виховання дітей і молоді?
2. Які спільні й відмінні підходи до виховання дітей і молоді сформувалися в країнах Стародавнього Сходу?
3. Чому Конфуція названо “вчителем 10 тисяч поколінь”?
4. Коли зародилися елементи розподілу виховання на дошкільне й шкільне? З чим це було пов’язане?

1.3. Творчі завдання

1. Узагальніть проблеми становлення та розвитку виховання й освіти в країнах Стародавнього Сходу й укладіть хронологічну таблицю.

**Особливості виховання й освіти
в країнах Стародавнього Сходу**

<i>Держава Стародавнього Сходу</i>	<i>Історичні та соціально-еко- номічні чин- ники навчання й виховання</i>	<i>Особливості шкільного навчання</i>	<i>Мета й завдання виховання</i>
Держава Шу- мерів (Vст. до н.е. – кінець II ст. до н.е.)	.....		
Стародавній Китай (III тисячоліття до н.е.)	.....		
.....			

2. Підготуйте реферат на тему «Філософсько-педагогічні ідеї Кофуція та його послідовників» (інд. завдання).

Основна література

1. Зайченко І.В. Історія педагогіки: у двох кн. – Кн. 1. Історія зарубіжної педагогіки / І.В.Зайченко. – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2010. – С. 64-107.

2. Історія зарубіжної педагогіки: хрестоматія / укл. і автори вступних статей Є.І. Коваленко, Н.І.Белкіна; заг. ред. Є.І.Коваленко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 9-11.

3. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки і шкільництва: навчальний посібник / В.Кравець. – Тернопіль, 1996. – С. 27-37.

4. Левківський М.В. Історія педагогіки: підручник / М.В.Левківський. – Видання 2-е, доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 15-25.

Додаткова література

1. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу: навчальний посібник / О.П.Крижанівський. – К.: Либідь, 2002. – 590 с.

2. Сисоєва С.О. Нариси з історії розвитку педагогічної думки : навч. посібник / С.О.Сисоєва, І.В.Соколова. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – С. 11-22.

Тема 2. Зарубіжні виховні системи і педагогічні ідеї епох Середньовіччя, Відродження та Реформації

2.1. Питання для самостійного вивчення

1. Схоластика та її вплив на зміст і методику середньовічного навчання і виховання.
2. Мета і напрями єзуїтського виховання.
3. Виникнення освіти для дівчат.

2.2. Питання для самоконтролю, аналізу й осмислення

1. Якими були ідеали християнського виховання в епоху раннього Середньовіччя в Західній Європі?
2. Які фактори суспільного розвитку сприяли появі схоластики?
3. Які методи навчання використовувалися в єзуїтських навчальних закладах? Ваше ставлення до них.

4. Де і які єзуїтські навчальні заклади діяли на західноукраїнських землях?

5. Який характер носили виховання й освіта жінок у добу Середньовіччя?

Основна література

1. Зайченко І.В. Історія педагогіки: у двох кн. – Кн. 1. Історія зарубіжної педагогіки / І.В.Зайченко. – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2010. – С. 238-241.

3. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки і шкільництва: навчальний посібник / В.Кравець. – Тернопіль, 1996. – С. 91-92, 94.

4. Левківський М.В. Історія педагогіки: підручник / М.В.Левківський. – Видання 2-е, доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 25-38.

Додаткова література

1. Год Б.В. Педагогічна думка доби європейського Відродження (XV –XVI століття): люди та ідеї: навч. посібник-практикум / Б.В.Год. – Полтава: АСМІ, 2004. – 204 с.

Тема 3. Західноєвропейська школа і педагогіка Нового часу та доби Просвітництва

3.1. Питання для самостійного вивчення

1. Життя, світогляд і педагогічна діяльність Я.А.Коменського.

2. Мета і зміст виховання дітей дошкільного віку в “материнській школі” Я.А.Коменського.

3. Педагогічні ідеї Я.А.Коменського в Україні.

4. Життєвий шлях і наукова діяльність Дж.Локка.

3.2. Питання для самоконтролю, аналізу й осмислення

1. У яких навчальних закладах здобував освіту Я.А.Коменський?

2. Які найхарактерніші риси світогляду Я.А.Коменського?

3. Назвіть основні місця педагогічної праці Я.А.Коменського.

4. Де провів останні роки свого життя Я.А.Коменський?

5. Хто з філософів XVI – XVII ст. мав найбільший вплив на формування світогляду Дж. Локка?

6. У чому полягає сутність філософсько-психологічної теорії “чистої дошки”, розробленої Дж.Локком? Чи відповідає вона сучасним науковим підходам до факторів формування особистості?

3.3. Творчі завдання

1. Вивчіть життєвий шлях і просвітницько-педагогічну діяльність Я.А.Коменського, завершіть хронологічну *таблицю 1* (перша підгрупа).

Таблиця 1

Життєвий і науковий шлях Я.А.Коменського

<i>Дата</i>	<i>Головні етапи життя та діяльності</i>
28 березня 1592 р.	Народився Я.А.Коменський у м. Нівниця в Моравії в сім'ї мірошника, члена протестантської общини Чеських братів.
1604-1605 рр.	Відвідував школу братства; вчився за рахунок общини.
1608-1610 рр.	.....

1610-1612 pp.	.....
.....	.....

2. Укладіть цитатний конспект за працею Я.А.Коменського «Материнська школа...» (друга підгрупа).

3. Підготуйте реферат на тему «Ідеї Я.А.Коменського в Україні» (інд. завдання).

Основна література

1. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки і шкільництва: навчальний посібник / В.Кравець. – Тернопіль, 1996. – С. 122-204.

2. Левківський М.В. Історія педагогіки: підручник / М.В.Левківський. – Видання 2-е, доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 39-48.

3. Скільський Д. Історія зарубіжної педагогіки: посібник / Д.Скільський. – К.: Смолоскип, 2011. – С. 90-97.

4. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: навч. посібник / за заг. ред З.Н.Борисової. – К.: Вища школа, 2004. – С. 10-24.

Додаткова література

1. Мітюров Б.Н. Педагогічні ідеї Я.А.Коменського на Україні / Б.Н.Мірютов. – К.: Рад. школа, 1981. – 107 с.

2. Мешко О. Короткий виклад курсу “Історія зарубіжної школи і педагогіки”: навчальний посібник / О.І.Мешко, Г.М.Мешко, О.І.Янкович. – Тернопіль: ТДПУ, 1998. – С. 36-47.

**Тема 4. Розвиток зарубіжної школи і педагогіки
наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.**

4.1. Питання для самостійного вивчення

1. Життєпис, філософські й політичні погляди Ж.-Ж.Руссо.
2. Життєвий шлях і педагогічна діяльність Й.Г.Песталоцці.
3. Педагогічне вчення Ф.Фребеля.
4. Освітня діяльність і педагогічні погляди Р.Оуена.

4.2. Питання для самоконтролю, аналізу й осмислення

1. Що справило найбільший вплив на філософські та політичні погляди Ж.-Ж.Руссо?
2. Чому Й.Г.Песталоцці називають “батьком сиріт і обездолених”?
3. Чому свою теорію освіти Й.Г.Песталоцці назвав елементарною? Чи вважаєте Ви такий підхід науковим? Проаналізуйте цитату: “...Мистецтво людської освіти має бути пов’язане з першими й найпростішими результатами дії всіх трьох основних сил – звуком, формою, числом. Навчання окремих частковостей не може привести і ніколи не приведе до повного успіху, який задовольняє нашу природу, якщо ці три прості результати дії наших основних сил не будуть визнані загальними, самою природою визнаними початковими пунктами всякого навчання...” (див.: Песталоцці Й.Г. Як Гертруда вчить своїх дітей / Й.Г.Песталоцці // Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: навч. посібник / за заг. ред. З.Н.Борисової. – К. : Вища школа, 2004. – С. 59).

4. У своїй праці “Дитячий садок” Ф.Фребель висловлює думку про створення дошкільних закладів для виховання дітей, асоціативно називає їх “дитячими садками” (“Kindergarten”), дітей – рослинами, а себе – “садівником”. Чи вважаєте ви вдалим вибір саме такої назви для дошкільної установи?

5. У чому полягає сутність “дарів Фребеля”? Чи використовують їх у дошкільній освіті на сучасному етапі?

6. Який вплив мали ідеї Ф.Фребеля на розвиток дошкільного виховання в Україні?

7. Які головні причини невдач соціально-педагогічних експериментів Роберта Оуена?

4.3. Творчі завдання

1. Підготуйте реферат на одну із запропонованих тем (див. п. п. 11, 13, 14, 15, 18, 19 розділу 5.1 навчально-методичного посібника).

2. Анотуйте одне із запропонованих для укладання цитатного конспекту першоджерел (див. п. п. 12, 19 розділу 5.3 навчально-методичного посібника).

3. Укладіть план-конспект статті: Білецька С. Еволюція образу дитини: Ж.-Ж.Руссо як основоположник теорії педоцентризму / С.Білецька // Шлях освіти. – 2010. – № 3. – С. 31-34.

Основна література

1. Зайченко І.В. Історія педагогіки: у двох кн. – Кн. 1. Історія зарубіжної педагогіки / І.В.Зайченко. – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2010. – С. 391-397; 459-463.

2. Історія зарубіжної педагогіки: хрестоматія / укл. і автори вступних статей Є.І. Коваленко, Н.І.Белкіна; заг. ред. Є.І.Коваленко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 290-423.

3. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки і шкільництва: навчальний посібник / В.Кравець. – Тернопіль, 1996. – С. 275-378.

4. Левківський М.В. Історія педагогіки: підручник / М.В.Левківський. – Видання 2-е, доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 58-78.

Додаткова література

1. Мешко О. Короткий виклад курсу “Історія зарубіжної школи і педагогіки”: навчальний посібник / О.І.Мешко, Г.М.Мешко, О.І.Янкович. – Тернопіль: ТДПУ, 1998. – С. 49-67.

2. Сарапулова Є. Впорядкування думок, почуттів і вчинків дитини: виховна система Й.Г.Песталоцці / Є.Сарапулова // Дошкільне виховання. – 2003. – № 11. – С. 10-11.

Тема 5. Еволюція зарубіжних національних систем освіти і педагогічних концепцій наприкінці XIX – у першій половині XX ст.

5.1. Питання для самостійного вивчення

1. М.Монтессорі про особливості виховання та розвитку дітей дошкільного віку.
2. Р.Штайнер про збереження цінності дитинства.

3. Життя і педагогічна діяльність Я.Корчака.

5.2. Питання для самоконтролю, аналізу й осмислення

1. Чи обґрунтованою є думка М.Монтессорі про те, що дитина повинна бути цілком вільною у своїх спостереженнях і діяльності, мати право вільного вибору? Чи не приведе це до некерованості й низької результативності виховного процесу?

2. Основою педагогіки “вільного виховання” М.Монтессорі вважала свободу як засіб самонавчання і самовиховання. Чи суперечить цьому положенню проведення “годин загальної мовчанки”, на яких ніхто не смів порушити тишу жодним рухом?

3. Коли та у зв'язку з чим почалося впровадження ідей М.Монтессорі, Р.Штайнера та інших представників реформаторської педагогіки у вітчизняній системі освіти? Чи вважаєте Ви такі тенденції об'єктивними й обґрунтованими?

4. Чи можна повністю перенести ідеї Р.Штайнера і М.Монтессорі в роботу українських шкіл і дошкільних закладів?

5. Які головні принципи педагогіки Я.Корчака?

6. У чому сутність подвигу Я.Корчака? Чи можна стверджувати, що весь педагогічний шлях, а не лише останній його етап, був педагогічним подвигом Я.Корчака?

5.3. Творчі завдання

1. Підготуйте реферат на одну із запропонованих тем (див. п. п. 20, 22, 23, 25, 26, 27 розділу 5.1 навчально-методичного посібника).

2. Укладіть цитатний конспект за однією із праць Я.Корчака, М.Монтессорі, Р.Штайнера (див. п. п. 8, 10, 20 розділу 5.3 навчаль-

но-методичного посібника) (*перша підгрупа*).

2. Укладіть план-конспект одного із запропонованих джерел (див. п. п. 17, 26, 34 розділу 5.4 навчально-методичного посібника) (*друга підгрупа*).

Основна література

1. Бондар В.І. Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М.Монтессорі: навч. посіб. / В.І.Бондар, А.М.Ільченко. – Полтава: РВВ ПДАА, 2009. – 252 с.

2. Корчак Я. Когда я снова стану маленьким [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [//www.klex.ru/books/age_psychology/diary.rar](http://www.klex.ru/books/age_psychology/diary.rar).

3. Корчак Я. Право ребенка на уважение [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [//www.klex.ru/books/age_psychology/diary.rar](http://www.klex.ru/books/age_psychology/diary.rar).

4. Кравець В. Зарубіжна школа і педагогіка ХХ століття: навч. посібник для студентів педагогічних закладів освіти / В.Кравець. – Тернопіль, 1996. – С. 36-41.

Додаткова література

1. Жебровський Б. Українська модель школи Марії Монтессорі / Б.Жебровський // Початкова школа. – 2005. – № 5. – С.42-44.

2. Журавльова С. Реалізація антропософських ідей Рудольфа Штайнера в процесі становлення вальдорфської педагогічної системи / С.Журавльова // Рідна школа. – 2006. – № 7. – С. 73-76.

3. Кочнов В. Януш Корчак: книга для учителя / В.Кочнов. – М.: Просвещение, 1991. – 190 с.

4. Фаусек Ю.И. Практика детского сада Монтессори / Ю.И.Фаусек // Дитячий садок (Шкільний світ). – 2007. – № 11. – С. 1-23.

Тема 6. Загальні тенденції у розвитку світової освіти і педагогіки у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

6.1. Питання для самостійного вивчення

1. Розвиток сучасної системи дошкільної та початкової освіти у розвинених державах Заходу (Англія, Франція, Німеччина, США).
2. Громадянське виховання учнівської молоді у зарубіжній системі освіти.
3. Соціалізація дітей і молоді як одна із важливих проблем у галузі виховання.

6.2. Питання для самоконтролю, аналізу й осмислення

1. У яких країнах світу дошкільна освіта переважно приватна, оскільки батьки оплачують більшу частину дошкільного виховання?
2. Якого значення й чому надають у зарубіжних школах самостійній роботі учнів?
3. За рекомендацією психологів і педагогів у французьких початкових школах (за винятком останнього курсу) відмінено домашні завдання. Чи погоджуєтеся Ви з таким підходом до організації навчального процесу в початковій школі? Доведіть чи спростуйте можливість введення такого досвіду в роботу вітчизняних початкових шкіл, у яких молодшим школярам не дають домашні завдання лише в 1-му класі.

6.3. Творчі завдання

1. Укладіть план-конспект статті: Форбек М. Європейський стандарт шкільної освіти // Шлях освіти. – 1996. – № 1. – С. 21-25 (перша підгрупа).

2. Проаналізуйте зміст і особливості організації навчального процесу в школах високорозвинених країн світу, доповніть таблицю 2 (друга підгрупа).

Таблиця 2

Зміст і особливості організації навчального процесу в школах високорозвинених країн світу

<i>Країна</i>	<i>Структура загально-освітньої школи</i>	<i>Форми організації навчання</i>	<i>Наповнюваність класів</i>	<i>Тривалість навчальних занять</i>	<i>Методи навчання</i>
США					
Японія					
Англія					
.....					

Основна література

1. Зайченко І.В. Історія педагогіки: у двох кн. – Кн. 1. Історія зарубіжної педагогіки / І.В.Зайченко. – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2010. – С. 543-569.

2. Кравець В.П. Зарубіжна школа і педагогіка ХХ століття: навч. посібник для студентів педагогічних закладів освіти / В.П.Кравець. – Тернопіль, 1996. – С. 95; 98; 150-254.

3. Сбруєва А.А. Порівняльна педагогіка: навчальний посібник / А.А.Сбруєва. – Суми, 1999. – 300 с.

Додаткова література

1. Форбек М. Європейський стандарт шкільної освіти / М.Форбек // Шлях освіти. – 1996. – № 1. – С. 21-25.

Тема 7. Виховання, навчання і педагогічна думка на українських землях у дохристиянський період і в княжу добу

7.1. Питання для самостійного вивчення

1. Народна педагогіка як основа наукової педагогіки.
2. Освіта у Галицько-Волинській державі.

7.2. Питання для самоконтролю, аналізу й осмислення

1. У чому полягає виховне й освітнє значення давніх українських звичаїв і обрядів?
2. Освітнє значення першого українського літопису “Велесова книга” та його роль у патріотичному вихованні сучасної молоді.
3. Порівняйте освіту в Київській Русі та Галицько-Волинській державі.
4. Які об’єктивні передумови викликали погіршення стану освіти в Галицько-Волинській державі?

7.3. Творчі завдання

1. Підготуйте реферати на одну із тем:
  - 1.1. Мета і зміст виховання у народній педагогіці.
  - 1.2. Виховання дітей праукраїнців на народних традиціях, звичаях і обрядах.

1.3. Освіта у Галицько-Волинській державі (*перша підгрупа*).

2. Підготуйте анотацію книжки: Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. – К., 1997. – 312 с. (*Друга підгрупа*).

Основна література

1. Велесова книга: Легенди. Міфи. Думи. Скрижалі буття українського народу. (I тис. до н.д. – I тис. н.д.): у 4 кн. / упорядник Б.Яценко. – К., 1995. – 316 с.

2. Історія української педагогіки: хрестоматія / упоряд. О.О.Любар; за заг. ред. В.Г. Кременя. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2003. – С. 17-26.

3. Кравець В. Історія української школи і педагогіки: навч. посібник для студентів педагогічних навчальних закладів та університетів / В.Кравець. – Тернопіль, 1994. – С. 4-9.

4. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки: навч. посібник/ О.О.Любар, М.Г.Стельмахович, Д.Т.Федоренко. – К.: Знання, 2003. – С. 21-40.

5. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка / М.Г.Стельмахович. – К., 1997. – 312 с.

Додаткова література

1. Бабишин С.Д. Школа та освіта Давньої Русі (IX – перша пол. XIII ст.) / С.Д.Бабишин. – К., 1973. – 88 с.

2. Мешко О. Короткий виклад курсу “Історія української школи і педагогіки”: навч. посібник для студентів педагогічних вищих закладів освіти / О.І.Мешко, Г.М.Мешко, О.І.Янкович. – Тернопіль: ТДПУ, 1999. – С. 3-4.

Тема 8. Розвиток освіти і педагогічної думки в період українського Відродження

8.1. Питання для самостійного вивчення

1. Визначні представники українського Відродження XVI- XVIII ст. та їх вплив на розвиток освіти і педагогічної думки.
2. Вплив козацтва на розвиток освіти і педагогіки в Україні.

8.2. Питання для самоконтролю, аналізу й осмислення

1. Які освітні проблеми актуалізували пам'ятки педагогічного письма XVI –XVIII ст.?
2. Чому, по-Вашому, українське козацтво зосереджувало свою увагу на проблемах освіти і виховання?

8.3. Творчі завдання

1. Завершіть роботу над хронологічною *таблицею 1* (перша підгрупа).

Таблиця 1

Представники педагогічної думки
періоду українського Відродження

<i>Педагог</i>	<i>Роки життя</i>	<i>Педагогічна діяльність та ідеї</i>	<i>Педагогічні праці, дата написання</i>
Іван Федоров	1525–1583 рр.	– виступ проти фаталістичних тверджень церковників; – висловлювання ідеї рівності всіх людей, належності земних благ, у тому числі й освіти, всім громадянам; – видання букварів, які мали	“Євангеліє учительне” 1569 р.

		навчальну й політичну функції, були спрямовані проти уніатства, полонізації; – визначення шляху людини не Богом, а волею людини, її прагненням до пізнання, до творення добрих справ; – обстоювання морального виховання, патріотизму;	
Герасим Смотрицький	1577–1633 рр.	– викриття і засудження загарбницької політики Римського Папи; – застереження від небезпеки, яка загрожує трьом братнім слов'янським народам від Ватикану; – заклик до боротьби з загарбниками; – пропагування необхідності поширення шкіл з метою збільшення кількості освічених людей в Україні; – таврування ворожої українському і всім слов'янським народам політики католицького духовенства, яке через запровадження календарної реформи намагалося послабити дружні зв'язки між ними; – діяльність як літератора, ректора школи, позитивний вплив на розвиток прогресивної педагогічної думки;	“Календар римський новий”
Іван Вишенський	1550–1621 рр.	– виразник сподівань “вбогої Русі”, борець проти національного та соціального гноблення; – оцінка проблеми освіти і виховання в тісному взає-	“Викриття диявола-світодержця...” “Тобі,

		мозв'язку з іншими соціальними і політичними проблемами; – критика соціальної неспора-ведливості, оцінка її неприродності, таврування вищого католицького духовенства; – пропагування ідеї рівності всіх людей (бідний і багатий мають від природи однакову будову тіла, одну й ту ж матерію, дихають одним і тим же повітрям, живуть під одним небом); 4. критика єзуїтської системи освіти та виховання, що посилено насаджувалася Україні, викриття її згубного впливу не лише на моральні риси людини, а й на все суспільство; – показ антинародної, антигуманної суті виховання в єзуїтських колегіумах; – проголошення ідеї необхідності навчання рідною мовою, на традиціях рідної культури і народного виховання; – започаткування полемічного стилю у вітчизняних педагогічних творах, відстоювання традицій заповітів і повчань в українській педагогіці;	котрий мешкає в землі, що зветься Польська...” “Коротко-слівна відповідь Феодула...”
.....	.....	.....	.....

2. Проаналізуйте “Історичну довідку про утиснення української мови і школи у XVII – XVIII ст.” і визначте, який вплив мали зазначені укази й розпорядження на погіршення стану освіти в Україні в цей період (*друга підгрупа*):

– **1690 р.** – Собор Російської православної церкви осудив “кієвская новія книги” С.Полоцького, П.Могили, К.Ставровецького, І.Галятовського, Л.Барановича, А.Радивиловського та ін., наклавши на них “проклятство и анафему...”.

– **1720 р.** – указ Петра I про заборону друкувати в Малоросії будь-які книги, крім церковних, які необхідно “для повного узгодження з великоросійськими, з такими ж церковними книгами справляти... щоби ніякої різниці і окремого наріччя в них не було”.

– **1727 р.** – скасування Малоросійської колегії.

– **1753 р.** – указ про заборону викладання українською мовою в Києво-Могилянській академії.

– **1764 р.** – скасування Катериною II Гетьманщини.

– **1769 р.** – заборона Синоду Російської православної церкви на друкування та використання українського “Букваря”.

– **1775 р.** – знищення Запорізької Січі та закриття українських шкіл при полкових козацьких канцеляріях.

– **1784 р.** – переведення викладання в Києво-Могилянській академії на російську мову.

– **1786 р.** – київський митрополит С.Миславський наказав, аби в усіх церквах дяки та священники читали молитви і правила службу Божу “голосомь, свойственнымь російскому наречію”. Те ж саме було заведено і в школах України.

– 1789 р. – розпорядження Едукаційної комісії Польського сейму про закриття руських (українських) церковних шкіл та усунення з усіх інших шкіл руської (української) мови.

Основна література

1. Історія української педагогіки : хрестоматія / упоряд. О.О.Любар; за заг. ред. В.Г. Кременя. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2003. – С. 61-122.

2. Кравець В. Історія української школи і педагогіки: навч. посібник для студентів педагогічних навчальних закладів та університетів / В.Кравець. – Тернопіль, 1994. – С. 32-73.

3. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки: навч. посібник / О.О.Любар, М.Г.Стельмахович, Д.Т.Федоренко. – К.: Знання, 2003. – С. 122-158.

4. Медвідь Л.А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні : навч. посібник / Л.А.Медвідь. – К.: Вікар, 2003. – С. 54-91.

5. Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн.: навч. посібник / за ред. О.В. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – Кн. 1. – С. 44-197.

Додаткова література

1. Медвідь Л.А. Українська козацька педагогіка / Л.А.Медвідь // Початкова школа. – 1996. – № 8. – С. 58-60.

2. Руденко Ю.Д. Українська козацька педагогіка: витоки, духовні цінності, сучасність: навч. посібн. для студ. вузів / Ю.Руденко, О.Губко. – К.: МАУП, 2007. – 384 с.

3. Федоренко Д. Вірець козацької звитяги: (про козацьку педагогіку) / Д.Федоренко, О.Федоренко // Рідна школа. – 2003. – № 2. – С. 67-68.

Тема 9. Школа і педагогіка в Україні наприкінці XVIII – на початку XX ст. (східно- та західноукраїнський контексти)

9.1. Питання для самостійного вивчення

1. Освітня програма Кирило-Мефодіївського товариства і просвітницька діяльність його членів.

2. «Руська трійця» як будитель національно-культурного життя на західноукраїнських землях.

3. Проблеми освіти і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку у змісті діяльності українських культурно-освітніх і педагогічних організацій Східної Галичини кінця XIX – початку XX ст. («Просвіта», «Українське педагогічне товариство», «Українська захоронка», «Жіноча громада» та ін.).

9.2. Питання для самоконтролю, аналізу й осмислення

1. З'ясуйте роль Т.Шевченка і М.Костомарова у формуванні освітньої політики Кирило-Мефодіївського товариства.

2. Визначте роль М.Шашкевича в національному пробудженні Західної України.

3. Чому, по-Вашому, перші українські культурно-освітні та педагогічні товариства постали на теренах Східної Галичини та хто стояв біля їх витоків?

4. Які форми просвітницько-педагогічної діяльності характерні для діяльності східногалицьких культурно-освітніх товариств доби австрійської державності.

5. Які з громадських культурно-освітніх товариств Східної Галичини відновили свою діяльність із проголошенням незалежності України?

9.3. Творчі завдання

1. Проаналізуйте позитивні й негативні тенденції у розвитку освіти України ХІХ ст., заповніть хронологічну *таблицю 1* (перша підгрупа).

Таблиця 1

Освітня політика російського самодержавства у ХІХ ст.
та її вплив на розвиток освіти на східноукраїнських землях

<i>Дата</i>	<i>Подія</i>	<i>Значення (позитивне, негативне) для розвитку системи освіти</i>
1804 р.	Прийняття “Статуту університетам” і “Статуту навчальним закладам, підвідомчих університетам”, визначення ланок освіти, виокремлення Харківського і Віленського навчальних округів.	
1811 р.	Створення при Харківському університеті педагогічного інституту, першим директором якого став учений-педагог Х.Ф.Роммель.	
1828 р.	Прийняття нового Статуту про початкові та середні школи, запровадження чотирирівневої системи освіти: парафіяльні школи – для нижчих станів, повітові училища –	

	для дітей ремісників, купців та інших “міських обивателів”, гімназії – для дітей дворян і чиновників.	
25 грудня 1833 р.	Засновано Київський університет.	
1838 р.	Відкрито перший дошкільний виховний заклад в Україні (м. Полтава), безплатний притулок для дітей від трьох років.	
1847 р.	Розгром Кирило-Мефодіївського товариства і посилення переслідування української мови та літератури.	
1851 р.	Відкриття кафедр педагогіки в університетах.	
1859 р.	Відкриття Фундуклеївської жіночої гімназії (м. Київ).	
1862 р.	Закриття недільних шкіл в Україні.	
1863 р.	Циркуляр міністра внутрішніх справ Валуєва. Заборона друкувати шкільні підручники, науково-популярні та релігійні видання й викладання у школах українською мовою.	
1864 р., липень	Прийняття статуту про початкову школу, за яким співіснували міністерські, земські та приватні навчальні заклади; визначено навчання лише російською мовою.	
1864 р.	У столичних і провінційних жіночих гімназіях відомства імператриці Марії відкриваються педагогічні класи.	
1870 р.	Створюються педагогічні класи при гімназіях Міністерства народної освіти.	
1871 р.	Сестри Ліндфорс – Марія і Софія (згодом Русова) – організували	

	перший дитячий садок у Києві.	
1872 р., травень	Прийнято офіційне рішення про створення учительських інститутів	
1876 р.	Емський указ Олександра II. Заборона друкувати українською мовою всі оригінальні твори та пере-кладати (за винятком історичних документів і белетристики), заборона сценічних вистав, читання лекцій та ввезення з-за кордону українських видань.	
1881 р.	Заборона викладати українською мовою в народних школах і виголошувати нею церковні проповіді.	
1895 р.	Головне управління в справах друку заборонило видавати українською мовою книжки для дитячого читання.	

3. Доповніть таблицю 2 пропущеними компонентами (*друга підгрупа*)

Таблиця 2

Українські культурно-освітні й педагогічні товариства Східної Галичини кінця XIX – початку XX ст.

<i>№ з/п</i>	<i>Назва товариства</i>	<i>Рік і місце заснування</i>	<i>Мета діяльності</i>	<i>Найвизначніші діячі</i>
1.	«Прогресивіта»	...?	...?	В.Барвінський, О.Барвінський, А.Вахнянин, М.Возняк, М.Галуцинський, В.Ільницький, О.Колесса, Д.Коренець, І.Крип'якевич, М.Левицький,

				О.Огоновський, О.Партицький, В.Пачовський, Ю.Романчук, К.Студинський
2.	Руське (Українське) педагогічне товариство («Рідна школа»)	...?	«Промишляти над потребами руського народу на полі шкіл народніх, середніх, вищих», займатися заснуванням українських шкіл і підтримувати «всякі справи» виховання публічного і домашнього на основі материнської мови	...?
3.	«Руська охоронка» («Українська заохоронка»)	...?	Заснування «по цілій Галичині захоронок для дітей в передшкільному віці», виховання їх на основі «науки греко-католицької церкви в українському дусі»	...?
4.	...?	...?	Дбати про те, щоб міські діти мали змогу в період літніх канікул «на оселі відпочити та ввідсвіжити свої сили»	О.Бачинська
5.	«Жіноча громада»	...?	«...просвітна, економічна і товариська організація українського жіноцтва»	...?

Основна література

1. Кравець В. Історія української школи і педагогіки: курс лекцій / В.Кравець. – Тернопіль, 1994. – С. 68-87.
2. Левківський М.В. Історія педагогіки: навч.посібник. – Вид. 4-те / М.В.Левківський. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 190 с.
3. Лузан П.Г. Історія педагогіки та освіти в Україні : навчальний посібник / Лузан П.Г., Васюк О.В. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К.: ДАКККіМ, 2010.– 296 с.
4. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки: навч. посібник / О.О.Любар, М.Г.Стельмахович, Д.Т.Федоренко: за ред. О.О.Любара. – К.: Знання, 2003. – С. 122-158.

Додаткова література

1. Білавич Г. Товариство «Рідна школа» (1881 – 1939 рр.) / Г.Білавич, Б.Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. – 208 с.
2. Нагачевська З.І. Педагогічна думка і просвітництво в жіночому русі Західної України (друга половина ХІХ ст. – 1939 р.) / З.І.Нагачевська. – Івано-Франківськ: Підприємець Третяк І.Я., 2007. – С. 636-641.
3. Нарис історії «Просвіти» / Р.Іваничук, Т.Комаринець, І.Мельник, А.Середяк. – Львів – Краків – Париж: Просвіта, 1993. – 232 с.
4. Ступарик Б.М. Національна школа: витоки, становлення / Б.М.Ступарик. – К.: ІЗМН, 1998. – С. 245-267.

**Тема 10. Освітній рух періоду Першої світової війни
та визвольних змагань за українську державність**

10.1. Питання для самостійного вивчення

1. Освітня діяльність і педагогічні погляди :
  - Михайла Грушевського;
  - Івана Огієнка;
  - Степана Сірополка;
  - Спиридона Черкасенка;
  - Якова Чепіги.
2. Проблеми української школи в діяльності уряду ЗУНР.

10.2. Питання для самоконтролю, аналізу й осмислення

1. У яких сферах педагогічно-просвітницької діяльності залишили найпомітніший слід визначні організатори і репрезентанти української освіти доби УНР?
2. Які питання розглянув з'їзд представників народногo вчительства Західної України 3 лютого 1919 р. у Станіславі?
3. Назвіть головні положення закону «Про основи уладження шкільництва на Західній області Української Народної Республіки» від 13 лютого 1919 р.

10.3. Творчі завдання

1. Укладіть:
  - цитатний конспект праці М.Грушевського «Про українську мову і українську школу»;

– план-конспект статті: Безівська Л. Реформа шкільної освіти в добу Центральної Ради як перший національний досвід / Л.Березівська // Шлях освіти. – 2006. – № 2. – С. 40-47.

2. На основі вивчення життєвого шляху І.Огієнка (див. *додаток А* до навчально-методичного посібника) визначте головні напрями педагогічно-просвітницької діяльності вченого.

Основна література

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України: підручник / Л.В. Артемова // К.: Либідь, 2006. – С. 262-266.

2. Грушевський М. Про українську мову і українську школу / М. Грушевський. – К.: Веселка, 1991. – 46 с.

3. Кравець В. Історія української школи і педагогіки: курс лекцій / В.Кравець. – Тернопіль, 1994. – С. 200-225.

4. Нариси історії українського шкільництва (1905-1933) / за ред. О.В.Сухомлинської. – К.: Заповіт, 1996. – 304 с.

Додаткова література

1. Беднаржова Т. Степан Сірополко – подвижник українського шкільництва / Т.Беднаржова. – Львів: Вільна Україна, 1998. – 318 с.

2. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина ХІХ – ХХ ст.): хрестоматія / упоряд.: Л.Д.Березівська та ін.; наук. ред.: О. В. Сухомлинська . – К.: Науковий світ, 2003 . – С. 121-122; 154-155; 187-216.

3. Мосіяшенко В. А. Історія педагогіки України в особах: навчальний посібник / В.А.Мосіяшенко, О.І.Курок, А.В.Задорожна. – Суми: Університетська книга, 2005. – С. 160-162; 180-191; 194-195.

Тема 11. Українська школа і педагогіка у 1920-х – 1980-х рр.

11.1. Питання для самостійного вивчення

1. Життєвий шлях і просвітницька діяльність С.Русової.
2. Життєвий і творчий шлях Г.Ващенка.
3. Внесок у розвиток теорії та практики національного дошкілля А.Животка.
4. Дошкільне виховання і початкова освіта на західноукраїнських землях у період між двома світовими війнами.
5. Визначні представники дошкільної та початкової освіти Західної України 1920-х – 1930-х рр.
6. Роль товариств «Рідна школа» і «Союз українок» у розвитку національного шкільництва і дошкільного виховання в Східній Галичині.

11.2. Питання для самоконтролю, аналізу й осмислення

1. Які чинники визначили відмінності у розвитку дошкільної та початкової шкільної освіти на східно- і західноукраїнських землях у 20-х – 30-х рр. ХХ ст.?
2. Охарактеризуйте основні етапи та зміст взаємин С.Русової з освітніми діячами і педагогами Східної Галичини.

3. Хто такий А.Животко? Де і які твори дошкільної тематики він написав? Які з них користувалися популярністю серед дошкільних працівників Західної України?

11.3. Творчі завдання

1. На основі опрацювання матеріалів *додатка А* визначте найпомітніші події і факти у життєписах С.Русової та Г.Ващенко.

2. Доповніть таблицю «Хронологія найпомітніших подій в освіті Східної Галичини 1920-х – 1930-х рр.».

Таблиця

Хронологія найпомітніших подій
в освіті Східної Галичини 1920-х – 1930-х рр.

<i>Дата</i>	<i>Подія</i>
1921, 4.04	Засновано Кураторію Львівського шкільного округу як вищий державний орган управління шкільництвом у Львівському, Станіславському і Тернопільському воєводствах
1924, 31.07	...?
1926	Українське педагогічне товариство перейменовується на «Рідну школу» УПТ
1932	...?
1934	Чернече згромадження Сестер Василянок відкрило українську семінарію у Львові для підготовки вихователів дошкільних закладів
1934, червень	...?
1935	...?
1937	...?
1938	Засновано перший у Західній Україні журнал «Українське дошкілля»

Основна література

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України: підручник / Л.В. Артемова. – К.: Либідь, 2006. – С. 245-252.
2. Кравець В. Історія української школи і педагогіки: навч. посібник для студентів педагогічних навчальних закладів та університетів / В.Кравець. – Тернопіль, 1994. – С. 298-302.
3. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки: навч. посібник / О. О.Любар, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко; за ред. О.О.Любара. – К.: Знання, 2003. – С. 210-224.
4. Мосіяшенко В.А. Історія педагогіки України в особах: навч. посібник / В.А.Мосіяшенко, Л.В.Задорожна, О.І.Курок. – Суми: ВДТ “Університетська книга”, 2005. – С. 109-173.
5. Софія Русова і Галичина / Упоряд., вступ, стаття З.І.Нагачевської. – Івано-Франківськ: Вік, 1996. – 126 с.
6. Софія Русова: З маловідомого і невідомого. – Ч. 1. "Несторка української педагогічної літератури ..." / Упоряд. О.Джус, З.Нагачевська. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2006. – 456 с.
7. Софія Русова: З маловідомого і невідомого. – Ч. 2. "Сеньйорка українського жіночого руху" / Упоряд. З.Нагачевська, О.Джус. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2006. – 380 с.
8. Софія Русова. З маловідомого і невідомого. – Ч. 3. «Я не поетеса... Я не вчена... Я громадянка» / Упорядники З.Нагачевська, О.Джус. – Івано-Франківськ: Плай, 2012. – 604 с.
9. Ступарик Б. Національна школа: витоки, становлення / Б.Ступарик. – К.: ІЗМН, 1998. – 336 с.

Додаткова література

1. Бойко А.М. Григорій Ващенко: альтернатива поглядів і оцінок / А.М.Бойко. – К., 1998. – 232 с.
2. Джус О. Творча спадщина Софії Русової періоду еміграції: монографія / О.Джус. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – 260 с.
3. Калічак Ю. Аркадій Животко: повернення із забуття: педагогічні погляди та громадсько-просвітницька діяльність вченого: монографія / Ю.Калічак. – Дрогобич: Коло, 2003. – 214 с.
4. Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги: підручник / А.М.Бойко, В.Д.Бардінова та ін. – К.: ВД “Професіонал”, 2004. – С. 321-338, 426-469, 490-503.

Тема 12. Відродження національної освіти і педагогічної думки в умовах незалежної України

12.1. Питання для самостійного вивчення

1. Реформування дошкільної та початкової освіти в 90-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. (на основі законодавчо-нормативних освітніх документів).
2. Створення альтернативних навчальних закладів у структурі системи освіти незалежної України.

12.2. Питання для самоконтролю, аналізу й осмислення

1. Які проблеми і недоліки в підготовці педагогічних кадрів (зокрема вчителів початкової школи та вихователів дошкільних закладів) є найбільш актуальними на сучасному етапі?

2. Чи є актуальними і своєчасними основні завдання та напрями реформування українського дошкілля, викладені в Концепції розвитку дошкільної освіти на 2010 – 2016 рр.?

3. Створення яких типів дошкільних закладів передбачено Законом України «Про дошкільну освіту»?

4. На основі опрацювання Державного стандарту початкової загальної освіти 2011 р. визначте його головні пріоритети.

12.3. Творчі завдання

1. Напишіть твір-роздум на одну із запропонованих тем: “Школа і дошкільний заклад середини ХХІ століття”, “Чи можна замінити вчителя комп’ютером?”, “Що я хотів би змінити у шкільному житті...”.

Основна література

1. Закон України “Про освіту” // Освіта. – 1996. – 21 серпня.

2. Закон України «Про дошкільну освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>

3. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. –2011. – № 7. – С. 1-18.

4. Кравець В. Історія української школи і педагогіки : навч. посібник для студентів педагогічних навчальних закладів та університетів / В.Кравець. – Тернопіль, 1994. – С. 335-358.

5. Левківський М.В. Історія педагогіки: підручник / М.В.Левківський. – Видання 2-е, доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 315-324.г

6. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки: навч. посібник / О.О.Любар, М.Г.Стельмахович, Д.Т.Федоренко; за заг.

ред. О.О.Любара – К.: Знання, 2003. – С. 15-39, 124-144.

7. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні // Світ виховання. – 2005. – № 4 (5). – С. 7-30.

Додаткова література

1. Медвідь Л. Національна освіта незалежної України ХХІ століття: тенденції, проблеми / Л.Медвідь // Початкова школа. – 2002. – № 1. – С. 1-4.

2. Сухомлинська В.О. Про стан теорії і практики виховання в освітньому просторі України / О.В.Сухомлинська // Шлях освіти. – 1998. – № 2. – С. 2-5.

5. Види та зміст індивідуальних завдань і науково-творчих робіт з історії педагогіки

5.1. Орієнтовна тематика рефератів¹

Модуль 1

1. Філософсько-педагогічні ідеї Конфуція та його послідовників.
2. Зміст філософсько-педагогічних ідей давньогрецьких мислителів та їх використання в сучасній освіті.
3. Педагогічні погляди філософів епохи еллінізму.
4. Е.Роттердамський про освіту як засіб морального виховання особистості.
5. Особливості розвитку школи і педагогічної думки в добу Реформації.
6. Я.А.Коменський про зміст початкової освіти.
7. Внесок Я.А.Коменського у становлення дошкільної педагогіки.
8. Я.А.Коменський про працю вчителя і його призначення в суспільстві.
9. Ідеї Я.А.Коменського в Україні.
10. Проблеми сімейного виховання в педагогічній спадщині Дж.Локка.

---

¹Студент обирає одну із запропонованих тем, за бажанням може запропонувати свою. Рекомендації щодо реферування – на с. 22-25.

11. Ідея вільного та природовідповідного виховання у творчості Ж.-Ж.Руссо.
12. Розвиток педагогіки дошкільного та молодшого шкільного віку в епоху Просвітництва.
13. Погляди Й.Г.Песталоцці на роль жінки у вихованні дітей.
14. Ідея розвивального навчання у працях Й.Г.Песталоцці та Ф.А.Дістервега.
15. Проблема поєднання навчання з продуктивною працею учнів у педагогічній концепції Й.Г.Песталоцці.
16. Й.Ф.Герbart про єдність навчання та виховання.
17. Культуровідповідне виховання учнів у концепції Ф.А.Дістервега.
18. Теорія і методика використання дитячої гри у системі дошкільного виховання Ф.В.Фребеля.
19. Ідея всебічного розвитку особистості у творчій спадщині соціалістів-утопістів.
20. Виховні ідеали реформаторської педагогіки кінця XIX – початку XX ст.
21. Проблеми фізичного виховання в теорії Г.Спенсера.
22. Організація та зміст роботи у вальфдорському дитячому садку.
23. Р.Штайнер про розвиток інтелектуальної сфери молодших школярів.
24. Зміст теорії «трудової школи» та «громадянського виховання» у творчій спадщині Г.Кершенштейнера.
25. М.Монтессорі про особливості виховання і розвитку дітей дошкільного віку.

26. Особливості та зміст роботи «Будинку дитини» М.Монтессорі.
27. Дитяче самоуправління у виховній системі Я.Корчака.
28. Вплив ідей Дж.Дьюї на педагогічну теорію та практику освіти в Україні (20-ті рр. ХХ ст.).
29. Початкова освіта, її структура та зміст навчання в найрозвиненіших країнах сучасності (одна з країн – за вибором студента).
30. Мета й особливості організації дошкільної освіти у високорозвинених країнах світу на початку ХХІ ст. (одна з держав – за вибором студента).
31. Тенденції розвитку полікультурної освіти школярів у сучасному світі.

Модуль 2

1. Витоки і розвиток освіти у східних слов'ян.
2. Виховання дітей праукраїнців на народних традиціях, звичаях і обрядах.
3. Мета і зміст виховання у народній педагогіці.
4. Писемність першоукраїнської цивілізації.
5. Методика навчання читання і письма у школах Київської Русі.
6. Особливості навчання арифметики у києво-руському шкільництві.
7. Освіта у Галицько-Волинській державі.
8. Педагогічна діяльність і науковий доробок Павла Русина.

9. Внесок Юрія Дрогобича в поширення української культури й освіти.
10. Виховні ідеали козацької педагогіки.
11. Острозька школа-академія: організація, структура та зміст навчання і виховання.
12. Місце Києво-Могилянської академії в системі сучасної вищої освіти в Україні.
13. Розвиток ідей гуманізму в філософсько-педагогічній концепції Г.Сковороди.
14. Внесок О.Духновича в теорію та практику початкового навчання.
15. О.Духнович про педагогічне покликання вчителя.
16. М.Пирогов про особистість учителя та його підготовку.
17. Учення К.Ушинського про мову як важливий засіб розумового розвитку і національно-патріотичного виховання.
18. Принцип народності виховання у творчій спадщині К.Ушинського.
19. К.Ушинський про вчителя та його підготовку.
20. Погляди Т.Шевченка й І.Франка на роль жінки у вихованні підростаючих поколінь.
21. Ідея національного виховання у педагогічних поглядах Б.Грінченка.
22. Становлення і розвиток суспільного дошкільного виховання в Галичній (кінець ХІХ –початок ХХ ст.).
23. Розвиток дошкільної освіти на українських землях у складі Російської імперії наприкінці ХІХ – на поч. ХХ ст.
24. С.Русова про мету і зміст виховання в національній школі.

25. С.Русова про українське дошкілля як невід'ємну складову національного виховання.
26. Творчість Г.Ващенка як джерело ідей національного виховання.
27. Виховний ідеал Г.Ващенка і сучасність.
28. Я.Чепіга про зміст і методи навчання в новій українській школі.
29. М.Грушевський як історик педагогіки й освітній діяч.
30. Ідея національної школи у творчій спадщині визначних освітніх діячів і педагогів Східної Галичини першої третини ХХ ст.
31. А.Макаренко про зміст виховання дітей у сім'ї.
32. Ідеї А.Макаренка в сучасній зарубіжній педагогіці.
33. Вплив ідей В.Сухомлинського на розвиток дошкільної педагогіки.
34. Педагогічне забезпечення успіху в навчанні молодших школярів у творах В.Сухомлинського.
35. Природа як засіб духовного, інтелектуального і фізичного розвитку особистості у творчій спадщині В.Сухомлинського.
36. М.Стельмахович – дослідник української етнопедагогіки.
37. Освіта українського зарубіжжя як фактор збереження етнічної ідентичності.
38. Інноваційні процеси в освіті України початку ХХІ ст.

**5.2. Перелік підручників,
навчально-методичних посібників і
наукових праць для анотування¹**

1. Алексієвець Л. Києво-Могилянська академія в історії України і зарубіжних слов'янських країн (до 380-річчя заснування академії) / Л. Алексієвець. – Тернопіль, 1995. – 54 с.
2. Бойко А.М. Григорій Ващенко: альтернатива поглядів і оцінок / А.М. Бойко. – К., 1998. – 232 с.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал: підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 190 с.
4. Веркалець М.М. Педагогічні ідеї Б.П. Грінченка / М.М. Веркалець. – К.: Т-во «Знання», 1990. – 48 с.
5. Джус О. Творча спадщина Софії Русової періоду еміграції (1922-1940 рр.) / О. Джус. – Івано-Франківськ, 2001. – 260 с.
6. Дичківська І.М. М. Монтезорі: теорія і технологія / І.М. Дичківська, Т.І. Поніманська. – К.: Слово, 2006. – 304 с.
7. Зайченко І.В. Педагогічна концепція С.Ф. Русової / І.В. Зайченко. – Чернігів: Чернігівський держ. пед. університет імені Т.Г. Шевченка, 1999. – 182 с.
8. Кочнов В. Януш Корчак: книга для учителя / В. Кочнов. – М.: Просвещение, 1991. – 190 с.
9. Лисенко Н.В. Педагогіка українського дошкілля: У 2 ч. / Н.В.Лисенко, Н.Р.Кирста. – К.: Вища школа, 2006. – Ч. 1. – 302 с.

---

¹ Один – за вибором студента. Рекомендації щодо анотування – на с. 19-20.

10. Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917-1985) / В.К. Майборода. – К.: Вища школа, 1992. – 196 с.
11. Мицько І.З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636) / І.З.Мицько. – К.: Вища школа, 1990. – 290 с.
12. Машталер О.В. Педагогічна і освітня діяльність О.В. Духновича / О.В. Машталер; за ред. О.Р. Мазуркевича. – К.: Рад. школа, 1966. – 106с.
13. Мітюров Б.Н. Педагогічні ідеї Яна Амоса Коменського на Україні / Б.Н. Мітюров. – К.: Рад. школа, 1971. – 108 с.
14. Мосіяшенко В.А. Історія педагогіки України в особах / А.Мосіяшенко, Л.В.Задорожна, О.І.Курок. – Суми: Універс. книга, 2005. – 266 с.
15. Мухін М.І. Педагогічні погляди й освітня діяльність Х.Д. Алчевської / М.І. Мухін. – К., 1979. – 185 с.
16. Нариси історії українського шкільництва (1905-1933рр.) / за ред. О. Сухомлинської. – К.: Заповіт, 1996. – 304 с.
17. Ніжинський М.П. Життя і педагогічна діяльність А.С.Макаренка / М.П.Ніжинський. – К.: Рад. Школа, 1967. – 304 с.
18. Педагогічні ідеї Г. Сковороди / за ред. О.Г. Дзевєріна. – К.: Вища школа, 1972. – 246 с.
19. Педагогічні ідеї К.Д. Ушинського / відп. ред. І.В. Войтко. – К., 1974. – 340 с.
20. Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги / А.М. Бойко, В.Д. Бардінова та ін. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 276 с.

21. Попиченко С.С. Розвиток теорії і практики дошкільного виховання в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / С.С. Попиченко. – К.: Науковий світ, 2001. – 255 с.
22. Радул О. Історія педагогіки України Х-ХVІІ століть: персоналії / О. Радул. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2005. – 238 с.
23. Реґо Г. Дошкільне виховання у Закарпатті: витоки й історія розвитку (1836 – 1918 рр.) / Г.Реґо. – Ужгород: Патент, 2010. – 256 с.
24. Руденко Ю.Д. Українська козацька педагогіка: витоки, духовні цінності, сучасність / Ю.Д. Руденко, О. Губко. – К.: МАУП, 2007. – 384 с.
25. Русова С.Ф. Теорія і практика дошкільного виховання / С.Ф. Русова.– Львів – Краків – Париж: Просвіта, 1993. – 127 с.
26. Смаль В.З. Педагогічні ідеї І.Франка / В.З. Смаль. – К.: Рад. школа, 1985. – 188 с.
27. Стинська В. Система шкільництва в Галичині (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / В. Стинська. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. – 180 с.
28. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка / М.Г.Стельмахович. – К., 1997. – 312 с.
29. Стельмахович М.Г. Теорія і практика українського національного виховання / М.Г. Стельмахович. – Івано-Франківськ, 1996. – 180 с.
30. Ступарик Б.М. Національна школа: витоки, становлення / Б.М.Ступарик. – К.: ІЗМН, 1998. – 333 с.
31. Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772-1939рр.) / Б.Ступарик. – Івано-Франківськ, 1994. – 143 с.

32. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. V. – С. 7-280.

33. Чорний В.П. Науково-педагогічна діяльність М.І. Пирогова: до 180-річчя з дня народження / В.П. Чорний. – К.: Знання УРСР, 1990. – 32 с.

34. Шевченко Т.Г. Буквар південноруський 1861 року / Т.Г. Шевченко; упоряд. М. Ілляша; вступ. сл. О.Т. Гончара; післямова В.М. Яцюка. – К.: Веселка, 1991. – 63 с.

35. Шиманська І.Ф. Леся Українка про освіту та виховання / І.Ф. Шиманська. – К., 1973. – 112 с.

36. Ярмаченко М.Д. Сучасність педагогічної спадщини А.С. Макаренка: до 100-річчя з дня народження. – К.: Знання УРСР, 1988. – 48 с.

5.3. Першоджерела для укладання цитатного конспекту¹

Модуль 1

1. Арістотель. Політика / Історія зарубіжної педагогіки: хрестоматія [уклад. Є. І. Коваленко, Н. І. Белкіна]. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 39-47.

2. Водовозова Є. М. Розумове і моральне виховання дітей від першого вияву свідомості і до шкільного віку / Історія дошкільної

---

¹ Один конспект за вибором студента із модуля 1, один – із модуля 2. Рекомендації щодо цитатного конспекту – на с. 21.

педагогіки: хрестоматія [упор. З. Н. Борисова, В. З. Смаль]. – К. : Вища школа, 1990. – С. 217-225.

3. Дістерверг А. Посібник для освіти німецьких учителів / Історія зарубіжної педагогіки: хрестоматія [уклад. Є. І. Коваленко, Н. І. Белкіна]. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – С. 360-397.

4. Квінтіліан М. Про виховання оратора / Там само. – С. 48-57.

5. Кей Е. Вік дитини / Там само. – С. 551-553.

6. Коменський Я. А. Велика дидактика / Там само. – С. 117-136; 141-152.

7. Коменський Я. А. Материнська школа або Про дбайливе виховання юнацтва у перші шість років / Історія дошкільної педагогіки: хрестоматія [упор. З. Н. Борисова, В. З. Смаль]. – К. : Вища школа, 1990. – С. 8-23.

8. Корчак Я. Педагогічна публіцистика / Історія зарубіжної педагогіки: хрестоматія [уклад. Є. І. Коваленко, Н. І. Белкіна]. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – С. 614-621.

9. Локк Дж. Думки про виховання / Там само. – С. 186-201.

10. Монтессорі М. Метод наукової педагогіки, застосований до дитячого виховання в «будинках дитини» / Там само. – С. 521-537.

11. Одоєвський В. П. Психологічні основи педагогії / Історія дошкільної педагогіки: хрестоматія [упор. З.Н.Борисова, В.З.Смаль]. – К. : Вища школа, 1990. – С. 143-146.

12. Оуен Р. Уривки з педагогічних творів / Там само. – С. 70-75.

13. Песталоцці Й. Лебедина пісня / Історія зарубіжної педагогіки: хрестоматія [уклад. Є. І. Коваленко, Н. І. Белкіна]. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 301-316.
14. Платон. Протагор / Там само. – С. 16-17.
15. Платон. Закони / Там само. – С. 17-23.
16. Руссо Ж.-Ж. Еміль, або Про виховання / Там само. – С.209-247.
17. Симонович А. С. Дитячий садок / Історія дошкільної педагогіки: хрестоматія [упор. З. Н. Борисова, В. З. Смаль]. – К.: Вища школа, 1990. – С. 197-215.
18. Тихеева Є. І. Сучасний дитячий садок, його значення і обладнання / Там само. – С. 234-248.
19. Фребель П. Дитячий садок / Там само. – С. 77-94.
20. Штайнер Р. Оновлення педагогіки / Історія зарубіжної педагогіки: хрестоматія [уклад. Є. І. Коваленко, Н. І. Белкіна]. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 561-578.

Модуль 2

1. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал / Історія української школи і педагогіки: хрестоматія [упоряд. О.О. Любар; за ред. В.Г. Кременя]. – К.: Знання, КОО, 2003. – С. 489-493.
2. Грінченко Б.Д. Якої нам треба школи / Там само. – С. 293-300.
3. Грушевський М. Про українську мову і українську школу / М.Грушевський. – К.: Веселка, 1991. – 46 с.
4. II Всеукраїнський учительський з'їзд (10-12 серпня 1917 р.) про організацію нової школи / Там само. – С. 366-368.

5. Духнович О.В. Народна педагогія / Там само. – С.200-205.
6. Макаренко А.С. Про батьківський авторитет / Там само. – С. 469-425.
7. Огієнко І.І. Наука про рідномовні обов'язки / Там само. – С. 375-377.
8. Пирогов М. І. Питання життя / Там само. – С. 205-208.
9. «Поучення» Володимира Мономаха / Там само. – С. 40-41.
10. Програма навчання у Львівській братській школі. Статут Львівської братської школи 1586 року. Порядок шкільний / Там само. – С. 61-65.
11. Прокопович Ф. Духовний регламент / Там само. – С. 114-122.
12. Русова С. П. Дитячий сад на національній території / Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина ХІХ – ХХ ст.): хрестоматія. – К. : Науковий світ, 2003. – С. 144-150.
13. Русова С. П. Ідейні підвалини школи / Там само. – С. 150-153.
14. Сірополко С.О. Завдання нової школи / Там само. – С. 155-163.
15. Славинецький Є. Громадянство звичаїв дитячих / Педагогіка: хрестоматія [уклад. А.І.Кузьмінський, В.Л.Омельяненко]. – К.: Знання-Прес, 2006. – С. 468-472.
16. Стельмахович М.Г. Українська національна школа і народна педагогіка / Історія української школи і педагогіки: хрестоматія [упоряд. О.О.Любар; за ред. В.Г.Кременя]. – К.: Знання, КОО, 2003. – С. 570-574.
17. Сковорода Г.С. Вдячний Еродій / Там само. – С. 122-129.

18. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / Педагогіка: хрестоматія [уклад. А.І.Кузьмінський, В.Л.Омельяненко]. – К.: Знання-Прес, 2006. – С. 50-54.
19. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / Там само. – С.232-234.
20. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві / Там само. – С.58-63.
21. Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні / Там само. – С. 329-340.
22. Ушинський К.Д. Рідне слово / Там само. – С. 264-270.
23. Франко І.Я. Наші народні школи і їх потреби / Там само. – С. 308-313.
24. Чепіга (Зеленкевич) Я. Завдання моменту / Там само. – С. 400-402.

**5.4. Орієнтовний перелік
статей історико-педагогічного змісту
для укладання плану-конспекту¹**

1. Антонєць М. Проблема педагогічної творчості вчителя у спадщині В.О.Сухомлинського / М.Антонєць // Рідна школа. – 2006. – № 11. – С. 30-33.
2. Бабишин С.Д. Початкова школа на Україні з давніх часів до кінця XVIII ст. / С.Д.Бабишин // Початкова школа. – 1991. – № 10. – С. 73-78.
3. Березівська Л. Реформа шкільної освіти в добу Центральної Ради як перший національний досвід / Л.Березівська // Шлях освіти. – 2006. – № 2. – С. 40-47.
4. Білецька С. Еволюція образу дитини: Ж.Ж.Руссо як основоположник теорії педоцентризму / С.Білецька // Шлях освіти. – 2010. – № 3. – С. 31-34.
5. Бойко А.М. Еволюція взаємин Г.Г.Ващенко й А.С.Макаренка: ретроспектива і проєкція на сучасність / А.М.Бойко // Шлях освіти. – 2012. – № 3. – С. 35-39.
6. Боднар Л. Педагогічна діяльність Миколи Корфа / Л.Боднар // Початкова школа. – 1999. – № 12. – С. 60-61.
7. Боднар Л. Становлення та діяльність приватної Харківської школи Х.Д.Алчевської / Л.Боднар // Рідна школа. – 2007. – № 7-8. – С. 62-64.

---

¹Одна стаття за вибором студента. Орієнтовний перелік статей періодично оновлюється. Рекомендації – на с. 21.

8. Веремюк Л. «Школа дії» як один із напрямків реформаторської педагогіки: історичний аспект / Л.Веремюк // Рідна школа. – 2009. – № 4. – С. 74-76.
9. Вихрущ А. Дидактична система Я.А.Коменського / А.Вихрущ, В.Вихрущ // Рідна школа. – 2000. – № 3. – С. 74-76.
10. Габелко О. Гуманістична спрямованість педагогічних ідей Мішеля Монтеня та Джона Локка / О. Габелко // Рідна школа. – 2004. – № 2. – С. 77-79.
11. Гартман Е. В.О.Сухомлинський – класик педагогіки / Е.Гартман // Рідна школа. – 2003. – № 9. – С. 18-19.
12. Гоштанар І. Історія педагогіки в портретах її творців: вплив «виховального навчання» Й.Ф.Гербарта на розвиток педагогіки / І.Гоштанар // Рідна школа. – 2009. – № 1. – С. 76-80.
13. Гриньова М. Спадщина Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності / М.Гриньова // Шлях освіти. – 2009. – № 3. – С. 47-48.
14. Дічек Н. Григорій Ващенко як історик педагогіки / Н.Дічек // Шлях освіти. – 2003. – № 4. – С. 47-51.
15. Джус О.В. Ціннісні імперативи творчої спадщини Софії Русової у контексті сучасних націотворчих процесів в Україні / О.Джус // Шлях освіти. – 2011. – № 2. – С. 38-40.
16. Єржабкова Б. Вплив Яна Амоса Коменського на українську педагогіку / Б.Єржабкова // Визвольних шлях. – 1981. – Кн. 9. – С. 1112-1117; Кн. 10. – С. 1113.
17. Жебровський Б. Українська модель школи Марії Монте-ссорі / Б.Жебровський // Початкова школа. – 2005. – № 5. – С. 42-44.

18. Замашкіна О. К. Д. Ушинський про взаємозв'язок навчання й розвитку молодших школярів / О. Замашкіна // Початкова школа. – 2004. – № 4. – С. 41-44.
19. Касянович Г. Педагогічні ідеї Івана Франка (До 150-річчя від дня народження Каменяра) / Г. Касянович // Рідна школа. – 2006. – № 10. – С. 27-29.
20. Каташинська І. Концепція гри у педагогічній системі Ф. Фребеля / І. Каташинська // Рідна школа. – 2004. – № 7-8. – С. 62-65.
21. Кирпач А. «Грамматика» П. Куліша – один із перших українськомовних підручників ХІХ ст. / А. Кирпач // Початкова школа. – 1999. – № 1. – С. 58-59.
22. Коба Л. А. Розвиток освіти в Київській Русі (ІХ – ХІ ст.) / Л. А. Коба // Початкова школа. – 1994. – № 2. – С. 51-54; № 3. – С. 46-48.
23. Коваль О. Григорій Ващенко – творець української виховно-освітньої системи / О. Коваль // Рідна школа – 1993. – № 3. – С. 12-25.
24. Кузь В. Школа Сухомлинського – школа нового покоління / В. Кузь // Початкова школа. – 2002. – № 9. – С. 28-30.
25. Куліш Т. Теоретичні засади українського дошкілля у творчій спадщині Наталії Лубенець / Т. Куліш // Рідна школа – 2012. – № 1-2. – С. 61-65.
26. Литвин Л. Проблема вільного розвитку особистості у теоріях Р. Штайнера і В. О. Сухомлинського / Л. Литвин // Початкова школа. – 2010. – № 9. – С. 55-58.

27. Любар О. Розвиток українського шкільництва і педагогічної думки в кайданах неволі (XIII – XVII) / О.Любар, Р.Осипець // Рідна школа – 2003. – № 1. – С. 66-69.
28. Марушкевич А. Джерела вічної духовності. Науково-педагогічна спадщина І.Огієнка в національній школі / А.Марушкевич // Рідна школа. – 1997. – № 1. – С. 69-70.
29. Медвідь Л.А. Українська козацька педагогіка // Початкова школа. – 1996. – № 8. – С. 58-60.
30. Мовчун А. Унікальна українська родина Бориса і Марії Грінченків / А.Медвідь // Початкова школа. – 2010. – № 4. – С. 63-65.
31. Мосич В. Проблема діалогового навчання у спадщині античних філософів / В.Мосич // Рідна школа. – 2007. – № 3. – С. 69-71.
32. Мосіяшенко В. Рідна мова в педагогічній системі К.Ушинського / В.Мосіяшенко // Початкова школа. – 2002. – № 4. – С. 69-71.
33. Нагачевська З. Галицьке українське дошкілля: від Наталії Кобринської до Софії Русової / З.Нагачевська // Науково-методичний вісник Івано-Франківського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників. – Івано-Франківськ, 1995. – № 2. – С. 3-10.
34. Пікельна В. Педагогіка Штайнера і сучасні системи виховання / В.Пікельна, Т. Євдокієва // Рідна школа. – 1997. – № 9. – С. 21-22.
35. Проскура О. Друге століття освітнього закладу в Берліні – Будинку Песталоцці-Фребеля / О.Проскура // Шлях освіти. – 2010. – № 3. – С. 17-21.

36. Стельмахович М. Школа і педагогіка в умовах становлення української держави / М. Стельмахович // Рідна школа. – 1996. – № 5-6. – С. 12-18.
37. Струманський В. Антон Макаренко і сучасна українська дійсність / В.Струманський // Початкова школа. – 1999. – № 7. – С. 58-60.
38. Ткаченко Л.І. Г.С.Сковорода про особистість і розвиток особистості: педагогічний підхід / Л.І. Ткаченко // Педагогіка і психологія. – 2012. – № 2. – С. 77-82.
39. Сухомлинська О. Випереджаючи час... Василь Сухомлинський – до 85-річчя від дня народження / О. Сухомлинська // Рідна школа. – 2003. – № 9. – С. 6-9.
40. Улюкаєва І. Він випередив свій час: до ювілею Яна Амоса Коменського – видатного чеського педагога (1592-1670) / І.Улюкаєва // Дошкільне виховання. – 2012. – № 3. – С. 4-7.
41. Федоренко Д. Взірець козацької звитяги (про козацьку педагогіку) / Д.Федоренко, О.Федоренко // Рідна школа. – 2003. – № 2. – С. 67-68.
42. Форбек М. Європейський стандарт шкільної освіти / М.Форбек // Шлях освіти – 1996. – № 1. – С. 21-25.
43. Шевченко П. Ідея трудового виховання в педагогічній творчості Й.Г.Песталоцці / П.Шевченко // Рідна школа. – 2002. – № 2. – С. 62-63.

Додатки

Додаток А

Головні віхи життєпису й освітньої діяльності відомих і малознаних українських (вітчизняних) педагогів середини XIX – XX ст.¹

Духнович Олександр Васильович

(1803-1865)

1803, 24.04 – народився у с. Тополя на Пряшівщині (нині Гуменський округ Словаччини).

1814-1816 – навчання у початковій школі в Ужгороді.

1816-1821 – навчання в Ужгородській гімназії.

1821-1823 – філософські студії (старші класи гімназії) в Кошіцях.

1823-1827 – навчання в Ужгородській богословській семінарії, висвячення по целібату (неодруженим) на священника.

1827-1830 – архіваріус єпархіальної канцелярії Пряшева.

1830-1832 – домашній вихователь в Ужгороді.

1833-1837 – священник у сільських парафіях Пряшівщини.

1838-1844 – консисторіальний нотаріус Мукачівської єпархії.

1844-1865 – священник-канонік Пряшівської єпархії.

1847-1848 – депутат від Пряшівської капітули до крайового сейму (Братислава).

1849, квітень – початок співпраці з галицькою українською пресою («Зоря галицька», Львів).

---

¹Укладено відповідно до хронології народження.

1847 – вийшла друком «Книжиця читальная для начинающих».

1851 – підручник з географії «Краткий землепис для молодых русинів».

1857 – побачив світ перший український посібник із педагогіки «Народная педагогія в пользу училищ і учителей сельських...».

1865, 30.03 – помер і похований у Пряшеві (Словаччина).

Ушинський Костянтин Дмитрович

(1824-1870)

1824, 19.02 – народився в Тулі (Росія).

1835-1840 – навчання в Новгород-Сіверській гімназії (Україна).

1840-1844 – навчання на юридичному факультеті Московського університету.

1844-1846 – виконання і захист магістерської роботи у Московському університеті; отримав звання професора камеральних наук (від «камералістика» – курс для підготовки чиновників у Росії).

1846-1849 – професор Демидівського юридичного ліцею в Ярославлі (Росія).

1849-1854 – служба в Міністерстві внутрішніх справ, співробітництво з журналом «Современник».

1854-1859 – викладач словесності, згодом інспектор класів Гатчинського сирітського інституту.

1857 – вийшли друком статті «Про користь педагогічної літератури», «Три елементи школи», «Про народність у громадському вихованні».

1859-1862 – інспектор класів Смольного інституту шляхетних дівчат у Санкт-Петербурзі, редактор часопису «Вісник Міністерства народної освіти».

1860– побачила світ «Праця в її психічному і виховному значенні».

1861 – опублікована стаття «Рідне слово».

1862-1867 – після конфлікту з керівництвом Смольного інституту шляхетних дівчат відряджений за кордон (Австрія, Швейцарія, Бельгія, Франція, Німеччина); робота над працями «Дитячий світ», «Людина як предмет виховання».

1867-1870 – повернення в Україну (Київ, Одеса, Крим); загострення хвороби.

1870, 21.12 – помер в Одесі; похований у Києві.

Русова Софія Федорівна

(1856-1940)

1856, 18 лютого (3 березня за новим стилем) – народилася у с. Олешня на Чернігівщині (тепер с. Олешня Ріпкинського р-ну Чернігівської обл.) у родині французької Ганни Жерве і шведа Федора Ліндфорса.

1866-1871– навчання у Фундуклеївській дівочій гімназії, яку закінчила із золотою медаллю.

1871 – початки утвердження С.Русової як педагога: закінчила педагогічні курси у С.-Петербурзі; разом із сестрою Марією відкрила перший дитячий садок у Києві.

1874 – переїзд до С.-Петербургу, одруження з О.Русовим; вчителювання у місцевих школах; виходить друком перша книжка російською мовою "Жители сада".

1875-1876 – за дорученням київської «Старої громади» разом із чоловіком виїжджає до Праги, щоб упорядкувати та видати заборонені російською цензурою твори Т.Шевченка.

1877-1878 – переїзд родини Русових до Борзенського повіту (Чернігівщина), самостійне сільське господарювання; зближення із революційним народовольчим рухом.

1879 –отримує диплом фельдшера задля кращого «єднання з простим народом», починає лікарську практику у близьких до її рідної Олешні селах.

1880 – повернення до Києва, педагогічна праця (уроки музики та французької мови).

1881 – перший арешт С.Русової за зв'язки з народовольцями; тримісячне ув'язнення в Лук'янівській тюрмі у Києві; початок життя під постійним наглядом поліції; переїзд до Одеси, праця в місцевій «Українській громаді»;

1882-1883 – другий (Київ) і третій (Катеринослав) арешти; початок літературної праці.

1889-1894 – проживання у Харкові; активна участь у роботі місцевого Товариства грамотності, видання під його егідою низки популярних книжок для народу.

1895-1899 – проживання в Чернігові; праця в "Українській громаді"; для випускниць місцевої гімназії організовує курси

української історії та літератури; поїздка до Франції, перший виступ у Європі про Україну (1899).

1900-1901 – Русови в Полтаві; С.Русова організовує дитячий садок, керує ним і вчить дітей, проводить активну громадську роботу; новий арешт Софії і Михайла Русових через виявлену жандармами нелегальну (українськомовну) літературу та пропагандистську працю серед народу.

1902-1908 – вимушений переїзд із України і проживання родини Русових у Петербурзі; праця в «Українській громаді», "Товаристві розповсюдження загальнокорисних і дешевих книг»; викладацька праця на Вищих жіночих (Бестужевських) курсах; делегат Всеросійського з'їзду вчителів у Петербурзі (1905); участь у роботі III з'їзду Всеросійської спілки вчителів і діячів народної освіти (1906); виходять друком «Початкова географія» і «Буквар» українською мовою.

1909-1914 – повернення до Києва, педагогічна і громадська праця: обрання С.Русової головою видавничого відділу місцевого "Общества грамотности"; професор педагогіки Фребелівського інституту; член редакції першого в Наддніпрянській Україні рідномовного журналу «Світло».

1915-1916 – евакуація родини Русових разом із Фребелівським та Комерційним інститутами із Києва до Саратова; смерть Олександра Русова.

1916-1919 – повернення до Києва: професор педагогіки у Фребелівському інституті, викладач французької мови у Комерційному інституті; співорганізатор і активний учасник I та II

Всеукраїнських учительських з'їздів; керівник Всеукраїнської учительської спілки (ВУС); член Центральної Ради; керівник відділу дошкільної та позашкільної освіти в уряді УНР; член редакційної колегії часопису «Вільна українська школа», один із співзасновників Педагогічної Академії для підготовки вчителів українознавства; виходить друком курс лекцій "Дошкільне виховання" – перша ґрунтовна українська праця з дошкільного виховання (1918).

1919-1920 – лектор педагогіки в Українському державному університеті в Кам'янці-Подільському; член Товариства дошкільного виховання імені Песталоцці та його почесний голова (1919); заступник голови української філії Жіночої Національної Ради; учасник з'їзду діячів позашкільної освіти і дошкільного виховання у Києві (1919, 10-13.01).

1921, кінець грудня – нелегально перетнула радянсько-польський кордон, прибула до Львова, де українська громадськість відзначила її 65-річчя від дня народження та 50-річчя педагогічної діяльності.

1922 – початок еміграції: Тарнів (Польща), Баден (Австрія), Чехо-Словаччина (Подебради); викладач французької мови в Українській Господарській Академії у Празі; організатор і один із керівників дитячого притулку.

1923-1940 – празький період життєдіяльності С.Русової: співзасновник і викладач педагогічних дисциплін і французької мови Українського Високого Педагогічного інституту ім. М.Драгоманова (1923-1926); науково-педагогічна праця в Українському інституті

громадознавства (1927-1928); професор Honoris causa Українського соціологічного інституту (1929).

1940, 5 лютого – смерть С.Русової, похована на Ольшанському цвинтарі в Празі.

Грінченко Борис Дмитрович

(1863-1910)

1863, 9.12 – народився на хуторі Вільховий Яр Харківської губернії.

1874-1879 – навчання в Харківському реальному училищі; виключений за розповсюдження забороненої літератури й ув'язнений на півтора місяці.

1881 – екстерном складає іспити в Харківському університеті на звання народного вчителя.

1881-1893 – працює вчителем сільських шкіл, зокрема у школі с. Олексіївка на Катеринославщині (1887-1893), заснованої Х.Алчевською.

1894-1901 – проживання в Чернігові, праця в місцевій земській управі.

1896 – вийшла друком праця «Яка тепер народна школа на Україні?»

1902-1910 – київський період життєдіяльності й активної громадської праці: член Київської громади, згодом лідер Української демократичної партії; ініціатор створення товариства «Просвіта»; редактор газети «Громадська думка».

1905 – опублікована праця «На беспросветном пути. Об украинской школе».

1907 – побачила світ «Українська граматка для науки читання й писання».

1910, 6.05 – помер в Італії, похований у Києві.

Галущинський Михайло Миколайович

(1878-1931)

1878, 26.06 – народився у с. Звинячі Чортківського повіту на Тернопільщині.

1886-1898 – навчання в початковій школі рідного села та в Тернопільській гімназії.

1898-1901 – студії на філософському факультеті Львівського (до 1900 р.) та Віденського (1901 р.) університетів; очолював студентське товариство «Академічна громада» у Львові та «Січ» – у Відні; виходять друком перші статті у львівському часописі «Молода Україна».

1901-1904 – заступник учителя в українській академічній гімназії у Львові.

1904-1909 – учитель гімназії у м. Золочеві на Львівщині, де в 1905 р. заснував і очолив філію Руського товариства педагогічного (РТП).

1910-1914 – директор Рогатинської української гімназії РТП на Станіславівщині (тепер Івано-Франківщині).

1914-1918 – командант легіону Українських Січових Стрільців

(УСС) і референт УСС при вищому командуванні австрійської армії.

1919-1921 – неодноразово (короткотерміново) ув'язнювався польською владою.

1920 – виходять друком праці «Народна освіта й виховання народу», «Національне виховання».

1921 – засновує Шевченківський видавничий фонд «Учітеся, брати мої!».

1921-1925 – один із засновників і викладачів Українського таємного університету у Львові.

1921-1931 – заступник голови, голова (із 1923 р.) товариства «Просвіта» у Львові.

1927 – вийшла друком праця «Позашкільна освіта».

1927-1931 – засновник і редактор популярно-наукового і літературного місячника (видання товариства «Просвіта») під назвою «Життя і знання».

1928-1930 – сенатор від УНДО, віце-президент польського сенату (Варшава).

1929 – обраний почесним членом товариства «Просвіта».

1931, 25.11 – помер і похований на Личаківському кладовищі у Львові; панахиду за покійним відправив митрополит А.Шептицький.

Ващенко Григорій Григорович

(1878-1967)

1878, 23.04 – народився у с. Богданівка Прилуцького повіту Полтавської губернії (нині – Прилуцький р-н Чернігівської обл.).

1888-1898 – навчання у Роменській духовній школі, а по її закінченні – у Полтавській духовній семінарії.

1899-1903 – навчання на словесному відділі Московської богословської академії, одержує ступінь кандидата богослов'я; після випуску не прийняв духовного сану, присвятивши себе педагогічній роботі.

1903-1904 – учитель Полтавської єпархіальної жіночої та вчительської шкіл.

1904-1905 – викладач російської та церковнослов'янської мов у Полтавському комерційному училищі.

1906-1909 – учитель російської та церковнослов'янської мов у Тихвінському духовному училищі; паралельно викладає у Тихвінській жіночій гімназії цивільну історію, згодом – російську літературу.

1912 – березень 1913 – учитель Тульчинського духовного училища, викладає історію, грецьку та російську мови.

1913 – викладач латинської мови в Роменському духовному училищі.

1917 – викладач педагогіки і психології Полтавського учительського інституту, водночас обіймає посаду директора учительської семінарії на Шведській Могилі.

1918 – доцент-викладач Полтавського українського університету.

1919 – арешт денікінською владою.

1919-1920 – редактор журналу «Українська культура».

1921-1923 – керівник організованого ним навчального закладу

для підготовки українських учителів – трирічних педагогічних курсів ім. Бориса Грінченка в с. Білики Кобеляцького повіту Полтавської губернії.

1922 – викладач Полтавського інституту народної освіти.

1925 – присвоєння Наркомосом УРСР звання професора.

1927 – професор, керівник кафедри педагогіки Полтавського інституту народної освіти.

1929 – публікація книжки «Загальні методи навчання».

1933 – звинувачений у «буржуазно-націоналістичному ухилі», звільнений із роботи, виключений зі спілки працівників освіти і секції наукових працівників.

1936-1940 – завідувач кафедри педагогіки Сталінградського педінституту.

1940 – повернення до Полтавського педінституту, де знову очолює кафедру й аспірантську групу; працює над докторською дисертацією, пов'язаною із психологічним дослідженням мовлення дошкільників.

1941-1943 – редактор газети «Голос Полтавщини».

1943 – переїзд до Києва.

1945 – еміграція разом із родиною до Мюнхена (Німеччина); професор педагогіки та психології філософського факультету Українського Вільного Університету в Мюнхені; співпрацює з Українською Вільною Академією наук, Науковим товариством імені Тараса Шевченка за межами України.

Із 1950 – ректор Української богословсько-педагогічної академії в Мюнхені; «духовний батько» Спілки української молоді за

кордоном

1967, 2.05 – помер і похований у Мюнхені.

Огієнко Іван Іванович

(1882-1972)

1882, 15.01 – народився в м. Брусиліві Радомиського повіту на Київщині (тепер Житомирська обл.).

1892-1896 – навчання в початковій народній школі м. Брусилова.

1896-1900 – учень військово-фельдшерської школи у Києві.

1900-1903 – помічник лікаря у Київській військовій лікарні.

1903 – складає іспит зрілості (матуру) при Острозькій класичній гімназії.

1903-1909 – студент університету св. Володимира у Києві (медичний та історико-філологічний факультети); початок свідомої української культурно-освітньої діяльності (член Наукового Товариства, «Українського клубу», «Просвіти» у Києві).

1909-1911 – учитель російської мови та літератури в комерційній середній школі Товариства поширення освіти у Києві.

1911 – професорський стипендіат кафедри російської мови та літератури Київського університету св. Володимира.

1912 – навчання на Вищих педагогічних курсах у Києві.

1914-1916 – учитель гімназії О.М. Стельмашенка в Києві; видає низку посібників (у розумінні сучасної початкової школи – перших в Україні зошитів із друкованою основою) під назвою «Тетрадь для літературного розбору и записывания прочитанных книг. Пособие

для домашнього и класного чтения», «Тетрадь для записывания прочитанных книг» та ін.

1915 – успішно складає магістерські іспити, стає приват-доцентом кафедри російської мови та літератури Київського університету св. Володимира (до початку 1917 р., з перервою на час евакуації університету в Саратов через події I світової війни).

1917 – обраний професором кафедри української мови та літератури Київського університету; член Генеральної шкільної ради та Товариства шкільної освіти у Києві.

1917-1918 – виходять друком праці «Вчімося рідної мови. Нариси про мову вкраїнську», «Рідна мова в українській школі», «Українська граматика, ч. I», «Рідне читання, ч. II», «Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу».

1918-1920 – ректор Державного українського університету в Кам'янці-Подільському.

1919, 6.01-1919, квітень – згідно з постановою Директорії виконував обов'язки Міністра освіти УНР, залишаючись на посаді ректора; у січні того ж року підписав перший в історії України закон про українську мову.

1919, 15.11-1920, 2.05 – Головноуповноважений міністра уряду УНР.

1920, 9.07 – початок еміграційного періоду життєдіяльності, переїзд до польського м. Тарнів.

1920-1923 – вихід у світ праць «Головні правила українського правопису», «Українські шкільні молитви», «Духовна освіта в Польщі», «Український стилістичний словник».

1924 – оселяється у Винниках поблизу Львова (тоді у складі Польщі), викладає українську мову та літературу в українській жіночій учительській семінарії.

1924 – переїзд до Варшави (Польща): очолює кафедру слов'янської мови в місцевому університеті (до 1932 р.), стає керівником Української студентської громади у Варшаві; редагує та видає журнали «Рідна мова» (1933-1939) і «Наша культура» (1935-1936).

1940, жовтень – приймає монаший сан, під іменем ченця Іларіона хіротонізований на архієпископа (через 3 роки – митрополита) Холмського і Підляського (тепер територія Республіки Польща); гаслом свого життя обирає слова: «Служити народові – то служити Богові».

1947-1972 – переїзд і проживання в Канаді: стає головою Української греко-православної церкви, ініціює й організовує «Товариство українських педагогів Канади» (1959), пише наукові розвідки «Виховуємо родини в християнських чеснотах» (1957), «Кн. Костянтин Острозький і його культурна праця» (1958) та ін.

1972, 29.03 – помер і похований у м. Вінніпег (Канада).

Ющишин Іван Михайлович

(1883-1960)

1883, 18. 11 – народився в с. Залужжя Мале Збарзького повіту на Тернопільщині (тепер с. Залужжя Збарзького р-ну Тернопільської обл.).

1890-і – 1903 рр. – навчання в початковій школі рідного села і в Тернопільській учительській семінарії.

Із 1903 – народний учитель у селах Збарзького повіту.

1906-1914 – керівник науково-педагогічної комісії товариства «Взаємна поміч українського вчительства» у Львові; редактор педагогічно-наукового журналу «Учитель»; публікація десятків статей із проблем українського національного шкільництва.

1913 – вийшов друком «Проект на зміну державного шкільного закону від 14 мая 1869 р.», підготовлений І.Ющишиним.

1914 – обраний до Галицького сейму від Національно-демократичної партії (Львів).

1915-1917 – ув'язнений, засланий російською окупаційною владою до Іркутська.

1918-1920 – повернення в Україну: редактор «Державного вісника», згодом – співробітник (секретар) педагогічного часопису Всеукраїнської учительської спілки «Вільна українська школа» (Київ).

Поч. 1920-х – учитель, директор школи в с. Лисичинці на Збаражчині.

1923 – засновник і редактор педагогічно-методичного журналу «Життя і школа» (додаток до часопису «Учительське слово» у Львові); публікація статей педагогічної тематики.

1927 – організатор і видавець педагогічно-методичного часопису «Шлях навчання і виховання» (Львів).

1930-1939 – редактор пресового органу товариства «Взаємна поміч українського вчительства» – журналу «Учительське слово»

(Львів).

1938 – разом з І.Петрів підготував «Методичний poradник» для навчання неписьменних за букварем «До сонця».

Кінець 1939 – початок 1941 – праця у Львівському міському відділі освіти.

Серединна 1940-х – співробітник Львівської наукової бібліотеки.

1947-1956 – репресований радянською владою, вивезений на спец. поселення у Кемеровську обл. (Росія).

1960, 23.10 – смерть І.Ющишина.

Макаренко Антон Семенович

(1888-1939)

1888, 13.03 – народився у м. Білопiллi на Полтавщинi (тепер Сумської обл.).

1900-1905 – навчання у Кременчуцькому міському училищі та на однорічних педагогічних курсах, які готували вчителів початкової школи.

1905-1914 – працював учителем Крюківського, Долинського залізничних училищ.

1914-1917 – навчання у Полтавському вчительському інституті, який закінчив із золотою медаллю.

1918-1919 – завідувач початковою (згодом семирічною) трудовою школою в Полтаві.

1920-1927 – організатор і завідувач трудової колонії ім. М.Горького для неповнолітніх правопорушників у с. Ковалівці поблизу

Полтави.

1928-1935 – керівник трудової комуни ім. Ф.Дзержинського в передмісті Харкова.

1929 – Наркомос України визнає макаренківську систему «нерадянською».

1933-1935 – вийшла друком «Педагогічна поема».

1935-1937 – заступник начальника відділу дитячих трудових колоній Народного комісаріату внутрішніх справ УРСР.

1936-1937 – керівник трудової колонії у Броварах під Києвом.

1937-1939 – громадсько-педагогічна та літературна діяльність у Москві.

1937 – вийшли друком «Книга для батьків» і «Методи виховання».

1938 – опублікований твір «Прапори на баштах».

1939, 1. 04. – помер і похований у Москві.

Сухомлинський Василь Олександрович

(1918-1970)

1918, 28.09 – народився у с. Василівка Онуфріївського р-ну на Кіровоградщині.

1926-1933 – навчання у Василівській семирічній школі.

1934-1935 – студент факультету мови і літератури Кременчуцького педагогічного інституту; припиняє навчання через хворобу.

1935-1938 – учитель української мови та літератури у Василівській і Зибківській семирічних школах Онуфріївського р-ну.

Продовження додатка А

1936-1938 – навчання на заочному відділі Полтавського педагогічного інституту.

1938-1941, червень – вчитель і завуч Онуфріївської середньої школи.

1941-1942 – у діючій радянській армії, був тяжко поранений.

1942-1944 – директор середньої школи в с. Ува Удмуртської АРСР.

1944-1948 – завідувач відділом освіти Онуфріївського р-ну.

1947-1970 – директор Павлиської середньої школи Кіровоградської обл.

1955 – захист кандидатської дисертації на тему «Директор школи – керівник навчально-виховної роботи».

1957 – обраний членом-кореспондентом Академії Педагогічних Наук Росії.

1959 – делегат II з'їзду учителів УРСР.

1960 – участь у роботі Всеросійського з'їзду учителів.

1968 – удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці й обраний членом-кореспондентом АПН СРСР.

1968 – перша публікація книги «Серце віддаю дітям» (Берлін).

1970, 2.09 – помер і похований у Павлишах Онуфріївського району Кіровоградської обл.

Стельмахович Мирослав Гнатович

(1934-1998)

1934, 25.06 – народився в с. Уличне Дрогобицького р-ну Львівської обл.

1941-1952 – навчання в Уличнянській семирічній (згодом – середній) школі.

1952-1953 – завідувач Уличнянської бібліотеки.

1953-1957 – студент українського відділу філологічного факультету Дрогобицького державного педагогічного інституту ім. Івана Франка (закінчив з відзнакою).

1957-1960 – інспектор шкіл Турківського р-ну Львівської обл.

1960-1967 – робота на посадах заступника директора Великокам'янської СШ № 1, директора Жуківської, Великоключівської шкіл Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.

1968-1969 – навчання в річній стаціонарній аспірантурі Науково-дослідного інституту педагогіки (Київ).

1969-1970 – асистент кафедри педагогіки і психології Івано-Франківського державного педагогічного інституту ім. Василя Стефаника.

1970 – захист кандидатської дисертації на тему «Розвиток усного мовлення учнів при вивченні фонетики й морфології у середній школі».

1970-1971 – старший викладач кафедри педагогіки і психології Івано-Франківського державного педагогічного інституту ім. Василя Стефаника.

1971 – одержав диплом кандидата педагогічних наук.

1971-1973 – доцент кафедри педагогіки і психології Івано-Франківського державного педагогічного інституту ім. Василя Стефаника; декан факультету підготовки вчителів початкових класів Івано-Франківського державного педагогічного інституту ім. Василя

Стефаника; член Вченої ради інституту.

1973-1985 – завідувач кафедри педагогіки початкового навчання Івано-Франківського державного педагогічного інституту ім. Василя Стефаника.

1985-1997 – декан педагогічного факультету Івано-Франківського державного педагогічного інституту ім. Василя Стефаника (з вересня 1992 – Прикарпатський університет).

1988 – обраний на посаду професора кафедри педагогіки і психології Івано-Франківського державного педагогічного інституту ім. Василя Стефаника.

1990 – захист докторської дисертації на тему «Традиції і тенденції розвитку родинної етнопедагогіки українського народу»; нагороджений медаллю А.С.Макаренка.

1992 – присвоєно вчене звання професора кафедри педагогіки і методики початкового навчання Івано-Франківського державного педагогічного інституту ім. Василя Стефаника; обраний дійсним членом (академіком) Академії педагогічних наук України; участь у роботі Першого з'їзду педагогічних працівників України як наукового керівника секції «Національна система виховання».

1993-1996 – завідувач кафедри українознавства Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника.

1993 – провідний науковий співробітник (за сумісництвом) Науково-методичного центру «Українська етнопедагогіка і народознавство» АПН України і Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника.

Із 1994 – голова спеціалізованої Вченої ради Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника за спеціальністю «Теорія та історія педагогіки»; обраний почесним членом Товариства української мови «Просвіта» ім. Тараса Шевченка; вийшла друком праця «Українське родинознавство».

1996 – побачила світ праця «Українська родинна педагогіка».

1997 – переїзд на постійне місце проживання до м. Коломиї Івано-Франківської обл.: заснування кафедри педагогіки, педагогічна та наукова праця в Коломийському індустріально-педагогічному технікумі; вийшла друком праця «Українська народна педагогіка».

1998, 23.04 – помер і похований у рідному с. Уличне Дрогобицького р-ну Львівської обл.

**Схематичне зображення важливих історико-педагогічних
подій, положень творчої спадщини
визначних педагогів минулого**

Теорія елементарної освіти Й.Г. Песталоцці

Складові виховання	Найпростіший елемент	Процес навчання і виховання	Методика навчання і виховання
<i>Розумове й естетичне</i>	Слово – звук	Розвиток мови і голосу	Звуки – склади – слова. Збагачення словникового запасу. Читання. Граматика. Формування вміння правильно усно висловлювати думки. Початкові відомості з історії, географії, природознавства. Ознайомлення з вокальною інструментальною музикою.
	Форма – лінія	Засвоєння письма, навичок вимірювання	Формування умінь писати, малювати, креслити, вимірювати, встановлювати пропорції. Початкові відомості з геометрії.
	Число-одиниця	Засвоєння лічби	Розвиток числових уявлень. Усна і письмова нумерація. Арифметичні дії. Усна лічба. Поняття про дробі.
<i>Моральне</i>	Любов до матері як інстинкт	Усвідомлення інстинктивної любові до матері	Перенесення свідомої любові на батька, сестер, братів, бабусь, дідусів. Формування діяльної любові до людей, а також – любові до Творця.
<i>Трудове</i>	«Абетка вмінь»	Вправляння у певних видах праці	Розвиток умінь брати, нести, класти, кидати, штовхати тощо. Практичне ознайомлення з різними видами праці. Поєднання навчання з працею.
<i>Фізичне</i>	Вроджена дитяча рухливість	Тренування суглобів, м'язів	Виконання природної домашньої гімнастики для кожного органа тіла, м'яза, суглоба. На основі природної домашньої гімнастики виконується шкільна елементарна гімнастика.

Виховна система Ж.-Ж. Руссо

Період, вік	Місце і суб'єкт виховання	Зміст виховання та навчання	Засоби, методи і прийоми виховання та навчання
Юність. 15-18 р. (до повноліття)	У суспільстві. Вихователь	Моральне, релігійне і статеве виховання. Ознайомлення із суспільними відносинами людей. Розуміння суспільного призначення жінки	Засвоєння історії, мов, літератури, життєписів видатних діячів. Спостереження краси природи, бесіди з вихователем. Вправління у моральній діяльності.
Отроцтво. 12-15 р.	На лоні природи. Вихователь	Розумова освіта. Засвоєння природознавства, астрономії, геометрії, фізики, географії. Трудове виховання. Вивчення ремесел, праця на городі, в саду	Екскурсії, спостереження, дослідження, самостійні висновки. Заняття в майстернях, на городі, в садку.
Дитинство 2-12 р. («сон розуму»)	На лоні природи. Вихователь	Розвиток органів чуття – (зір, слух, дотик, нюх, смак). Фізичне виховання	Вправи: «Вимірюйте, лічьте, зважуйте, порівнюйте». Спостереження, ігри, малювання. Гімнастичні вправи, плавання. Дисципліна природних наслідків.
Період немовляти 0-2 р. (до розвитку мови)	У сім'ї. Мати	Фізичний розвиток, загартування організму	Привчання до випробувань, загартування тіла на випадок негоди, кліматів, стихій, голоду, спраги, втоми.

Формальні ступені навчання Й.Ф. Гербарта

Кількість	Ступені навчання	Психологічний стан	Методика навчання
1	Ясність. Заглиблення в стані спокою. Учень сприймає навчальний матеріал	Увага	Розповідь чи пояснення вчителя з використанням наочних посібників
2	Асоціація. Заглибнення в стані руху. Учень пов'язує сприйнятий матеріал зі своїми уявленнями	Чекання	Бесіда вчителя з учнями на основі викладеного матеріалу
3	Система. Осмислення в стані спокою. Учень зводить у систему набуті знання	Пошук	Висновки, узагальнення, правила, визначення, формули
4	Метод. Осмислення в стані руху. Учень оперує засвоєними знаннями	Дія	Застосування на практиці (вправи, розв'язання задач тощо)

Правила навчання А. Дістервега

Правила навчання	Методичний зміст правил навчання
Навчати доступно	Ніколи не навчати того, чого учень ще не здатний засвоїти. Нічого не вчити передчасно
Навчати наочно	Поняття мають ґрунтуватися на уявленнях, уявлення – на чуттях. Інакше вони стануть беззмістовними, а слова – порожніми
Гурбуватися про те, щоб учні не забували вивченого	Знати як слід – означає: тримати вивчене постійно в пам'яті, бути здатним розпоряджатися ним на свій розсуд. Вчити і забувати – означає руйнувати пам'ять
Навчати енергійно	Лише людина рішуча, енергійна може виховати рішучих, енергійних, сильних характером людей
Намагатися зробити навчання цікавим, захоплюючим	Мистецтво вчителя полягає не в умінні повідомляти, а в умінні спонукати, оживлювати
Спонукати учня правильно висвітлювати навчальний матеріал	Учень повинен викладати все засвоєне своїми словами

Система освітньо-виховних закладів Р.Оуена у Нью-Ленарку

Назва закладу	Призначення (тип, спосіб функціонування)	Зміст діяльності
Клуб	Робітничий (17-25)	Культурно-освітні заходи: бесіди, лекції, консультації, поради щодо виховання дітей, музичні вечори, танці, концерти тощо
Підліткова школа	Вечірня (10-17 р.)	Поєднання навчання з продуктивною працею на фабриці та гімнастикою. Професійна підготовка
Початкова школа	Денна (6-10 р.)	Елементарна грамота: читання, письмо, граматики, лічба, історія, географія, природознавство, ремесло, садівництво, обслуговуюча праця.
Школа для малих дітей	Дитсадок (4-5 р.)	Гармонійний розвиток дітей: ігри, гімнастичні вправи, набуття елементарних знань, вироблення позитивних звичок.
	Ясла (1-3 р.)	

Система шкіл Росії за Статутом 1804 р.

	Назва навчального закладу	Термін навчання	Мета	Зміст навчання
IV	Університет	4 роки	Підготовка освічених людей, безпосереднє відання навчальними закладами округу	Філософський, медичний, юридичний
III	Гімназія	4 роки	Підготовка молоді до університетської науки та вчительської діяльності	Математика, фізика, історія, географія, статистика, філософія, красні і політичні науки, природнича історія, комерційні науки, технологія, іноземні мови, малювання
II	Повітове училище	2 роки	Повідомлення дітям необхідних знань, підготовка до навчання в гімназії	Закон Божий, читання книги «О должностях человека і гражданина», граматики, чистописання, правопис, географія, історія, арифметика, початки фізики й природознавства, початки технології, малювання
I	Парафіяльне училище	1 рік	Підготовка дітей до навчання у повітових училищах, повідомлення їм необхідних знань	Закон Божий, правочення, читання, письмо, перші дії арифметики

Реформаторська педагогіка, її головні напрями і течії
(кінець XIX – перша половина XX ст.)

Педагогіка громадянського виховання і трудової школи Формування в учнів усвідомлення завдань держави, громадянського обов'язку і любові до вітчизни. У трудовій школі при мінімумі навчального матеріалу давати їм максимум навичок праці (Г.Кершенштейнер)	Експериментальна педагогіка Розробка нових наукових методів вивчення дитини та засобів впливу на її душу (В.-А.Лай, Е.Мейман, А.Біне, Е.Торндайк та ін.)	Педологія Синтез результатів окремих наукових дисциплін, які вивчають людину, що розвивається (Дж.Болдуїн, С.Холл, А.Б. Залкінд, А.Гезел та ін.)
Теорія розумового обдарування Дослідження проблем фізіологічних і психологічних закономірностей розвитку дитячого організму та розробка засобів педагогічних досліджень (А.Біне, Е.Торндайк, Т.Сімон)	Педагогіка педоцентризму Розробка проблеми, що передбачає свободу вибору дитиною діяльності, її вільну творчість як основу розвитку (Е.Кей, М.Монтессорі, Л.Гурліт та ін.)	Педагогіка особистості Виховання вільної особистості шляхом стимулювання її творчого саморозвитку (Г.Шаррельман, Г.Гаудиг, Л.Гурліт, Е.Вебер та ін.)
Прагматична педагогіка Навчання як набуття учнем особистого досвіду розв'язання життєвих проблем, навчання через діяльність (Дж.Дьюї, Е.Паркхерст, У.Кілпатрік та ін.)	Педагогіка нового виховання і нових шкіл Практичне творче поєднання досягнень реформаторських течій на основі принципів педоцентризму, вибору дитиною форм діяльності, диференціації навчання, рівноправної взаємодії між учителем та учнями (С.Редді, Е.Демолен, С.Френе, А.Фер'єр)	Вальдорфська педагогіка Розробка на основі антропософічного вчення проблеми формування особистості як цілісної єдності за семирічними ритмами дозрівання одного з елементів складної людської природи (Р.Штайнер)

**Зразки тестових завдань із курсу «Історія педагогіки»
(під час семінарських занять)**

1. Тестові завдання закритого типу

1.1. Тести з одним варіантом правильної відповіді

Першу в історії педагогіки спробу вікової періодизації здійснив:

а) Арістотель;	в) Платон;
б) Демокріт;	г) Сократ.

Г. С. Сковороду називають:

- а) українським Арістотелем;
- б) українським Сократом;
- в) Коперником у педагогіці;
- г) батьком української педагогіки.

1.2. Тести з кількома правильними варіантами відповідей

Духовне виховання дітей і молоді в католицьких державах

Середньовіччя здійснювалося у таких навчально-виховних закладах:

а) школи грамоти;	в) монастирські школи;
б) лицарські академії;	г) соборні (кафедральні) школи.

До представників педагогічної думки періоду українського

Відродження XVI – XVII ст. належать:

а) Володимир Мономах;	в) Літописець Нестор;
б) М. Смотрицький;	г) К. Ставровецький

1.3. Тести на встановлення відповідності між авторами та назвами їх праць

Автор

1. Я. А. Коменський	а) «Видимий світ у малюнках»
2. Р. Оуен.	б) «Еміль, або Про виховання»
3. Й. Г. Песталоцці	в) «Лист до друга про перебування в Станці»
4. Ж.-Ж. Руссо.	г) «Новий інститут»

1 – а;   2 – г;   3 – в;   4 – б

Автор

1. С. Русова	а) «Слово рідної мови»
2. Г. Ващенко	б) «Завдання нової школи»
3. В. Сухомлинський	в) «Нові методи дошкільного виховання»
4. С. Сірополко	г) «Виховний ідеал»

1 – в;   2 – г;   3 – а;   4 – б

2. Тестові завдання відкритого типу

2. 1. Доповніть речення (визначення)

Центральне місце в теорії початкового навчання Й.Г.Песталоцці посідає принцип...[наочності].

Метою виховання, за Й. Гербартом, є... [формування добродішних людей].

1871 року в Києві сестри Ліндорс – Марія та Софія (згодом С. Русова) організували...[перший дитячий садок].

Думка про те, що «виховання, створене самим народом і побудоване на народних основах, має ту виховну силу, якої немає в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або запозичених в інших народів», належить...[К. Ушинському].

2. 2. Доповніть схему (таблицю) пропущеними елементами

Вікова періодизація, система шкіл та зміст освіти Я. А. Коменського

<i>Роки, період</i>	<i>Ступінь школи</i>	<i>Місце функціонування</i>	<i>Для кого створюється</i>	<i>Зміст навчання і виховання</i>
18-24 р., змужіння	Академія (університет)	Провінція, країна	? ...	Теологія, право, медицина, подорожі
? ...	Латинська школа (гімназія)	Місто, повіт	Учні, які успішно закінчили школу рідної мови, мають здібності до навчання	«Сім вільних мистецтв», а також фізика, географія, історія, хронологія, етика, релігія.
6 – 12, отроцтво	? ...	У кожній общині, місті	Усі діти обох статей	? ...
? ...	Материнська школа	? ...	Усі діти обох статей	Фізичне загартовування; рух, біг, ігри. Початкові правильні уявлення про природу та суспільство; привчання до праці; релігійне виховання.

Зразок варіанту контрольної роботи з історії педагогіки

Варіант 5

1. Сутність австро-угорських освітніх реформ кінця 1860-х – початку 1870-х рр. та їх вплив на розвиток школи і педагогічної думки на західноукраїнських землях.

2. Розвиток освіти і науки в період української революції (доба Центральної Ради).

3. Б.Грінченко і розвиток ідеї національної школи в Україні.

4. Виконати тестові завдання.

4.1. Встановіть відповідність у вигляді комбінацій цифр і букв

Основні педагогічні твори і їх автори

Твори

Автори

1. “Рідне слово”

а) В.Сухомлинський

2. “Слово рідної мови”

б) К.Ушинський

3. “Історія освіти в Україні”

в) Г.Ващенко

4. “Виховний ідеал”

г) С.Сірополко

1___; 2___; 3___; 4___.

4.2. Оберіть правильну відповідь

У 1871 р. сестри Ліндфорс – Марія і Софія (згодом С.Русова) організували в Києві:

а) недільну школу для жінок;

б) перший дитячий садок;

в) притулок для сиріт;

г) Товариство захисту української мови

Зразки контрольних тестів з історії педагогіки

Модуль 1

Варіант 1

1. *Найдревнішими джерелами історії педагогіки можна вважати:*

- а) манускрипти;
- б) піктограми;
- в) звукозаписи;
- г) монограми

2. *Визначальним законом людського співжиття й керівництвом до реалізації виховання у родовій общині був:*

- а) закон золотого правила моралі;
- б) закон табу;
- в) біологічний закон;
- г) закон волі

3. *Основними шляхами виховання дітей у первіснородовому суспільстві були:*

- а) показ, спостереження, змагання;
- б) переконання, покарання;
- в) навіювання, спостереження, приклад;
- г) показ, спостереження, посильна участь у праці

4. *Найдревнішою у світовій цивілізації була школа:*

- а) Давнього Вавилону;
- б) Давнього Єгипту;
- в) піктографічна школа Майя;
- г) школа Древньої Греції

5. *Уміння читання, рахунку, письма, арифметики, геометрії, астрономії, магії, астрології, народної медицини – це зміст навчання:*

- а) школи Древнього Китаю
- б) піктографічної школи Майя;
- в) школи жреців у Древньому Єгипті;
- г) школи Ассирії

6. Мову, яка передбачає коротку, чітку і точну відповідь, називають:

а) афінською;	в) лаконічною;
б) спартанською;	г) короткою

7. Життя жінки в Афінах було замкнене і зосереджувалося в жіночій половині будинку, яка називалась:

а) палестрою;	в) кухнею;
б) гінекеєю;	г) вітальнею

8. Військова група в Давній Греції, куди вступали юнаки 18-20 років і несли службу в військових гарнізонах, – це:

а) ефебія;	в) батальйон;
б) палестра;	г) криптія

9. 17-18 річні юнаки багатих батьків у Давній Греції навчалися в школах:

а) граматистів;	в) кіфаристів;
б) ораторів;	г) гімнасіях

10. Зі спартанської жінки хотіли виховати:

а) домашню господиню;	в) високоосвічену особистість;
б) жінку-амазонку;	г) розумну людину

11. Найбільш відомим римським педагогом був:

а) Гай Юлій Цезар;	в) Октавіан Август;
б) Марк Фабій Квінтіліан;	г) Франсуа Рабле

12. Автор першої в історії педагогіки вікової періодизації, засновник школи-Лікею:

а) Сократ;	в) Аристотель;
б) Платон;	г) Демокріт

13. Засновник першої державної риторичної школи в Римі:

а) Аристотель;	в) Плутарх;
б) М.Ф.Квінтіліан;	г) Цицерон

14. Необов'язковими у лицарському вихованні в епоху Середньовіччя були уміння:

а) грати у шахи;	в) полювати;
б) володіти зброєю;	г) читати і писати

15. Середньовічний учень із роду феодалів офіційно називався:

а) студент;	в) джура;
б) паж;	г) козачок

16. У перекладі з латинської мови слово «університет» означає:

а) світський;	в) місце, де вчать;
б) навчання;	г) сукупність

17. Факультет, на якому вчилися всі студенти середньовічних університетів:

а) математичний;	в) астрономічний;
б) артистичний;	г) природничий

18. Система мислення, яка полягає у застосуванні законів формальної логіки для обґрунтування релігії:

а) схоластика	в) вагантика;
б) логіка;	г) евристика

19. Автор памфлетів “Похвала глупоті”, “Розмови запросто”:

- а) М.Ф. Квінтіліан;
- б) Вікторіно да Фельтре;
- в) Мішель Монтень;
- г) Еразм Роттердамський

20. Перший учитель нового типу, який створив першу школу на природі під назвою “Будинок радості”:

- а) Конфуцій
- б) Вікторіно да Фельтре;
- в) Мартін Лютер;
- г) Франсуа Рабле

21. Основою пізнання і навчання, за Я.Коменським, є:

- а) чуттєвий досвід;
- б) розум;
- в) практична діяльність;
- г) праця

22. Організаційна форма навчання Я.А.Коменського, яка є неперевершеною до сьогодні:

- а) праця;
- б) урок;
- в) екскурсія,
- г) гра

23. «Золоте правило дидактики» Я.А.Коменського – це принцип:

- а) систематичності;
- б) послідовності;
- в) наочності;
- г) доступності

24. Школа без дисципліни, за Я.А.Коменським, однаково, що:

- а) робота без радощів;
- б) млин без води;
- в) корабель без парусу;
- г) дитина без матері

25. Я.А.Коменський порівнював вчителя з:

- а) місяцем;
- б) водою;
- в) вогнем;
- г) сонцем

26. Основним засобом виховання Ж.-Ж. Руссо вважав:

- а) навчання;
- б) працю;

- в) природу; г) вправи

27. Першою у світі дитячою енциклопедією можна вважати працю:

- а) «Думки про виховання» Дж. Локка;
б) «Еміль, або Про виховання» Ж.-Ж.Руссо;
в) «Виховання оратора» М.Ф.Квінтіліана;
г) «Видимий світ у малюнках» Я.А.Коменського

28. Ідею «вільного виховання» вперше обґрунтував:

- а) Я.А.Коменський; в) В.да Фельтре;
б) Ж.-Ж. Руссо; г) Дж. Локк

29. Взаємодію між віковою періодизацією та системою шкільництва вперше обґрунтував:

- а) Платон; в) Д. Дідро;
б) Ж.-Ж. Руссо; г) Я.А. Коменський

30. Основою початкового навчання Й.Песталоцці є:

- а) звук, буква, цифра; в) колір, звук, смак;
б) слово, форма, число; г) відчуття, досвід, праця

31. Навчальний принцип А.Дістервега, актуальний і в сьогоденній педагогіці:

- а) гуманізму; в) народності;
б) культуровідповідності; г) демократизму

32. Принцип виховуючого навчання Й.Гербарта у ХІХ ст. трактувався як:

- а) гуманізм; в) природовідповідність;
б) народність; г) інтелектуалізм

33. Вальдорфська педагогіка отримала свою назву за:

- а) назвою філософської концепції автора;
- б) назвою ідеї;
- в) назвою місцевості, де була створена перша школа такого типу;
- г) прізвищем автора

34. Педагог, автор ідеї про систематичне антропологічне обстеження дітей, автор праці “Самовиховання і самонавчання в початковій школі”:

- а) М. Монтесорі;
- б) Елен Кей;
- в) Е. Мейман;
- г) Г. Шаррельман

35. Тьютор – це:

- а) вчитель початкової школи США;
- б) викладач-наставник в університеті Великобританії;
- в) шкільний інспектор у Франції;
- г) вихователь у гімназіях ФРН

36. Лицей – це середня школа у:

- а) Франції;
- б) Великобританії;
- в) США;
- г) Японії

37. Гарвард є одним із найпрестижніших університетів у:

- а) Японії;
- б) Великобританії;
- в) США;
- г) Франції

38. У США дітей починають ділити на групи за рівнем здібностей у:

- а) початковій;
- б) неповній середній;

в) повній;

г) вищій школах

39. «Гайденс» – це

а) психологічна служба у школі США;

б) програма проведення екскурсій в англійській школі;

в) вид компенсуючого навчання в японській школі;

г) освітні послуги в Німеччині

40. У шкільній політиці сучасних високорозвинених країн провідною є ідея:

а) пріоритетної ролі освіти в розвитку суспільства та забезпеченні міцних позицій на світовому ринку;

б) комп'ютеризації освіти;

в) перебудови змісту базової освіти;

г) підвищення уваги до вивчення іноземних мов.

Варіант 2

1. Мета виховання у Спарті:

а) розвиток інтелекту;

б) виховання основних добродійностей;

в) виховання мужнього воїна;

г) всебічний гармонійний розвиток особистості

2. Учитель музичної школи в Афінах називався:

а) педагог;

в) граматист;

б) дидакал;

г) кіфарист

3. Хто з давньогрецьких філософів вперше порушив питання про природовідповідність виховання?

- а) Сократ;
- б) Демокрит
- в) Платон;
- г) Арістотель

4. Перша в історії педагогіки спроба здійснити вікову періодизацію належить:

- а) Сократу;
- б) Арістотелю;
- в) Демокріту;
- г) Квінтіліану

5. До «семи лицарських добродітностей» належали такі мистецтва:

- а) полювання;
- б) гра в шахи;
- в) навчання грамоти;
- г) їзда верхи;
- д) основи математики

6. У середньовічній церковній системі виховання вінцем науки є:

- а) діалектика;
- б) риторика;
- в) богослов'я;
- г) юриспруденція

7. Однією з передумов розвитку перших університетів є виникнення:

- а) схоластики;
- б) діалектики;
- в) метафізики;
- г) педагогіки

8. Науковий ступінь, який отримували випускники артистичного факультету середньовічного університету, – це:

- а) артист;
- б) магістр;
- в) бакалавр;
- г) доцент

9. В епоху Відродження «батьком гуманізму» називали:

- а) Франсуа Рабле;
- б) Вікторіно да Фельтре;
- в) Еразма Роттердамського;
- г) Мартіна Лютера

10. Хто з педагогів-гуманістів першим реалізував ідею школи в природі?:

- а) Вітторіно да Фельтре;
- б) Томазо Кампанелла
- в) Франсуа Рабле;
- г) Еразм Роттердамський

11. Я.А.Коменський – відомий педагог:

- а) німецький;
- б) чеський;
- в) французький;
- г) польський

12. Я.А.Коменський вважав провідними у процесі розвитку дитини:

- а) соціальне середовище;
- б) спадковість;
- в) виховання;
- г) діяльність

13. На думку Я.А.Коменського, швидше за все відбувається вдосконалення «природного дару»:

- а) вдома;
- б) на лоні природи
- в) під час індивідуальних занять;
- г) в школі

14. Центральне завдання школи, за Я.А.Коменським:

- а) підготовка людини до життя;
- б) підготовка до певної професії;
- в) підготовка до навчання в академії;
- г) підготовка до самостійної професійної діяльності

15. Підручником для початкового навчання була книга Я.А.Коменського:

- а) «Пансофічна школа»;
- б) «Материнська школа»;
- в) «Видимий світ у малюнках»;
- г) «Відкриті двері до мов і всіх наук»

16. Основним педагогічним твором Дж. Локка є:

- а) «Два трактати про державне правління»;
- б) «Думки про виховання»;
- в) «Еміль, або Про виховання»;
- г) «Про виховання оратора»

17. Виховання джентльмена, за Дж. Локком, відбувається:

- а) в школі;
- б) вдома;
- в) в робітничій школі;
- г) під час подорожей

18. Умовою успішної пізнавальної діяльності, на думку Дж.Локка, є:

- а) механічне заучування;
- б) інтерес та позитивні емоції дитини;
- в) постійне повторення;
- г) покарання

19. Життя і педагогічна діяльність Ж.-Ж.Руссо належать до епохи:

- а) Відродження;
- б) Реформації;
- в) Просвітництва;
- г) бурхливого розвитку ринкових відносин

20. Премію Діжонської академії отримав твір Ж.-Ж.Руссо:

- а) «Чи сприяв прогрес у науках і мистецтвах поліпшенню або погіршенню звичаїв»;
- б) «Про походження нерівності між людьми»;
- в) «Суспільний договір»;
- г) «Еміль, або Про виховання»

21. Провідним у педагогічній теорії Ж.-Ж.Руссо є принцип:

- а) наочності;
- б) культуровідповідності;
- в) природного виховання;
- г) народності

22. Основним засобом розумового виховання Ж.-Ж.Руссо визначив:

- а) розповіді учителя;
- б) книги;
- в) власний досвід виховання;
- г) засоби масової інформації

23. На думку Ж.-Ж.Руссо:

- а) дівчата виховуються так само, як і хлопці;
- б) дівчину необхідно виховувати лише для ведення домашнього господарства;
- в) дівчат взагалі не слід виховувати;
- г) дівчат виховувати всебічно і гармонічно розвиненими особистостями

24. Й.Г.Песталоцці відкрив першу:

- а) промислову школу для бідних дітей;
- б) приватну школу для дітей аристократів;
- в) школу для дітей із вадами психічного розвитку;
- г) школу-дитячий садок

25. В основі виховання, на думку Й.Г.Песталоцці, має бути:

- а) власний досвід людини;
- б) зазубрені книжні відомості
- в) продуктивна праця;
- г) самостійна пізнавальна діяльність

26. Й.Г.Песталоцці є засновником:

- а) теорії елементарної освіти;

- б) теорії природного виховання;
- в) теорії матеріальної освіти;
- г) теорії формальної освіти

27. *Мета виховання, за Й.Г.Песталоцці:*

- а) підготовка людини, яка вміє розумно і прибутково вести свої справи, не заважаючи іншим;
- б) гармонійний розвиток сил і здібностей людини;
- в) виховати людину такою, якою вона була в природному стані, зробити її людиною;
- г) виховати джентльмена

28. *За своїми педагогічними поглядами Й.Герbart був послідовником:*

- а) Й.Г.Песталоцці;
- в) Ж.-Ж.Русо;
- б) Ф.А.Дістервега;
- г) Платона

29. *Й.Герbart ввів у педагогіку категорію:*

- а) «педагогічна етика»;
- в) «педагогічне спілкування»;
- б) «педагогічний такт»;
- г) «соціалізація»

30. *Й.Герbart відзначав, що історію педагогіки:*

- а) вивчати не потрібно;
- б) вивчати перед педагогікою;
- в) вивчати після того, як засвоїли педагогіку;
- г) вивчати після років самостійної фахової діяльності

31. *Й.Герbart запропонував таку структуру уроку:*

- а) початок, продовження, закінчення;
- б) вступ, вивчення нового матеріалу, закріплення матеріалу,

підсумок;

в) ясність, асоціація, система, метод;

г) перевірка домашнього завдання, пояснення нового матеріалу, закріплення знань

32. *А.Дістервег видавав журнал:*

а) «Рейнські листки для виховання і освіти»;

б) «Загальні рекомендації щодо виховання дітей»;

в) «Про виховання у німецьких сім'ях»;

г) «Учитель»

33. *Провідним і незмінним принципом виховання, на думку А.Дістервега, є принцип:*

а) природовідповідності;

в) культуру відповідності;

б) свободи;

г) «непротивлення злу
насильством»

34. *Закінчіть фразу А.Дістервега: «Учитель для школи – усе одно, що...»:*

а) батько для дитини;

в) сонце для всесвіту;

б) бджола для квітки;

г) вода для життя

35. *Хто із представників зарубіжної педагогіки створив у 1837 р. перший дитячий садок і розробив методіку дошкільного виховання?*

а) І.Базедов;

в) Ф.Фребель;

б) Й.Герbart;

г) Р.Оуен

36. *На скільки вікових періодів поділяє Ф.Фребель весь період розвитку дитини?*

- а) на 2: дитинство, отрочтво;
- б) на 3: немовлятство, дитинство, отрочтво;
- б) в) на 4: немовлятство, дитинство, отрочтво, юність;
- г) правильної відповіді немає

37. Відомими зарубіжними вченими, громадськими діячами кінця XIX – першої половини XX ст. – представниками теорії «вільного виховання» були:

- а) Е.Кей;
- б) Е.Мейман;
- в) М.Монтессорі;
- г) А.Лай

38. Дидактичний матеріал М.Монтессорі є засобом виховання передусім для:

- а) звичайних дітей;
- б) розумово відсталих;
- в) обдарованих;
- г) схильних до правопорушень

39. Україна офіційно приєдналася до Болонського процесу:

- а) у 1991 р.;
- б) у 2005 р.;
- в) у 1999 р.;
- г) у 2010 р.

40. Для шкільної політики розвинених країн Заходу кінця XX – початку XXI ст. характерні такі підходи:

- а) перевага розуму і таланту над походженням;
- б) консерватизм;
- в) інтеграція у сфері освіти західноєвропейських держав;
- г) забезпечення якості освіти

Модуль 2

Варіант 1

1. Школа «книжного вчення» Київської Русі мала статус:

- а) елементарної школи;
- б) школи підвищеного рівня;
- в) середньої школи;
- г) вищої школи

2. Майстри грамоти – це:

- а) вчителі, що працювали у двірцевих школах;
- б) ремісники, що займалися навчанням грамоти як основним ремеслом;
- в) ченці, що займалися місіонерською діяльністю і разом з тим навчали паству грамоти,
- г) релігійні особи

3. Засновником вітчизняної педагогіки вважається :

- а) Ярослав Мудрий;
- б) митрополит Іларіон;
- в) Володимир Мономах;
- г) правильної відповіді немає

4. Абак – це:

- а) дошка для письма;
- б) давня рахівниця
- в) папірус;
- г) інструмент, яким писали за часів Київської Русі

5. Класно-урочна система навчання вперше в Україні запроваджена у школах:

- а) полкових;
- б) січових;
- в) братських;
- г) козацьких

6. Аудитором називали найздібнішого учня у навчальних закладах:

Продовження додатка Е

- а) Києво-Могилянська колегія;   в) Острозька школа-академія
б) школа лірників і кобзарів;   г) Львівська братська школа

7. Виборними у Києво-Могилянській Академії були:

- а) ректор, префект, учителі;   в) ректор, суперінтендант;
б) ректор;   г) учителі

8. Автором першої української граматики був:

- а) М. Смотрицький;   в) П. Беринда;
б) Є. Славинецький;   г) Г. Кониський

9. Український просвітитель, який справив значний вплив на розвиток освіти у Московській державі:

- а) Ф. Прокопович;
б) Г. Кониський;
в) С. Яворський;
г) К.Ставровецький

10. Хто з видатних педагогів періоду культурного Відродження в Україні XVI – XVII ст. підтримував ідею залежності суспільного розвитку від поширення освіти?:

- а) М. Смотрицький;   в) Ф. Прокопович;
б) Г. Сковорода;   г) Г. Кониський

11. Найбільш повну вікову періодизацію дітей і молоді вперше в Україні здійснив:

- а) С. Полоцький;   в) М. Смотрицький;
б) П. Беринда;   г) П. Русин

12. Автор словника “Лексикон словено-руський і імен толкованіє” (містив 7000 слів):

- а) Епіфаній Славинецький;   в) Памво Беринда;
б) Іов Борецький;   г) Юрій Федькович

13. Для викладу власних педагогічних поглядів Г. Сковорода обрав:

- а) оповідання;   в) казки;
б) байки та притчі;   г) вірші

14. Центральним у педагогіці Г.Сковороди є виховний принцип:

- а) науковості;   в) народності;
б) системності;   г) міцності знань

15. На думку Г. Сковороди, в учительській професії має домінувати:

- а) сродність;
б) терплячість;
в) безкорисливість;
г) науковість

16. «Буквар Южноруський» написав:

- а) Т. Лубенець;   в) Т.Шевченко;
б) Х. Алчевська;   г) М.Шашкевич

17. Автором української «Читанки» у Галичині (XIX ст.) був:

- а) М. Шашкевич;   в) Й. Левицький;
б) О.Духнович;   г) І. Вагилевич

18. Основоположник методики навчання грамоти дорослих, автор посібника «Книга для дорослих»:

- а) М.Коцюбинський;   в) С.Васильченко;
б) Х.Алчевська;   г) І.Франко

19. Педагог, методист, автор книги “Педагогічні бесіди” та інших майже 30 підручників і книг для учнів початкових шкіл:

- а) Т.Лубенець;
- б) С.Васильченко;
- в) М.Коцюбинський;
- г) Ю.Федькович

20. Головною ознакою етносу, за К.Ушинським, є:

- а) природа;
- б) історія;
- в) традиції;
- г) мова

21. Головними у вихованні К.Ушинський вважав принципи:

- а) гуманізму;
- б) системності;
- в) народності;
- г) природовідповідності

22. К.Ушинський обґрунтував метод навчання грамоти:

- а) буквоскладовий;
- б) звуковий;
- в) поскладовий;
- г) фонетичний

23. М.Пирогов обстоював тип виховання:

- а) національне;
- б) загальнолюдське;
- в) прагматичне;
- г) загальне

24. Домінуючим методом навчання молодших школярів М.Пирогов вважав:

- а) гру;
- б) бесіду;
- в) дискусію;
- г) психодраму

25. Тип початкової школи, яку пропонував відкрити М.Корф:

- а) школа-дитячий садок;
- б) школа для найменших;
- в) малокомплектна школа;
- г) середня школа

26. Ініціатором заснування у Львові Товариства ім. Т.Шевченка

був:

- а) О. Кониський;
- б) М.Грушевський;
- в) І. Франко;
- г) Ф.Вовк

27. За І.Франком («Грицева шкільна наука»), дітей у початкових школах Галичини навчали граматиці методом:

- а) звуковим;
- б) цілих слів;
- в) буквоскладовим;
- г) складовим

28. Першим українським педагогічним журналом у Наддніпрянській Україні був часопис:

- а) «Світло»;
- б) «Вільна українська школа»;
- в) «Учитель»;
- г) «Наша школа»

29. Педагогічний ідеал Г.Ващенка можна охарактеризувати як:

- а) професійно-інтелектуальний;
- б) національно-релігійний;
- в) соціально-культурний;
- г) національно-культурний

30. Педагогічні праці С.Русової в основному стосуються організації:

- а) вищої освіти;
- б) дошкільної та позашкільної освіти;
- в) педагогічної освіти;
- г) середньої освіти

31. Визначальним у педагогічній системі А.С.Макаренка є принцип:

- а) народності;
- б) природовідповідності;
- в) паралельної дії;
- г) дисципліни

32. Найменша керована «одиниця» дитячого співтовариства у педагогічному досвіді А.С. Макаренка:

- а) гомогенна група;
- б) різновіковий загін;
- в) асоціація;
- г) колектив

33. Засади родинного виховання А.Макаренко розкрив у творі:

- а) «Батьківська педагогіка»;
- б) «Книга для батьків»;
- в) «Материнська школа»;
- г) «Прапори на баштах»

34. Основною ланкою освітньої системи в Україні у 1920-х р. була:

- а) єдина трудова школа;
- б) дитячий будинок;
- в) школа повного дня;
- г) середня школа

35. Педологія – це:

- а) наука про дитину;
- б) наука про виховання;
- в) наука про розвиток виховання, школи і педагогічних теорій в різні історичні періоди;
- г) наука про особистість

36. Один із визначальних видів дитячої творчості у пізнавальній діяльності дошкільнят і молодших школярів (у педагогічній системі В.О. Сухомлинського):

- а) малювання;
- б) складання казок;
- в) спів;
- г) гра

37. Назва процесу організації поєднання навчальної та трудової діяльності учнів у гуртках Павлиської середньої школи:

- а) праця;   в) дослідництво;
- б) майстрування;   г) гра

38. Нетрадиційний шлях здобуття вищої освіти в Україні:

- а) заочна форма навчання;   в) дистанційне навчання;
- б) екстернат;   г) індивідуальне навчання

39. Навчальний загальноосвітній заклад нового типу:

- а) школа-дитячий садок;   в) малокомплектна школа;
- б) колегіум;   г) академія

40. Проблема періодизації історико-педагогічного процесу в Україні найбільш повно окреслена у педагогічних працях:

- а) М.Євтуха;   в) О.Сухомлинської;
- б) М.Стельмаховича;   г) В.Кременя

Варіант 2

1. Історія педагогіки – це:

а) сучасна педагогічна наука, яка досліджує виникнення, становлення і розвиток виховання як соціального явища на різних історичних етапах;

б) наука, яка вивчає розвиток педагогічних ідей видатними вітчизняними і зарубіжними педагогами у різні історичні періоди;

в) наука, яка вивчає історичні закономірності розвитку виховання, школи і педагогічної думки в різні історичні періоди з найдавніших днів до наших часів;

г) наука, що вивчає закономірності розвитку освіти дорослих

2. Серед джерел розвитку історії педагогіки виділяють:

а) прямі, непрямі;

б) основні, допоміжні;

в) предметні, письмові, етнографічні, лінгвістичні, усні, кіноматеріали;

г) історичні, педагогічні, архівні

3. Характер виховання дітей у первісній дородовій общині епохи палеоліту був:

а) спеціально організований;

в) копіювальний, наслідувальний;

б) систематичний;

г) у формі застережень

4. Види діяльності, до яких готували праукраїнці своїх дітей:

а) ведення домашнього господарства;

б) господарське життя, промисли, ремесла;

в) ритуали, обряди, традиційні дієства;

г) політична діяльність

5. У Київській Русі було створено такі типи шкіл:

а) школи-дяківки;

г) церковно-приходські школи;

б) «школи книжного вчення»;

д) школи грамоти

в) монастирські школи;

6. Кормильство – це:

а) система виховання дітей у первісному суспільстві;

б) система виховання дівчат у Київській Русі;

в) форма виховання дітей феодальної знаті в Київській Русі;

г) форма виховання хлопчиків у Запорізькій Січі

7. Навчання у школах Київської Русі велося мовою:

- а) латинською;
- б) слов'янською;
- в) грецькою;
- г) українською (давньоруською)

8. До педагогічних пам'яток Київської Русі належать твори:

- а) «Велесова книга»;
- б) «Слово о полку Ігоревім»;
- в) «Повчання дітям» Володимира Мономаха;
- г) «Слово про закон і благодать»

9. У Галицько-Волинській державі:

а) відбувся подальший прогресивний розвиток освіти й шкільництва;

б) стан освіти погіршився порівняно з її розвитком у Київській Русі;

в) були позитивні й негативні тенденції у розвитку освіти;

г) виникли нові типи навчальних закладів

10. Першу українську академію в 1576 р. у своїй резиденції відкрив:

- а) Іван Федоров;
- б) Петро Могила;
- в) князь К.Острозький;
- г) гетьман П.Сагайдачний

11. Першу братську школу було створено в 1580-х рр. у місті:

- а) Львові;
- б) Києві;
- в) Луцьку;
- г) Рогатині

12. Викладання предметів українською мовою, вивчення античної літератури й філософії, розвиток розумових здібностей учнів,

розвиток демократичних засад у навчанні, запровадження елементів навчання за класно-урочною системою, згуртування прогресивних діячів є позитивними аспектами в роботі:

- а) Києво-Могилянської академії;
- б) братських шкіл;
- в) колегіумів;
- г) монастирських шкіл

13. Зазначте події, які відносяться до життя й педагогічної діяльності Г.Сковороди:

- а) навчання в Москві та здобуття музичної освіти;
- б) перебування в Угорщині у складі російсько-польської місії;
- в) викладання в Києво-Могилянській академії;
- г) викладання в Переяславському колегіумі;
- е) робота домашнім учителем у поміщика Степана Томари;
- є) викладання в Харківському університеті

14. Кому належить наведена нижче цитата?: «Саме виховання заховане в природі кожного народу, як вогонь і світло невидимо заховані в кремінці. Не шкодуй руки і вдар кресалом і викрешеш вогонь у себе вдома й не ходитимеш по хатах з трепетницею вклонятися і просити: позич мені вогню»:

- а) Г.Сковороді;
- б) Т.Шевченкові;
- в) О.Духновичу;
- г) К.Ушинському

15. У 1871 р. сестри Ліндфорс – Марія і Софія (згодом С.Русова) організували:

- а) недільну школу для жінок;
- б) перший дитячий садок;
- в) притулок для сиріт;

г) Товариство захисту української мови

16. Перший учительський інститут на східноукраїнських землях відкрито в 1874 р.:

а) у Харкові;	в) у Києві;
б) у Глухові;	г) в Одесі

17. Автором першого підручника з педагогіки в Україні «Народная педагогия в пользу училищ и учителей сельских» був:

а) П.Куліш;	в) О.Духнович;
б) Ю.Федькович;	г) М.Корф

18. Визначте дату і місце народження відомих українських педагогів-просвітителів ХІХ ст. О.Духновича, М.Корфа, П.Куліша, М.Пирогова, Г.Сковороди, К.Ушинського, Т.Шевченка:

1) О.Духнович	а) 3 грудня 1722 р. в с. Чорнухи на Полтавщині в сім'ї малоземельного незаможного козака;
2) Г.Сковорода	б) 24 квітня 1804р. в селі Тополя Гуменського округу (тепер Словаччина) в сім'ї священника;
3) К.Ушинський	в) 9 березня 1814 р. в с. Моринцях (Кирилівка) Звенигородського повіту Київської губернії (тепер Звенигородський р-н Черкаської обл.) у сім'ї кріпака;
4) Т.Шевченко	г) 18 лютого 1824 р. у м. Тулі в сім'ї маломаєтного дворянина

1 – ?, 2 – ?, 3 – ?, 4 – ?

19. *Хто з відомих педагогів ХІХст. зробив великий внесок у розвиток шкільництва й поширення освіти на Закарпатті?*

- а) О.Духнович;
- б) М.Корф;
- в) М.Пирогов;
- г) К.Ушинський

20. *Кому належить думка про важливість виховання й освіти жінки, яка, доглядаючи за дитиною з колиски, повинна усвідомлювати власне високе призначення «бути будівником суспільства»?*

- а) Г.Сковороді;
- б) О.Духновичу;
- в) Х.Алчевській;
- г) М.Пирогову

21. *Хто обстоював необхідність взаємозв'язку педагогічної теорії та практики, аргументуючи, що «сама педагогічна практика без теорії – те саме, що знахарство в медицині»?*

- а) М.Пирогов;
- б) К.Ушинський;
- в) Х.Алчевська;
- г) Б.Грінченко

22. *До наукового доробку К.Ушинського належать праці:*

- а) «Про користь педагогічної літератури»;
- б) «Про народність у громадському вихованні»;
- в) «Передумане й пережите»;
- г) «Якої нам треба школи?»

23. *Основними вихователями К.Ушинський вважав:*

- а) батьків, учителів, суспільство;
- б) навчання, працю, гру, природу, життя, релігію;
- в) батьків, народ, школу, релігію

24. *Хто з відомих просвітителів ХІХ ст. займався земською діяльністю, був активним членом, а потім головою повітової*

училищної ради в м. Олександрівську (тепер Запоріжжя), організатором та учасником з'їздів учителів на Херсонщині, створював повітові й земські школи?

- а) П.Куліш;
- б) Ю.Федькович;
- в) М.Корф;
- г) К.Ушинський

25. Кому належить думка про те, що «виховання, створене самим народом і побудоване на народних основах, має ту виховну силу, якої немає в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу?»

- а) Х.Алчевській;
- б) К.Ушинському;
- в) С.Русовій;
- г) М.Грушевському

26. Значний внесок у становлення освіти дорослих і розвиток недільних шкіл зробила:

- а) С.Русова;
- б) К.Малицька;
- в) М.Білецька;
- г) Х.Алчевська

27. Відомий український науковець, мовознавець, фольклорист, перекладач літератури з багатьох мов, письменник, педагог, автор «Граматики української мови», редактор педагогічної й художньої літератури для дітей і дорослих, про якого говорили, що «він більше працював, ніж жив» – це:

- а) Б.Грінченко;
- б) І.Франко;
- в) М.Коцюбинський;
- г) С.Васильченко

28. Автором праць із проблем дошкільного виховання

«Націоналізація дошкільного виховання», «Дошкільне виховання», «Теорія і практика дошкільного виховання» є:

- а) Х. Алчевська;
- б) С.Русова;
- в) М.Драгоманов;
- г) Б.Грінченко

29. Видатний український учений, громадський і політичний діяч, письменник, ідеолог руху за незалежність України, організатор національної освіти й науки, автор праці «Історія України-Руси», «Про українську мову і українську школу» – це:

- а) С.Русова;
- б) М.Драгоманов;
- в) В.Вернадський;
- г) М.Грушевський

30. Видатний український педагог, учений, який обстоював ідею національного виховання на християнських засадах, розробив проект системи освіти і виховання в Українській державі, автор праць «Виховний ідеал», «Загальні методи навчання» –це:

- а) М.Драгоманов;
- б) М.Грушевський;
- в) Г.Ващенко;
- г) В.Сухомлинський

31. Методику непрямого впливу на особистість через колектив, до якого вона входить, А.Макаренко назвав:

- а) системою перспективних ліній;
- б) «завтрашньою радістю»;
- г) законом руху колективу
- в) законом «паралельної дії»

32. До ознак колективу А.Макаренко відносив:

- а) наявність певної кількості вихованців;
- б) спільність місця проживання;
- в) наявність спільної соціально цінної мети;
- г) відносини відповідальної залежності;

д) наявність органів самоврядування

33. Систему морального виховання дітей 6-ти – 10-ти років

В.Сухомлинський називав:

- а) «школою милосердя»;   в) «школою сердечності»;
б) «школою добра»;   г) «школою радості»

34. Які праці не належать до педагогічної спадщини

В.Сухомлинського?

- а) «Батьківська педагогіка»;
б) «Духовний світ школяра»;
в) «Материнська школа»;
г) «Народження громадянина»;
д) «Людина як предмет виховання»;
е) «Книга для батьків»

35. Яку новаторську форму навчання і виховання молодших школярів запровадив у своїй діяльності *В.Сухомлинський?*

- а) уроки казки;   в) уроки мислення;
б) уроки фантазії;   г) уроки замилювання

36. Як співвідносить *В.Сухомлинський* виховання і навчання у своїй праці «Серце віддаю дітям»?

а) навчання – це одна зі сторін виховання, лише одна з пелюсток тієї квітки, що називається вихованням у широкому розумінні цього поняття;

б) навчання і виховання – процеси самостійні й однаково важливі, як два береги річки;

в) виховання – одна із важливих функцій навчання, яка полягає в різнобічному розвитку особистості через засвоєння системи знань;

г) виховання – складова навчання

37. Законодавчо-нормативні основи реформування та функціонування освіти в молодій українській державі визначені:

а) Конституцією України;

б) Болонською декларацією;

в) Законом України "Про освіту";

г) Національною доктриною розвитку освіти

38. Найбільший внесок у розвиток української етнопедagogіки наприкінці ХХ ст. зробив:

а) М.Стельмахович;

в) Р.Скульський;

б) Б.Ступарик;

г) С. Бабишин

39. Проблеми становлення та розвитку школи в Галичині – це предмет наукових досліджень:

а) В.Кременя;

в) Б.Ступарика;

б) І.Зайченка;

г) В.Кравця

40. ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника" отримав статус національного у:

а) 1994 р.

в) 2004 р.

б) 2000 р.

г) 2013 р.

ПИТАННЯ

до екзамену з курсу “Історія педагогіки”¹

1. Предмет, завдання і зміст навчального курсу “Історія педагогіки”².
2. Джерела історії педагогіки.
3. Основні теорії походження виховання.
4. Виховання і навчання в країнах Стародавнього Сходу.
5. Конфуцій – видатний педагог Давнього Китаю.
6. Афінська система виховання.
7. Спартанська система виховання.
8. Виховання і навчання у Стародавньому Римі.
9. Зародження елементів педагогічної теорії у Стародавній Греції та Давньому Римі.
10. Особливості освітньо-виховної практики та педагогічної думки в епоху Середньовіччя.
11. Виникнення і розвиток університетської освіти.
12. Сутність лицарського виховання.
13. Педагогічні ідеї епохи Відродження та їх найвидатніші творці.
14. Школа і педагогічні ідеї періоду Реформації.
15. Сутність єзуїтського шкільництва.

---

¹ Частина питань у екзаменаційних білетах сформульована у вигляді тестів.

² Відповіді студентів на всі запропоновані питання вимагають орієнтування на обраний педагогічний фах.

16. Я.А.Коменський – основоположник педагогіки Нового часу (загальнопедагогічні ідеї, вікова періодизація, вчення про школу, класно-урочна система навчання, моральне виховання, вимоги до особистості вчителя).

17. Педагогічна система Дж.Локка.

18. Сутність педагогічної теорії Ж.-Ж Руссо.

19. Внесок Й.-Г.Песталоцці в педагогічну теорію та практику.

20. Головні ідеї педагогіки Й.Ф.Гербарта.

21. Сутність педагогічних ідей Ф.А.Дістервега.

22. Зміст педагогічних ідей Ф.В.Фребеля та їх вплив на розвиток дошкільної педагогіки.

23. Причини та зміст реформування освіти у провідних державах Заходу у другій половині ХІХ – на поч. ХХ ст.

24. Основні напрями у зарубіжних педагогічних теоріях другої половини ХІХ – поч. ХХ ст. та їхні найвідоміші представники (Г.Кершенштейнер, Е.Кей, Е.Мейман, М.Монтессорі, Дж.Дьюї та ін.).

25. Розвиток школи в розвинених країнах Західної Європи у другій половині ХХ ст.

26. Сучасний стан освіти у провідних державах Заходу (із акцентуванням на дошкільній і початковій освіті).

27. Провідні течії в зарубіжній педагогіці сучасності.

28. Виховання у східних слов'ян у дохристиянську епоху.

29. Становлення і розвиток шкільно-освітньої справи у княжу добу.

30. Зміст і методика навчання в школах Київської Русі.
31. Основні літературно-педагогічні пам'ятки Київської Русі.
32. «Повчання дітям» Володимира Мономаха як вінець педагогічної думки XI ст.
33. Розвиток школи і педагогічної думки в Галицько-Волинській державі.
34. Виховання і школа на українських землях у другій половині XIII – у XVI ст.
35. Братські школи в Україні та їх роль у боротьбі проти окатоличення й ополячення українського народу.
36. Розвиток гуманістичної педагогічної думки вчителями братських шкіл (К.Ставровецький, Л.Зизаній, П.Беринда, І.Борецький, Г.Смотрицький, М.Смотрицький та ін.)
37. Статут Львівської братської школи (загальна характеристика).
38. Організація та діяльність Острозької школи-академії.
39. Києво-Могилянська академія як осередок культурного життя в Україні.
40. Провідні діячі та випускники Києво-Могилянської академії (П.Могила, І.Галятовський, І.Гізель, Л.Баранович та ін.).
41. Школи в Запорізькій Січі: особливості функціонування, мета, завдання, зміст навчання й виховання.
42. Козацька педагогіка як унікальне явище світової педагогічної думки: її мета, складові частини та засоби реалізації.
43. Педагогічні погляди Г.Сковороди.

44. Освіта на Правобережній Україні в кінці XVIII – на поч. XIX ст.

45. Розвиток освіти на українських землях у складі царської Росії в першій половині XIX ст.

46. Особливості розвитку школи на західноукраїнських землях наприкінці XVIII – у першій пол. XIX ст.

47. Дидактичні погляди К.Ушинського.

48. Ідея народності виховання як основа педагогічної концепції К.Ушинського.

49. Освітня діяльність і педагогічні погляди О.Духновича.

50. Педагогічні погляди та просвітницька діяльність видатних освітніх діячів і педагогів другої половини XIX – початку XX ст. (Т.Шевченко, І.Франко, Х.Алчевська, Б.Грінченко, П.Куліш, М.Пирогов).

51. Школа в Наддніпрянській Україні у другій половині XIX ст. Сутність і реакційний характер освітніх реформ царського уряду того періоду; антиукраїнська спрямованість Валуєвського циркуляру й Емського указу.

52. Недільні школи в Україні: теорія та практика функціонування.

53. Освітня діяльність земств у підросійській Україні. М.Корф і земське шкільництво.

54. Особливості розвитку шкільництва на західноукраїнських землях у другій половині XIX – на початку XX ст. Освітні реформи Австро-Угорського уряду 1860-х – 1870-х рр. та їх вплив на стан

української школи в Галичині.

55. Просвітницько-педагогічна діяльність українських громадських організацій на межі XIX – XX ст. ("Громади", "Просвіти", жіночі та вчительські об'єднання).

56. Розбудова національної школи в період української революції 1917-1919 рр.

57. Діяльність ЗУНР у сфері освіти.

58. Визначні представники педагогічної думки періоду національно-визвольних змагань 1917-1920 рр. (М.Грушевський, І.Стешенко, С.Сірополко, І.Огієнко, С.Русова, Я.Чепіга) та їх роль у розвитку національної школи і педагогічної думки (з акцентуванням на діяльності у сфері дошкільної та початкової шкільної освіти).

59. С.Русова – визначна громадська діячка і педагог України.

60. Педагогічні погляди Г.Ващенка в сучасному освітньому вимірі.

61. Становлення і розвиток системи освіти в Україні у 20-х – 30-х рр. XX ст.

62. Особливості розвитку школи і педагогічної думки на західноукраїнських землях у 1920-1930-х рр.

63. Педагогічна спадщина А.Макаренка в контексті сучасності.

64. Українська школа в 1940-х – 1960-х рр. Сутність освітніх реформ цього періоду.

65. Стан української школи і педагогіки у 70-х – 80-х рр. XX ст.

66. Освітня діяльність і педагогічна спадщина В.Сухомлинського.

67. Особливості та проблеми становлення і розвитку національної системи освіти і виховання у незалежній Україні.

68. Конституція України про освіту. Державні освітні документи сучасності як методологічна основа розвитку національної школи в Україні (Закони "Про освіту", «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. та ін.).

69. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника: історія і сьогодення.

70. Розвиток української історико-педагогічної науки на межі ХХ – ХХІст. (основні напрями досліджень, визначні персоналії).

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України: підручник / Л.В.Артемова. – К.: Либідь, 2006. – 424 с.

2. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2011. – № 7. – С. 1-18.

3. Закон України «Про внесення змін і доповнень до Закону УРСР «Про освіту» // Голос України. – 1996. – 25 квітня.

4. Закон України «Про дошкільну освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>

5. Закон України «Про загальну середню освіту» // Відомості

Верховної Ради України. – 1999. – № 28.

6. Зайченко І.В. Історія педагогіки: у 2 книгах / І.В.Зайченко. – К.: Видавн. дім «Слово», 2010. – Кн. 1. – 624 с.

7. Історія української школи і педагогіки: хрестоматія / упоряд. О.О.Любар; за заг. ред. В.Г.Кременя. – К.:Т-во «Знання», КОО. – 2003. – 766 с.

8. Історія зарубіжної педагогіки: хрестоматія / укл. і автори вступних статей Є.І.Коваленко, Н.І.Белкіна; заг. ред. Є.І.Коваленко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 664 с.

9. Кравець В. Зарубіжна школа і педагогіка ХХ століття: навчальний посібник / В.Кравець. – Тернопіль, 1996. – 290 с.

10. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки і шкільництва: навчальний посібник / В.Кравець. – Тернопіль, 1996. – 436 с.

11. Кравець В.П. Історія української школи і педагогіки: курс лекцій / В.П.Кравець. – Тернопіль, 1994. – 360 с.

12. Левківський М.В. Історія педагогіки: підручник / М. В. Левківський. – Вид. 2-е, доповн. – К.: Центр навч. літератури, 2006. – 228 с.

13. Лузан П.Г. Історія педагогіки та освіти в Україні: навчальний посібник / П.Г.Лузан, О.В.Васюк. – К.: 2010. – 276 с.

14. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки: навчальний посібник / О.О.Любар, М.Г.Стельмахович, Д.Т.Федоренко; за ред. О.О.Любара. – К.: Знання, 2003. – 450 с.

15. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга

половина XIX – XX ст.): хрестоматія / Упоряд. Л.Д.Березівська та ін.– К.: Наук. світ, 2003. – 418 с.

16. Мосіяшенко В.А. Історія педагогіки України в особах / В.А. Мосіяшенко, Л.В.Задорожна, О.І.Курук. – Суми: ВДТ «Універс. книга», 2005. – 266 с.

17. Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (кінець XIX – XX ст.) / за ред. О.В.Сухомлинської. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 444 с.

18. Національна доктрина розвитку освіти в Україні // Інформаційний збірник МОН України. – 2002. – № 20. – С.15-32.

19. Нариси історії українського шкільництва (1905-1933) / за ред. О.В.Сухомлинської. – К.: Заповіт, 1996. – 304 с.

20. Персоналії в історії національної педагогіки: 22 видатних українських педагоги / А.М.Бойко та ін. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 276 с.

21. Скільський Д. Історія зарубіжної педагогіки: посібник / Д.Скільський. – К.: Смолоскип, 2011. – 376 с.

22. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – К., 1997. – 312 с.

23. Ступарик Б.М. Шкільництво Галичини (1772-1939 рр.) / Б.М.Ступарик. – Івано-Франківськ, 1994. – 144 с.

24. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С.Сірополко. – Львів: Афіша. – 2001. – 664 с.

25. Українська педагогіка в персоналіях: у 2 книгах: навчаль-

ний посібник / за ред. О.В.Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005.

26. Українська педагогічна думка в іменах (Східна Галичина – українське зарубіжжя ХХ ст.): навчальний посібник / Т.К.Завгородня, З.І.Нагачевська, Н.М.Салига. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2009. – 480 с.

Зміст

Вступ	3
1. Загальна характеристика навчального курсу "Історія педагогіки".....	4
2. Самостійна робота студентів як важливий засіб оволодіння навчальним матеріалом з історії педагогіки та її методичне забезпечення.....	17
3. Тематика і зміст семінарських занять з історії педагогіки.....	29
4. Завдання для самостійного опрацювання програмових тем із курсу "Історія педагогіки".....	61
5. Види та зміст індивідуальних завдань і науково-творчих робіт з історії педагогіки	95
Додатки.....	113
Додаток А.....	113
Додаток Б.....	134
Додаток В.....	141
Додаток Д.....	146
Додаток Е.....	147
Додаток Ж.....	177

Для зауважень і пропозицій

Навчально-методичне видання

З.І.НАГАЧЕВСЬКА, О.В.ДЖУС

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Методичне забезпечення
самостійної роботи студентів ОКР “бакалавр”

Комп’ютерний набір *О. Джус*
Комп’ютерна верстка *Р. Федорин*

Підписано до друку 17.09.2014
Формат 60x84 /₁₆. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 10,93.
Наклад 300 прим.

**ВИДАВНИЦТВО
“НАІР”**

Івано-Франківськ, вул. Височана, 18,
тел. (034) 250–57–82, (050) 433–67–93
emailfedorynrr@rambler.ru

*Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів
видавничої продукції №4191 від 12.11.2011 р.*

